·cn·
[4]
çeviri
edebiyatı

Ç.N. Çeviri Edebiyatı

Şimdi Yayıncılık
w: www.şimdiyayıncılık.com / e: info@şimdiyayıncılık.com
www.cevirmeninnotu.com

Kitap 4/2007

Şimdi Yayıncılık Genel Yayın Yönetmeni:
Vedat Akdamar

Ç.N. Yayın Yönetmeni:
Tozan Alkan

Yazı Kurulu:
Onur Behramoğlu, Şeref Bilsel, Gökçenur Ç., Cenk Gündoğdu,
Sabri Gürses, Gonca Özmen, Nur Peri, Yavuz Türk

Danışma Kurulu:
Berrin Aksoy, Erdoğan Alkan, Alova
Ataol Behramoğlu, Egemen Berköz, Alev Bulut
Ahmet Cemal, Cevat Çapan, Yusuf Eradam
Talât Sait Halman, Suat Karantay, Mel Kenne, Sait Maden
Selahattin Özpalabıyıklar, Güven Turan

Kapak Tasarım:
Savaş Çekiç

Reklam ve Tanıtım: Yosun Ekmen
Düzelti: Yavuz Türk

Baskı:
Arı Matbaacılık Tel: 0212.4933455
1000 Adet / Eylül 2007

ŞİMDİ Yayıncılık ARTSHOP Yayıncılık kuruluşudur.

İÇİNDEKİLER

5 Önsöz

7 Söyleşi:
Coşkun Yerli, Gökçe Metin
Oruç Aruoba, Gonca Özmen
Tarık Günersel, Betül Dünder

26 Öykü:
Guy de Maupassant, Çev.: Murat Sirkecioğlu
İvan Bunin'den Öyküler, Çev.: Sevinç Üçgül

36 Oyun:
Jean Cocteau, Gamsız Çapkın, Çev.: Varlam Nikoladze

43 Şiir:
Jacques Prevert, Çev.: Teoman Aktürel
Paul Eluard, Çev.: Samih Rifat
Antonio Gamoneda, Çev.: Nihal Akbulut
Henry David Thoreau, Çev.: Tozan Alkan,
Furûğ Ferruhzâd, Çev.: Makbule Aras
Marin Sorescu, Çev.: Onur Behramoğlu
Bernard Mandeville, Çev.: Ekrem Düzen
Cesare Pavese, Çev.: Önay Eriş
Gerry Van Der Linden, Çev.: Erhan Gürer
Andrey Belıy, Çev.: Sabri Gürses
Garcia Lorca, Çev.: Seniha Halman
Konstantinos Hatzopoulos, Çev.: Fulya Koçak
Robert Frost, Çev.: Selahattin Özpalabıyıklar
Erich Fried, Çev.: Hilmi Tezgör
Hart Crane Çev.: Güven Turan
Marianne Larsen, Çev.: Sedef Ünal

98 Deneme:
Şeref Bilsel, İrlandalı Türk Şairi: James Clarence Mangan
Feyza Hepçilingirler, Kötü Çevirinin Türkçe'ye Ettikleri
Sevin Okyay, Başka Dille Söylemek
Kemal Özer, Şiir Çevirisi Üzerine Sayım Suyum
Yüksel Pazarkaya, Yaşamda Çeviri Olmayan Ne Var?
Hunter S. Thompson, Neydi Hemingway'i Ketchum'a Çeken Şey? Çev.: Orhun Yakın
Afşar Timuçin, Çeviri Yanıltır

124 Çağdaş Türk Şiiri:
Doğan Ergül (Çev.: Gökçenur Ç.)
Erdoğan Alkan (Çev.: Erdoğan Alkan)
Ataol Behramoğlu (Çev.: Walter Andrews)
Edip Cansever (Çev.: Mustafa Ziyalan)
Metin Demirtaş (Çev.: Yusuf Eradam)
Ahmet Muhip Dıranas (Çev.: İlyas Tunç)
Nâzım Hikmet (Çev.: Özgür Çavuşoğlu)
Onat Kutlar (Çev.: Tozan Alkan)
A. Kadir (Çev.: Tozan Alkan)
Sennur Sezer (Çev.: Yusuf Eradam)
Oğuz Tansel (Çev.: Nilüfer Mizanoğlu-Reddy)

138 İnceleme:
Theo Hermans, Çevirinin Üretimi ve Yeniden Üretimi. Çev.: Şule Çolak
Frankenstein'ın Türkçe Çevirilerinde 'Genre' Değişikliği ve 'Paratext' Kavramı, Didem Gamze Erdinç
Çeviri Sorunları, Veysel Kılıç
Sara Laviosa, Çeviri ve Çeviri Olmayan İngilizce İçerisinde Oluşum Aşamasındaki Avrupa Çev.: Esra Özkaya

159 Aforizmalar, Saptamalar, Tanımlar

Merhaba,

"Haziranda ölmek zor" demişti şair. Geçtiğimiz Haziran'da bu zor ölümlerden birini yaşadık. Değerli bir şairimizi ve dostumuzu, sevgili Doğan Ergül'ü yitirdik. Doğan kırkına girmemişti henüz, ama usta işi şiirler yazarak hem Türk şiirine hem de dostluğuyla çok sayıda kişinin kalbine girmişti. Bu erken ölümün acısına alışmaya çalışıyorduk ki, Temmuz ayında arka arkaya Coşkun Yerli ve Teoman Aktürel'i kaybettik. Dergimizin de yazarları arasında olan Coşkun Yerli, J. D. Salinger çevirileriyle gönlümüze taht kurmuştu *(Dokuz Öykü* ve *Çavdar Tarlasında Çocuklar, Yükseltin Tavan Kirişini Ustalar ve Seymour Bir Giriş* [Sevin Okyay'la birlikte]). Dergimizi onurlandırması için izini sürdüğümüz Teoman Aktürel ise Philippe Soupault'tan yaptığı *Şarlo* çevirisiyle 1960 Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı'nı kazanmış değerli bir çevirmenimizdi. Hem Coşkun Yerli hem de Teoman Aktürel, güzel çevirilerin yanı sıra güzel şiirlere de imza attılar. Son darbeyi de Ağustos ayı vurarak Samih Rifat'ı aramızdan aldı. Paul Eluard, René Char, Jacques Prévert, André Verdet, Jean Follain, Paul Valéry, Kavafis, Le Corbusier gibi şair/yazarlardan çeviriler yapan Rifat aynı zamanda fotoğraf sanatçısı ve belgesel film yönetmeniydi. Ölümsüzlüğe yolcu ettiğimiz bu güzel insanları elimizden geldiğince anmaya çalıştık. Sayfalarımız arasında Doğan Ergül'ün "Uzakta" şiirinin çevirisine, arkadaşımız Gökçe Metin'in, "J. D. Salinger'ın *The Catcher in the Rye* Romanının İki Ayrı Çevirisi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezini hazırlarken Coşkun Yerli'yle yaptığı küçük söyleşiye, Teoman Aktürel'in Jacques Prevert'den çevirdiği ölümsüz "Barbara" şiirine ve Samih Rifat'ın Paul Eluard'dan çevirdiği "Diri Hava" şiirine yer ayırdık.

Bu ay *Ç.N.* kitapçık hediyeli. Derginin yanında Wallace Stevens'ın "An Ordinary Evening in New Haven" (New Haven'da Sıradan bir Akşam) adlı uzun şiirini aslıyla birlikte kitapçık olarak veriyoruz. Stevens'ı Türkçe'de daha önce, değerli kültür adamı Talât Sait Halman'ın çevirip kitaplaştırdığı şiirlerle tanıyorduk. Connecticut'lı şairin memleketinin panoramasının yanı sıra kendi poetikasına ilişkin önemli ipuçları da bulabileceğimiz bu kitapçığı ise Türkçe'ye arkadaşımız Gökçenur Ç. kazandırdı. Önümüzdeki sayılarda da *Ç.N.* kitapları vermeye devam edeceğiz.

Şair sözüyle başladık, şair sözüyle bitirelim:

"Ölüm, adın kalleş olsun!"

Yeni bir *Ç.N.*'de görüşmek üzere...

Tozan Alkan

"Ben kendim de biraz Holden'ım zaten. Yatılı okudum. Ergenlik çağında dünyayı onunkine benzer bir gözle gördüm."

Coşkun Yerli

1950'de İstanbul'da doğdu. Türk ve Amerikan askeri okullarında elektronik, Hacettepe Üniversitesi'nde dilbilim okudu. Şiir, yazı ve çevirileri *Yeni Biçem, kitap-lık, Şiir-lik, Göçebe* ve *Varlık* dergilerinde yayımlandı. 1998 Arkadaş Z. Özger Şiir Yarışması'nda Jüri Özel Ödülü'ne layık görülen "Yağmurun Direnişi" başlıklı şiir dosyası 1998'de YKY'den çıktı. İngiliz, İrlandalı ve Japon şairlerden çevirdiği şiirler *Cumhuriyet Kitap*'ın "Şiir Atlası" bölümünde yayımlandı ve daha sonra *Şiir Atlası III* (YKY) içinde yer aldı. J. D. Salinger'dan çevirdiği *Dokuz Öykü* ve *Çavdar Tarlasında Çocuklar* (roman) ile *Yükseltin Tavan Kirişini Ustalar ve Seymour Bir Giriş* (öykü, Sevin Okyay'la birlikte) YKY'den çıktı. Öteki çevirileri: *Matsuo Başo'dan Kuzeye Giden İnce Yol* (YKY), Eavan Boland'dan *Geceyarısı Çiçekleri*, Roger McGough'tan *Trenlere El Sallayan*, Henry Reed'den *Yıldızlı Şölen*, Kobayaşi İssa' dan *Ömrümde Bir Yıl*.

Söyleşi: Gökçe Metin

Salinger çevirmeye nasıl karar verdiniz?

Onun yalnızca *The Catcher in the Rye* romanını biliyordum. Öbür yapıtlarını görünce aldım. Okumaya çalıştım, anlamadım, sözlük mözlük derken söke söke okudum. Aldığım notlar sonradan çeviriye dönüştü.

Sevin Okyay'la birlikte yaptığınız *Yükseltin Tavan Kirişini Ustalar* çevirisinin temelleri *Çavdar Tarlasında Çocuklar* çevirisine yazdığı eleştiri yazısıyla mı atıldı yoksa önceden bir tanışıklığınız var mıydı?

Hiçbir tanışıklığımız yok. Karşılaşmadık bile. Çevirileri herkes ayrı ayrı yaptı.

Bir kitabın çevirisinde birincil kaygı ne olmalı sizce?
Türkçe okuyanlara hizmet duygusuyla hareket etmek.

***The Catcher in the Rye*'ı çevirirken sizi en çok zorlayan unsur ne oldu? Bunu nasıl aştınız? En çok titizlendiğiniz konu ne oldu?**

Çeviride zorlayan bir unsur olmadı. Ben kendim de biraz Holden'ım zaten. Yatılı okudum. Ergenlik çağında dünyayı onunkine benzer bir gözle gördüm.

Kitabın başlığına nasıl karar verdiniz? Farklı alternatifler düşünmüş müydünüz ya da sonradan aklınıza geldi mi? Başlık konusunda yapıt dışında esinlendiğiniz herhangi bir şey oldu mu?

"Gönülçelen" Fransızca çevirisinde uydurulmuş, bize de öyle yansımış çevrilirken. Gönül çelen, hovarda birileri var gibi görünüyor. Sanki romantik bir aşk romanı arayan kırık kalpler için tuzak kurulmuş. Oysa bu kitapta koskoca kapitalist toplum eleştiriliyor bir yeniyetmenin ağzından. "The Catcher in the Rye" başlığını Salinger, 19. yy. İskoç şairi Robert Burns'un İskoç köylerinden derlediği "Comin' thru the Rye" adlı türküden almış. Holden kızkardeşi ile hangi mesleği istediğini tartışırken bu türkü aklına geliyor... (Phoebe ile aynı ilkokula gittikleri için ortak bir konu bu) Asıl türküde "If a body meets a body coming thru the rye" deniyor. Holden ise, aklı fikri beysbolda olduğu için bunu "If a body catches a body coming thru the rye" diye hatırlıyor. Türkü, kendi başına çavdar tarlasından geçen bir genç kızın bir oğlanla karşılaşmasını anlatıyor. Sevimli bir türkü, hatta dikkatli yetişkinlerin anlayabileceği erotik bir dizesi bile var. Bildiğin gibi "Catcher" beysbolda karşıdan atılan topu elindeki özel eldiveniyle tutan kişi, sopalı adam vurup topu geri uçurmasın diye uğraşıyor. Holden kendini bir "tutan kişi" olarak düşlüyor. Nerede? Bir uçurumun kıyısındaki çavdar tarlasında oynayan, koşuşturan çocuklar arasında... Onlar dikkatsizce koştururken, düşerler diye tedirgin, bir yerlerden Holden çıkıp onları tutacak... Burada Holden (Salinger) gençleri kötülüklerden uzak tutmaya, onları uyarmaya çalışan biri...

Argo kullanımı konusunda kaygılarınız oldu mu? Bu konuda yayınevinin tutumu, yayınevinden önce sizin tutumunuz ne oldu?

Bu çeviriyi bana ısmarlayan olmadı. Dolayısıyla yayınevinin bir müdahalesi hiç söz konusu olmadı. Bildiğim kadarıyla YKY'nin bu tarz müdahaleleri olmaz zaten. (Orijinal metne müdahale edilmediği için Nasrettin Hoca kitabıyla ilgili büyük bir patırtı kopmuştu.) Türkçe'deki "argo" kelimesi, bence, ABD (ve şimdi de Britanya) İngilizce'sindeki "colloquial"ın tam karşılığı değil. Holden argo konuşmuyor. Bunu Türkiye'de oturduğumuz yerden anlamamız mümkün değil. Düşünün üç-beş kadın aralarında birbirlerine "siz herifler," yani "you guys" diye hitap ederler. Ama dilin gelişimi içinde bu söyleyiş bizim "arkadaşlar, çocuklar" gibi algılanıyor. Dolayısıyla *colloquial* konuşmayı iyi kavramak için ABD'de

yaşamış, durumları görmüş-yaşamış olmak gerekir. Bu tarzın neresi bizim "argo" dediğimiz tarz ile örtüşür, nerede kabalık var nerede yok... ancak yaşanarak anlaşılabilir. Ben Holden'ı 40'lı yılların sonunda, New York'ta şirket avukatlığı yapan, üst gelir diliminde bir Amerikalı babanın afacan ama nazik ve duyarlı oğlu olarak algıladım. Öte yandan tüm dünya giderek küreselleştiği (Amerikanlaştığı) için, son yıllarda sanırım, tüm dünyadaki gençler Holden'ınkine benzer bir "vocabulary" ve tarz ile konuşuyor artık.

94'te *Cumhuriyet Kitap*'ta çıkan "İnsanla Birlikte Olmanın Mutluluğu" başlıklı makalenizde "Hayyam'ı Yunus'u... esinleyen düşünce, bilinç ve sevgi, n'apalım, Salinger'da da böyle çiçek açmıştır" diyorsunuz. Bu "n'apalım"la tam olarak neye gönderme yapmak istediniz? Ayrıca insanlarla birlikte olmaktan mutlu olan Holden mı? Neden böyle bir başlık seçtiniz?

Yahudi/Hristiyan/İslam-Hint-Japon düşüncelerinin ortak paydası olarak gördüğüm bir "iyilik" ideası vardı kafamda bunu söylerken. Salinger bu düşünceleri özümsemiş biridir. Eserlerinde bunun yansımasını gördüğümü, ama Holden gibi afacanların ağzından büyük bir "iyiliği" dile getirmeye çalıştığını ima etmeye çalıştım. N'apalım, bu da onun tarzı... Salinger, doğru okumasını bilenler için "derin" bir yazardır. "Franny ve Zooey" öyküsünün sonlarında bir yerde, duvara asılmış yazılar vardır; bunlardan sanırım ikisi Kafka'ya aittir. Salinger, Kafka'nın bir saptamasını, çoğumuzun yalnızlığı hem istediğini hem de istemediğini söylüyor. Salinger'ın Glass öykülerindeki entelektüel insanlar, hem öteki insanlardan kaçarlar hem de onlarsız yapamazlar...

"Çeviri kuramı hiçbir şeye yaramaz. Kuramlar sonradandır; yapan yaptığını yaptıktan sonra gelirler."

Oruç Aruoba

Söyleşi: Gonca Özmen

Sevgili Oruç Aruoba, öncelikle çeviriye nasıl ve ne zaman başladığınızı sormak istiyorum. İlk çevirileriniz nelerdi, nerelerde yayımlandı? Çevirmenliği "belalı meslek" olarak nitelemenize rağmen, çeviriler yapmaya devam ediyorsunuz. Çeviri yapmayı sizin için vazgeçilemez kılan/lar ne ya da nelerdir?

Çok fazla soruyu bir anda -peşpeşe- soruyorsun: "İlk", "nasıl", "ne zaman" -zor sorular... Ama, geri dönüp yıllar öncesine baktığımda birşeyler bulabiliyorum:
"İlk" olarak orta II'deki İngilizce hocam, Ken Robertson, benimle 'yazı' konusunda özel bir ilişki kurmuştu. Beni dersten 'vareste' tutar, en arkada oturtup birşeyler yazdırırdı. Bir gün, elinde büyük boy, açık kahverengi karton kapaklı bir ciltle geldi, cildi bana verdi, "Bir bak; sonra konuşalım" dedi.
'Optik' olarak çok iyi anımsıyorum: YÖRÜK TÜRKÜLERİ... (Sanıyorum Dil ya da Tarih Kurumu yayımı bir derlemeydi; yıllar sonra çok aradım, bulamadım...) -Neyse; baktım... Hocam, dersten sonra, bana *"You're going to translate these songs"* dedi- ben de *"What does 'translate' mean?"* diye sordum. Birşeyler söyledi: "Burada Türkçe yazılanları sen İngilizce olarak yeniden yazacaksın" gibi birşeyler... Benim aklım pek yatmamıştı-"Öyle şey olur mu?" *[Is that possible?]* diye sordum. "Olur olur; merak etme, ben sana yardım ederim" dedi. "Eh, peki öyleyse" dedim, işe giriştim:-
"Eminemin kırmızı fistanı"-"The red ? of my Emine"...
Öyle sürdü: her oturumda benim çevirdiklerimi-yani çeviremediklerimi-gözden geçirir, soru-

lar sorardı; ben de "fistan"ın -"seher"in, "tan"ın, "alaca"nın, vb- nasıl birşey olduğunu, anlatmağa çalışırdım. Birlikte sözlük karıştırırdık -hiç Türkçe bilmeyen bir İngiliz öğretmen ile ne kadar İngilizce biliyorsa, 13 yaşındaki Türk öğrencisi... (Yıllar sonra bir kez mektuplaşabildik. Çevirdiklerimi BBC için yaptığı bir programda kullandığını yazmıştı- "Sana onlar için para vermeliydim" diyordu. -"İlk" telif ücretimi böylece ıskalamış oldum...)

Lise yıllarımda da bir eski kitapçıdan (o zamanlar, bugün Ankara'daki Turhan Kitabevi'nin sahibi Turhan'ın Kocabeyoğlu Pasajı'nın alt katındaki dükkânının müdavimiydim), kocaman, yeşil ciltli, *THE VICTORIAN AGE* adlı bir kütük aldım -kimbilir hangi 'saik'le... Galiba bütün Victoria Çağı'nı anlatan ve alıntılayan bir dizi cildin POETRY cildiydi; emin değilimşimdi kimbilir nerededir... İçine daldım: Tennyson, Shelley, Wilde, Browning- daha kimler; uzun uzun yaşamları ve şiirleri... Tabiî Ernest Dowson: Ona çarpılmıştım.

O sırada Annem Muazzez Aruoba *Türk Kadını* dergisini çıkarıyordu. "İlk" şiir çevirim orada yayımlandı: Dowson'ın "Non sum Qualis eram Bonae sub Regno Cynarae" başlıklı şiiri. Yitirilmiş bir aşkın şiiridir; Annem de, derginin 'çizgi'sine çok aykırı düşmesin diye biraz 'rötuş'lamıştı, çevirimi. -Bu da "ilk" 'sansür'ümdür...

Sonra, lisenin son yılında, haylaz bir öğrenci olduğum için, derslerimden boyuna çaktığımdan, Annem beni götürüp MEB Türk Ansiklopedisi Bürosu'na verdi, "Eti sizin kemiği benim" diyerek. "E" harfinde; yanlış anımsamıyorsam XIV. cildindeydi Ansiklopedi. Orada Vedat Örs'ün 'rahle-i tedris'ine oturdum. Vedat Bey harika bir insandı. Ondan, o yaşımda, neler olduğunu anımsayamayacak kadar çok şey öğrenmişimdir, eminim.

İki şeyi seçikçe anımsıyorum: Birincisi, bana (bir çeviride biribirine karıştırdığım) *vine* ile *wine* arasındaki farkı nazikçe açıklaması: "Azizim, birisi bir tür sarmaşık; ötekisi, böyle bir bitkinin meyvesinden yapılan bir içecektir." -Yerin dibine geçmiştim... İkincisi, birlikte birkaç hafta Milli Kütüphane'ye giderek, eski haritalarda EGE ADALARI'nın Grekçe (Karyaca?, İonyaca?), Osmanlıca, Rumca ve bugünkü Yunanca ve Türkçe adlarını saptamamız. Ben sözümona 'asistan'ıydım - Vedat Bey, elinde pertavsız, görevlilerin kocaman masalara serdikleri antika haritaları peşpeşe tararken, "Azizim, şu küçüğü şuradakine benziyor mu?"-"Azizim, bu diyor ki 'Andros', bu da 'Andos'; aynı mı sence?" - "Peki, Azizim yaz bakalım, 'Hios', 'Khios', 'Sakız'..." vb diyerek, sırtımı ürperten bir biçimde, *doğru* adın, *doğru* sözcüğün, *doğru* deyimin ne kadar önemli olduğunu öğretmişti bana.

Daha sonra, felsefeye bulaşıp Hacettepe Felsefe Bölümü Asistanı olduğum yıllarda, Bölüm'e ite - kaka, binbir entrikayle soktuğumuz Bilge Karasu, Ustam oldu: Ben o sırada Hume'la boğuşuyor, bir yandan da *Enquiry*'sini çevirmeğe çalışıyordum. Hocam, Bölüm Başkanı'mız İoanna Kuçuradi, "Hazır Bilge buradayken şu senin çeviriye birlikte baksanıza" dedi; Bilge de kabul etti - bu kez de onun 'rahle-i tedris'ine oturdum: Ben çevirimi tümce tümce yüksek sesle okuyor; Bilge de aslından izliyordu.

O da Vedat Bey kadar nazikti: "Çok iyi; ama bir de şöyle düşün..."-"İyi iyi, de şu sözcük için acaba..." - "Tamam da o tümce tam oturuyor mu..." Bu minval üzre, birkaç oturum sonra anladım ki ben Hume'u İngilizce'den İngilizce'ye çevirmişim-bütün çeviriyi baştan ele aldım...

"Belalı meslek" içindeki yetişmem böyle aşamalardan geçti - yani, senin anlayacağın, çok

şanslıydım, ustalar bulmak açısından...
Çevirmeğe giriştiklerimi "vazgeçilemez" kılan birşey yok; ama şöyle birşey var: Bir metni okurken, birden, bir noktada, kendi kendine, "Bunu çevirmeliyim" demek... Neden? - Bilmiyorum; belki kendinle bir 'akrabalık' gördüğünden; bunun senin dilinde de varolmasını istemek, seni etkileyen birşeyi başkalarıyla paylaşmak; başkalarının da onu okumasını, istemek...
Ama şunu biliyorum: Doktora tezim, aşamalarla, üç ayrı filozofu ele alır hâle geldi: Hume, Kant, Wittgenstein. O zamanlar (1975) Türkçe'de yalnızca birinin -o da berbat- bir çevirisi vardı; öteki ikisinin, hiç yoktu. Şöyle düşündüm: "Benim yazdıklarımı kim okuyacak- doktora jürisindeki beş kişi mi?" O zaman, tezimle birlikte, üç filozofun da; en azından, yalnızca Türkçe okuyabilen birisinin benim yazdıklarımı anlayabileceği kadar 'representatif' olabilecek, metinlerini de çevirmeğe karar verdim (yani, gördüğün gibi, tamamiyle egoist bir 'saik'le...). Bu amacımın ikisini gerçekleştirdim; üçüncüsünü (Kant'ı) tam olarak gerçekleştiremediğim için de, tezimi yayımlamadım.

Çeviri anlayışınız ya da yaklaşımınızla ilgili neler söylemek istersiniz? Çeviride uygulamanın, deneyimin, öznel yöntem ve çözümlerin yeri nedir? Çevireceğiniz metinleri seçerken hangi ölçütleri göz önünde bulundurursunuz?

"Çeviri anlayışım" diyebileceğim birşey yok -ama, saydıklarının hepsinin önemi var. Tabiî ki, her metne göre "özel yöntem ve çözümler" düşünürsün; hatta, binbir türlü cambazlık da yaparsın -ama ben, Ortaokul hocamın dediği yerde duruyorum: "O dilde yazılmışı bu dilde yeniden yazmak..." Bir adım daha atıp, şöyle söyleyebilirim: "Bu metni yazan onu Türkçe yazmış olsaydı, nasıl yazard ı-onu yazmağa çalışmak..."
Bunun 'son tahlilde' olanaksız olduğunu biliyorum -ama her türden 'ideal' gibi, olanaksızlığı biline biline, gene de, tek doğrusu bu diye, peşinden ayrılınmaması gereken bir amaç...
Çevireceğim -hele, çevirmem gerektiğini düşündüğüm- metinleri, hiç 'seçme'dim; onlar beni seçtiler -'romantizm' falan yapmağa çalışmıyorum bunu söyleyerek...

Çevirmenin, çevirdiği yazara/şaire, türe/metne yakınlığı; onlarla duygusal/düşünsel çakışması, işini sevip sevmemesi çeviriye neler katar, neler kaybettirir? Özellikle söylem açısından özgün metnin yarattığı estetik etkiyi çevirisinin de yaratabilmesi için; şiir çevirisini şairlerin yapması gerektiği konusundaki görüşe katılıyor musunuz? Bunun yararları yanında, sakıncaları da olabilir mi?

"Duygusal/düşünsel" yakınlık, "çakışma", hele "sevme"-bunlar olmadan olabilir mi hiç?- Niçin oturup bu berbat işle uğraşıyoruz -'Yeminli Noter Mütercimliği' yapmak için mi?!
Mesele "etki yaratmak" değil; *doğru* çevirmek -bunu becerebilirsen, senin çevirin de, çevirdiğin dilden okuyan için, aslından okuyanın yaşadığı 'etki' ne kadarsa, en azından ona yakın biryerlere, ulaşabilir.
Şiirleri şairler mi çevirsin...-Bilmiyorum...

Ama, birşeyler söyleyeyim (birzamanlar, Celan'ın -çoğunu bilmediğim- farklı dillerden Almanca'ya yaptığı çevirilere bakmıştım): Sözünü ettiğin "yarar" ve "sakınca" açısından, iki şey olabilir: Kendi de güçlü bir şair olan şiir çevirmeni, ya çevirdiği şiiri kendi 'idiom'una dönüştürür, ya da ötekini 'layıkıyla aktarma' çabasıyla, duygusuz bir 'düz' çeviri çıkarır ortaya. (Celan, anladığım kadarıyla, çok ilginç bir ikili iş yapıyordu: Ya şiirin temel anlam yapısını, bütünlüğünü, bambaşka sözcüklerle, hatta imgelerle çeviriyor; ya da neredeyse *'slavish'* dedikleri bir biçimde, her sözcüğü, her dizeyi, bir bir izliyordu.)
Hangisi savunulabilir? -Gene, bilmiyorum.
Şiirsel duyumdan, duygudan hiç nasibini almamış birilerinin şiir çevirmeleri -"Höst" diyorum tabiî ki... Ama, salt duygudan ve kendi duygulanımlarından hareketle çevirmek...
Bilmiyorum...

Çeviri sorunlarıyla ilgili çok sayıda farklı kuramsal çözümler önerilebiliyor. Kuramlar birtakım genellemelerdir; çevirmenlerse çeviri sürecinde öylesine özel sorun ve ayrıntılarla uğraşırlar ki... Şiirlerindeki çokanlamlılık, çokseslilik nedeniyle şifreli diyebileceğimiz imgeler ve metaforlar kullanan, sözcükleri "Dil Kafesi"ne kapatan Celan ve Rilke'yi çevirirken ne gibi sorunlarla karşılaştığınızı ve bunları nasıl çözümlediğinizi merak ediyorum.
"Çeviri Kuramı" hiçbirşeye yaramaz-birçok başka konudaki gibi; genel olarak yazın konusundaki de çeviri konusundaki de kuramlar, *sonradandır*; yapan yaptığını yaptıktan *sonra* gelirler -yazın kuramcıları; nefis Osmanlıca deyimle, 'ahkâm keser'ler. -İlgiyle okuyabiliriz tabiî, onların kılıkırkyarmalarını; bazen, işimize de yarayabilirler (-'dahiyane' diyebileceklerimiz bile olabilir: Euerbach, Mimesis)... Ama, işin kendisini yaparken, kuram, hiçbir işimize yaramamıştır; çünkü, işte, zaten, biz işin kendisini yaparken, o, zaten, ortada yoktur bile...
-Çevirmenlik bir 'zenaat'tır, bir 'nazariyat', değil-istersen, Grekçesiyle: bir *tekhne*; bir *theoria*, değil... Yazmanın kendisi de nasıl öyleyse -ve şiir, nasıl, *poeinein* - 'elle yapmak'- ise...
"Dil Kafesi" derken, herhalde Celan'ın *Sprachgitter* adını verdiği kitabına gönderide bulunuyorsun -ama dikkat et: Oradaki "kafes", içine bir kuşun kapatılabileceği bir "kafes" olabileceği kadar, arkasında duran birisinin dışarıdaki sokağı, (Osmanlı 'cumba'larının önündekiler gibi) kendisi görünmeden seyredebileceği bir "kafes" de olabilir. -Rilke ve Celan'la uğraşırken karşılaştığım "sorunlar"ı anlatmak için sizin derginizin "kafes"inin boyutları yetmez...
Gene de, birşeyler söyleyelim: Büyük bir şairin şiirlerini çevirirken en önemli zorluk, onun, kendi dilinde kurduğu ses ile *anlam* bağlantılarını senin dilinde yeniden kurmaktır. *Ses*; çünkü şiirin en önemli ögesi, sestir; *anlam*; çünkü şiirin en önemli ögesi, anlamdır. Çelişkiye mi düştüm, sence? -Peki, kızma; şöyle söyleyim: *Ses*; çünkü şiirin en önemli ögesi, anlamdır; *anlam*; çünkü şiirin en önemli ögesi, sestir. Oldu mu?

***Yazko Çeviri*'de çoğu şiirin, *Metis Çeviri*'de birkaç şiirin İngilizce, Almanca, Fransızca asıllarına bile yer verilmediğini görmekteyiz ki bunlar adı üstünde önemli**

çeviri dergileridir. Siz, çevirinin karşısında aslını vermeyi; şiir için kaçınılmaz, felsefe için çoğunlukla zorunlu görüyorsunuz. (*Metis Çeviri*, sayı: 6) Bu, herhangi bir metnin birçok çeviri olasılığının bulunması; hiçbir çevirinin kesin, son ve mükemmel çeviri olamayacağı kaygısıyla mı ilgili, yoksa çevirilerinize güvenin bir göstergesi mi? Aslıyla birlikte yayımlanan çevirileri, editörlerin, ilgili yabancı dili bilen eleştirmen ve okuyucuların da denetimine açılmış olmaları bakımından oldukça yararlı görüyorum. Ancak özellikle şiir çevirisinin özgün metinle karşılıklı yayımlanması, çevirmen üzerinde, metne bağlı kalma yönünde bir baskı yaratmaz mı? Bu durum, anlamdan uzaklaşmayı azaltırken; söylemden, ses ve ritimden kaybı çoğaltmaz mı?

Kullandığın mantığı anlamadım -ne demek "çevirmen üzerinde baskı"?... "Metne bağlı kal"mayacak da ne yapacak, çevirmen? Gayet tabiî "baskı" olacak üzerinde; hem de senin sözünü ettiğinden çok daha büyük bir baskı - hesabını verebilir olacak, el atıp, çarpıtmış- evet - tahrip etmiş de, olabileceği metnin çevirisinin... O "baskı"yı duymuyorsa, zaten, hiçbirşeye yaramaz, yaptığı.

Sizce, çeviride birincil derecede önemli olan anlam ve sese, sözcükler ve dize yapısı düzeyinde eşdeğerlikler bulma çabası mı; yoksa bütünsel olarak anlam ve ses örüntüsüyle bir metin kurmak mıdır? Sözcük ve dizelerin doğru çevrilmesi, şiirin doğru çevrildiği, çevirinin iyi olduğu anlamına gelir mi? Türkçe metinden okuyucunun alacağı/aldığı zevk/tat çeviriyi iyi yapar mı?

Son soruna yanıtım, "İlgisi yok!" -Okuyucu orada dursun, sırasını beklesin; şimdi benim sırtım ona dönük- yüzümse, metne ve yazarına... Öncesiyle ilgili: "anlam ve ses"le ilgili yukarıda birşeyler söyledim; ne tek sözcükler ne de dizeler, şiirin "örüntüsü" için belirleyicidir. Öyle bir başarılı şiir çevirisi yapabilirsin ki, ne çevirindeki hiçbir sözcük aslındakinin karşılığıdır, ne de hiçbir dize tam olarak aslındaki tümcenin aynısıdır.

Bazı yazınsal metinlerin, yazarlarının/şairlerinin kullandıkları dil nedeniyle, çevrilemezliği üzerinde durulur. Şiiri tanımlama çabaları, çeşitlemeleri içinde çevrilmezlik de sayılır. Roman Jakopson, şiirin çevrilemeyeceğini, yalnızca "yaratıcı aktarılışı"nın olanaklı olduğunu söyler. Çünkü şiir çevirisi sadece bir dilden başka bir dile sıradan, basit bir aktarma etkinliği değildir. Bir yeniden üretme olan yazınsal çeviride, çevirmenin yaratıcılığının payı nedir?

Gene çok şey soruyorsun: Pekâlâ, beni alıştırdın; yine çelişmeye düşeyim: Çevirmenin en son yapmağa çalışması gereken, yaratıcı olmaktır; yaratıcı olmayan bir çeviri ise, hiçbirşeye yaramaz. -Bir tane daha: Aslında hiçbir metin çevirilemez değildir; hiçbir metin aslında çevirilemez. -Bu sonuncusu iyi bir çelişme oldu, işte...

Çok uğraştığınız halde, çeviremediğiniz ya da çevirdiğiniz halde beğenmeyip yayım-

lamadığınız metinler oldu mu? Bir şiir çevirirken çok zorlandığınız (sizce çevrilemez) bir sözcük, dize ya da bölümle karşılaşırsanız ne yaparsınız? (Atlama, yorumlamaya başvurma, şiiri çevirmekten vazgeçme gibi) Örneğin, Celan'ı çevirirken anlam ve ses yönünden birçok özelliğin "güme gittiğinden" söz ediyor ve bunlarla ilgili açımlamalar yapıyorsunuz. Celan'ın düzyazı şiirlerinden de çeviriler yaptınız. Bunlardaki dil nasıldı, onlar da zorlu muydu?

Sürüsüne bereket!.. Saydıklarının hepsini yaptığım olmuştur. Celan'ı çevirirken -en azından kafamda- her bir şiirini Türkçe'de denedim. Sadece yayımladıklarımı, 'Belki birşeye benzi-yorlar' diye yayımladım. Düzyazıları çok farklıdır -zaten çok azdır. Onlar, daha çok felsefe metinleri gibidirler. (*Defter*'de bir dizisini yayımladım.)

Yazından felsefeye çevirdikleriniz, hep dille oynayan şairlerin, filozofların metinleri. Filozofların öznelliği öncelikle düşünceleriyle ilgili olmakla beraber, aynı konuda kullandıkları farklı kavramlar ve söylem biçimlerinden de kaynaklanmaktadır. Çevirdikleriniz arasında Franz Kafka da var. O da üslupçu bir yazar. Yazınsal çevirinin birincil sorunu olarak biçemi görebilir miyiz?

Nasıldı: *Le style-ces't l'homme meme* -doğru yazdım mı? (Andre Gide miydi?)

Türkçeyi felsefe çevirileri için elverişli bir dil olarak görüyorsunuz. Levi Strauss, Roland Barthes gibi bilim, düşünce ve yazın adamlarından çeviriler yapan Tahsin Yücel de kendisiyle yaptığım söyleşide, bunları yabancı sözcüklere başvurmadan çevirebildiğini belirtmişti. Kültür, bilim ve felsefede Türkçe, Batı dilleri kadar gelişmiş değil. Türkçedeki kavramsal fakirlik ya da terim yetersizliği nedeniyle, birbirine yakın kavramları aynı sözcükle karşılamak ve Türkçede oturmuş, yerleşmiş bir terim birliğinin olmayışı çevirilerde bir takım karışıklıklara, ince ayrımların verilemeyişine yol açmıyor mu? Bu konuda neler yapılabilir?

Üretilebilir...

Bilimsel, felsefi ve sanat kuramıyla ilgili metinlerin çevirisinde, kavram ve terimleri doğru aktararak anlamsal eşdeğerliliği sağlamak, anlaşılır bir dil kullanmak önemli görülür. Yazınsal metinlerde, yazarın/şairin biçemi/deyişi başlı başına bir sorun yaratırken; bilimsel, felsefi metinlerde buna pek rastlanmaz. Ancak, felsefeyle yazınsallığın iç içe olduğu Nietzsche, Heidegger gibi filozofları bu değerlendirmenin dışında tutmak gerekir diye düşünüyorum. Nietzsche'yi çevirirken, sadece bilgi ya da içerik olarak, düz anlamı aktarma ile yetinip yazılarındaki estetik yönü göz ardı edebilir miyiz? Örneğin *Zerdüşt Böyle Buyurdu*'daki şiirsellik; çevirmene, metinlerin bu yönünü de yansıtma, estetik kaygı taşıma zorunluluğunu da getirmez mi?

"Estetik yön/kaygı" dediğinden aynı şeyi anlıyorsak; onsuz olmaz, zaten: *Zerdüşt*'ü bir kenara bırakalım; çünkü felsefe tarihinde onun gibi bir metin hemen hiç yoktur; biriciktir. En yakın gelenleri (Augustinus'un ve Rousseau'nun *İtiraflar*'ı, Morus'un *Utopia*'sı, Erasmus'un *Deliliğe Övgü*'sü, birkaç tane daha...) bile o eğretileme düzeyinin çok altında kalır. Orada zaten her şey -anlamın kendisi de- üsluptur. Biçemi veremezsen, anlamı da veremezsin.- Şimdi beni Türkçe'deki *Zerdüşt* çevirilerine sokma; kırıcı olabilirim...

Felsefe alanında, dili nedeniyle, çevrilmesi zor metinler arasında sık sık adı geçen Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'ının (*Sein und Zeit*) Türkçeye "bal gibi" çevrilebileceğini savunuyor ve farklı bölümlerinden birkaç çeviri örneği veriyorsunuz. (*Metis Çeviri*, sayı: 6) *Varlık ve Zaman*'da, sizin deyiminizle "dilsel cambazlık" ve "dilsel numaralar" yaparak bazı yeni kavramlar kullanan Heidegger gibi; çevirmenin de yeni kavramlar kullanması çeviriyi daha da zorlaştırmaz mı? (Örneğin, sizin, çoğu metinde "insan varlığı" olarak çevrilen, bazılarında aynen aktarılan "Dasein"e karşılık olarak "Burdolma"yı kullanmanız gibi.)

Gene, inatla, aynı noktaya geleceğim: Yazar metninde hangi 'numaralar'ı yapmışsa, çevirmen de kendi dilinde aynı numaraların en azından benzerlerini yapmalıdır.

Bilim, felsefe, sanat kuramı alanlarında, aynı metinlerin farklı çevirilerini karşılaştırdığımızda, bunların birbirini pek tutmadığını görmekteyiz. Birkaç anlamı olan sözcüklerin hangi anlamda kullanıldığının saptanamaması ve bazı deyimlerin doğru aktarılamaması dolayısıyla yanlış çevirilere rastlıyoruz. Hatırlanacağı gibi, Eliot'un "nesnel bağlılaşık" (objective correlative) kavramı Türkçeye "nesnel karşılık" olarak çevrildiği için, bir dönem, birçok yanlış yorum ve eleştirilerin yapılmasına neden olmuştu. Yine, "reference" teriminin Türkçe karşılığı ile ilgili, sizin de katıldığınız; Arda Denkel, Harun Rızatepe, Tunca Eşel ve Vehbi Hacıkadiroğlu arasında *Felsefe Yazıları* ile *Felsefe Tartışmaları* dergilerinde farklı görüşler ortaya konmuştu. Bu tartışmalar, terimler konusunda felsefecilerin arasında bile ortak bir anlayışın olmadığını göstermekte; alan uzmanlarının yaptığı çevirilerle ilgili eleştiriler ise birçok yanlışı ortaya koymaktadır. Ya felsefeye ve çevirdiği filozofun özel terminolojisine yabancı bir çevirmenin Türkçeleştirdiği bir metni düşünün... Ne dersiniz?

Bu sözünü ettiğin alanlardaki sorun, temelde, terim karşılığı belirlemeğe çalışanların, o alanlarda kendilerinin üretken olmamaları. Yalnızca çevirmen olarak değil; kendileri o alanda kafa yoran ve yazan kişiler ancak, o "terim karşılıkları"nı da en doğru biçimde bulacak, saptayacaklardır. Tahsin Yücel'den örnek verdin -Tahsin Bey'in **Anlatı Yerlemleri,** kendisi üretken olan araştırıcının terim türetmek- karşılık bulmak-konusunda da nasıl verimli olabileceğinin en iyi örneğidir.
Son sözünü ettiğin durum düşünülemez olması gerekirken, ne yazık ki gerçek olabiliyor. O durumda söylenecek hiçbirşey yok -belki, "Allah islah eylesin..."

Bazı felsefe metinlerinin zor okunurluğu/anlaşılırlığı, filozofun, metnin dili kadar; çevirmenin kullandığı dille de ilgili kuşkusuz. Türkçeyi iyi bilmeyen çevirmenler, çok iyi yabancı dil bilseler bile iyi çeviri yapamıyorlar. Çevirmen, Türkçeyi iyi bilmiyorsa, terim karmaşıklığı, sözdizimi çarpıtmaları, savrukluk vb. yapabiliyor. Bu bağlamda, çevirilerin, dilimizi olumlu/olumsuz (gelişim/bozulma, yabancı dilde terimlerin girmesi vb.) nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

O durumlar da bir önceki soruya verdiğim yanıtların alanına giriyor. Bu durumlardaki en önemli sakınca -olumsuzluk-, Türkçe çeviriye bağımlı olan okurun, bozuk çeviriyi okuyup hiçbirşey anlamayınca (bozuk çeviriden ne anlaşılabilir ki...), "Hah - bana demişlerdi işte, felsefe zor işmiş, anlaşılamaz birşey..." diye düşünmesi. Oysa, felsefe tarihinin en zor sayılan metinleri bile, içine gereğince ve yeterince girilince, billur gibi berraktır. Gerçek bir felsefe metninin (yani bir filozofun özgün metninin; felsefecilerin onun üzerine kılıkırk-yarmalarının, değil...) anlaşılamaması, okuyanın; çevirisinin anlaşılamaz olması da, çevirenin, yetersizliği ve beceriksizliği sonucudur. -Yüzlerce yıldır yerinde durup her gelen yeni kuşağa birşeyler 'söyleyen' bu metinler, kendileri 'anlaşılamaz' olsalardı, çoktan unutulup, silinmiş gitmiş olurlardı -nitekim, felsefe tarihinin çöp kutusunda öyle olan bir sürü metin vardır. Kalanlar, bugüne gelebilenlerse, anlaşılabildikleri için kalmışlardır.

Almanca'da uzun yan cümleciklere yer verilebilmesi bazen cümleleri oldukça uzatabiliyor. Bir klasik diller filoloğu olan Nietzsche, anlatımda uzun tümceleri yeğlemesinin yanı sıra, sık sık Latince ve Fransızca sözcüklere de yer veriyor. Nietzsche'den başka, dil'i bir problem olarak ele alan, dil felsefesi yapan Wittgenstein'ı da çevirdiniz. Çeviri yapmanın en zor yanı olarak "bir dil içinde yaratılmış bir ikinci dil" ya da "metinlere özel sesini veren dil" olarak belirttiğiniz "üslup" çevirmeyi görüyor; Benjamince (Walter) ve Nietzschece'den söz ediyorsunuz. Ulysses'i zorlaştıran da Joyce'un kullandığı İngilizce yani Joyceca'dır diyebiliriz. Joyce, dili konuyu anlatmak, bir anlamı iletmede araç olarak kullanmak yerine bir amaç yapmıştı. Çevirmek için Nietzsche, Wittgenstein gibi "zor" filozofları seçmenizin nedenini ve çeviri sürecinde ne gibi "bela"larla karşılaştığınızı anlatır mısınız?

Biraz önce dediğim gibi, ben onları seçmedim; onlar beni seçtiler. Ama birşeyler söyleyeyim, gene de:-
Felsefe yapanın -filozofun- yazarken en önemli sorunu, 'düşündüğü'ne 'uygun' bir 'dilegetiriş' bulmak değildir - böyle bir çaba, olsa olsa, filozof değil de filozof 'aspirant'ı felsefecilerin sorunudur (haksızlık etmeyeyim ama, örnek de vereyim: Jaspers, Engels, Sartre, Russell, Derrida- bu liste, uzatılabilir; haksızlık etmeden bile... Adlarını verdiklerimin çağdaş/karşılıkları olan filozofları da belirtirsem: Heidegger, Marx, Camus, Frege, Foucault...
Filozof olan yazarların "dil"le ilgili sorunu bambaşka birşeydir - yazdıklarının "zor" görünmesinin nedeni de budur: Onların metinlerinde, 'düşünülen' zaten kendi 'uygun'

'dilegelişi'yle birlikte gelir. Filozof kendisi, zaten, kendisine 'verilmiş' dil ve felsefe geleneği içinde, yabancıdır: Onun 'dilegetireceği', zaten, (kaçıncı 'zaten' oldu?) geçerlikteki dilin ötesine geçip; gene de onun içinde - düşüncesini dilegetirmek değil; dili düşüncesine getirmektir... (Bak; ben de 'aspirant'lık yapıyorum...) "Üslup" da "zor"luk da buradan kaynaklanır.

Nietzsche'nin şiirlerini de çevirdiniz. (*Dionysos Dithyrombosları*) Nietzsche'nin "şiirle dalga geçmek için yazdığını" söylediği *Şen Bilim*'dekileri de dikkate alarak şiirleri ve çevirilerinizle ilgili neler söylersiniz?

Nietzsche kötü bir şairdir -ama *şairdir*. Çok iyi bir filozof olduğu için de, evet, öyle olduğundan dolayı, iyi bir şair olamamıştır- çok istemesine karşın: Hem iyi bir filozof hem de iyi bir şair olunamaz- kişi ikisine birden girişirse, en azından birinde, giderek, ikisinde de eksik kalır. Bilindiği gibi, Platon Sokrates'le tanıştıktan sonra, daha önce yazdığı şiirlerini yakmıştır...

Nietzsche, Wittgenstein, Kant ve hakkında akademik çalışmalar da yaptığınız Hume'dan başka hangi filozoflardan çeviriler yaptınız? Sanırım Kierkegaard var. Yazılarınızdan, öğrenciliğinizden başlayarak ilgi duyup okuduğunuzu bildiğimiz ve zor filozoflardan sayılan Heidegger'den çeviriniz var mı?

Var - Hölderlin'in "Sılayavarış" adlı şiiri üzerine açımlaması (*Defter*'in sayılarından birinde yayımlandı), başka bazı şeyler de; şu anda anımsamıyorum. *Varlık ve Zaman*'a da girişmiştim; o da öyle, duruyor. Kierkegaard'ın *Korku ve Titremesi*'ni de bitiremedim - Danca bilmediğim için, bir sürü farklı çeviriden hareket ederek çevirdiklerim içime sinmedi, bir türlü; sonunu getiremedim. Frege'den birkaç metin çevirdim; ama onları da bir bütün haline getiremedim, yayımlamak için.

1. Körfez Savaşı döneminde, Türkiye'den 81 şairin yazdığı savaşa karşı dizelerden oluşan Orhan Alkaya ile Refik Durbaş'ın kurguladığı şiiri İngilizce'ye, Cemal Süreya'nın "Üstü Kalsın" şiirini Almanca ve İngilizce'ye, Enis Batur'un "Dört Zamanlı" şiirini İngilizce'ye çevirdiniz. Türkçe'den yabancı dillere başka çevirileriniz var mı?

Bitiremediklerim var. Onat Kutlar'ın *Pera'lı Bir Aşk*'ına girişmiştim. Edip Cansever ve İlhan Berk'ten de, başka bazılarından da, gene, içime sinmeyenler, yarım kalanlar...

Şiir dili açısından (sözdizimsel yapı, ses düzeninin farklılığı, noktalama -örneğin, Almanca'daki büyük harfle yazım gibi-) Almanca ve İngilizce'yle Türkçe'yi karşılaştırır mısınız? Almanca, İngilizce gibi sözcükten, kavramlardan yana zengin dillerden Türkçe'ye mi; Türkçe'den o dillere mi çeviri yapmak daha kolay sizce?

Öztürkçe sözcükler kullanarak yazmaya özen gösteren birisiniz. Dilde yenileşme, sözcük dağarcığını iyice daraltması nedeniyle çeviride sorunlara yol açıyor mu?

Gene çok şey soruyorsun -kaç cilt cevap vereyim?..
Sondan başlayayım: "Öztürkçe" ve "dilde yenileşme" çoğunlukla yanlış anlaşılan şeyler. Bir eğretileme kullanırsam; belirli bir dönemde kullanılan, 'yaşayan' -yani, o sırada yaşayan insanların kullandığı- dil, bir çuvalın içine doldurulmuş birşeylerin biribirleriyle ilişkilerinin toplamına benzetilirse, bu çuvalı, sürekli sallanan, çalkalanan, içindekilerin biribirlerine göre konumlarının sürekli değiştiği bir toplam olarak; ama, çuvalın ağzının açık, dibinin de delik olduğunu, tasarımlamalıyız: zaman içinde geride kalmış şeyler olarak, dibinden, kullanılmayanların sürekli dökülüp gittiği, ağzından da yenilerinin içine sokulduğu, bir çuval... Bu eğretileme uygunsa, (-ki tam uygun değil; çünkü çuval içindeki tek şeylerin biribirleriyle hep düzenli bazı ilişkilere girdiklerini; yani, grameri, eklemek gerekiyor...) dil içinde üretici olmak, çuvalın içindekilerin ilişkilerinde birşeyler değiştirmek demektir; bu çaba da, ister istemez, dibinden dökülmüşleri hesaba katacak; ağzından da, yeni birşeyler sokmayı gerekli kılacaktır. -O zaman, dili 'özleştirme' de 'yenileme' de, aslında tek bir amaca yönelik olabilir ancak: onu zenginleştirmek- çuvalda daha çok şeyin bulunmasını sağlamak... Bu böyleyse, Rahmetli Türk Dil Kurumu'nun yıllarca yaptığı 'kafatasçılık' da yanlıştır; "devrim"i silip "inkilap"a geri dönmeğe çalışmak da...

Çevirilerinizdeki hatalar nedeniyle üzüldüğünüzü, içinizin sızladığını, bu nedenle çevirmenin yalnız olmaması gerektiğini, tek kişinin gözünden (kulağından) kaçanlar olabileceğini; bunun Batıda görüş, eleştiri ve 'varyant'larıyla "önokurlar"ca çözümlendiğini belirtiyorsunuz. Bizde, bırakın kitapların dizildikten sonra 10-20 adet çoğaltılarak önokurlarca okunmasını; editör/redaktörce bile doğru dürüst okunmuyor. Redaktör kullanmayan dergiler, yayınevleri var. Bu konuda, çevirmen-editör işbirliğinin yanı sıra, ortak çeviriler de yararlı olabilir mi sizce? A. Kadir-A. Erhat, S. Eyüboğlu-O. Veli gibi başarılı ortak çeviri yapanları biliyoruz. Hiçbir düzeltme yapılmadan, aynı yanlışlarla yeni basımları yapılmış birçok çeviri kitaba rastlıyoruz. Sizse, örneğin, *Sancaktar*'ın yeni basımında bazı değişiklikler yapmışsınız. Bunlar, daha çok, "şöyle olsaydı daha iyi olurdu" gibi bir ikirciklenmeden kaynaklanan düzeltmeler yanılmıyorsam. Bu konuda eleştirilere açık mısınızdır? Ülkemizdeki çeviri eleştirilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Her çevirimi yeni baskı yaparken bir daha ele alıp bakarım -neler bulmam ki... Dizgi hataları bir yana; yanlış okumalar, yanlış karşılıklar, yanlış noktalama... Yukarıda sordun: Çeviri tek bir kişinin 'tercih'ine bırakılmaması gereken birşeydir-tabiî ki çevirmen 'son tahlilde', ağırlığını koyup "Ben böyle istiyorum" diyebilmelidir (ki sorumluluğunu taşısın); ama, oraya gelene dek, işin içine ne kadar çok -işbilir- kişi sokarsa, o kadar iyi-hele aynı masaya oturup işbirliği yapabileceği kişiler... Bütün çevirilerimde böyle kişilerin eksikliğini hissetttim.
"Eleştiri" konusundaysa -nerede o günler!

Çevirdiğiniz kitaplardaki "Çevirenin Notları" ya da "Metin Üzerine Not"larda bazen sözcük düzeyinde olmak üzere ayrıntılı bilgiler vermeniz bu konudaki titizliğinizi gösteriyor. Çoğu şiir, adlarıyla, bu adın çağrışımlarıyla anlamsal bütünlük taşır. Örneğin, bizde, bazı şiirlerde başlıkta "şarkı" yerine "türkü" sözcüğünün kullanılması pek uygun gelmiyor bana. Çünkü bunların çağrışımları farklı. Şarkı sözcüğü kenti ve burjuvayı çağrıştırırken; türkü kırsalı, köy ve köylüyü, sözlü edebiyatı, halk şiirini ve halk müziğini çağrıştırıyor. Celan'ın başkalarınca Ölüm Fügü ya da Ölüm Havası olarak çevrilen ünlü şiiri Todesfuge'yi siz *Ölüfügü* diye çevirdiniz. Neden?

Gramerden, ve sesten! "Hava"yı bir kenara-havaya!-at (-ki, benimkiyle de 'güme giden' bir anlam bağlantısı, Almanca'da -müzik teriminden ayrı olarak- *füge*nin de çok işlek bir fiil olması...); *Todes*-, bileşik ad oluştururken, "ölüm"ün değil "ölü- [ölü birinin]" demektir; genel olarak "ölüm-ün", değil. Celan *Fuge des Todes* demesini biliyordu herhalde... *Todesfuge* başlığını yazarak, şiirde açıkça belirtilen -alnından tabancayla vurularak- öldürülmüş birisine (annesine) gönderide bulunuyor.
Ses açısından da: *Ölüfügü* Türkçe'de, "ö"den sonra sıralanan "ü"lerle, Almanca sese, bitişik okunuş olarak da, epey yakın.

Çevirdiğiniz kitabın/metnin diğer dillere ya da önceden Türkçe'ye yapılmış çevirilerinden yararlanır mısınız? Örneğin, *Sancaktar*'ı çevirmeden önce Sabahattin Ali ve Vural Ülkü tarafından yapılmış çevirilerini incelemiş miydiniz?

Maalesef hayır; çünkü çeviriye giriştiğimde onlardan haberim yoktu; sonradan oldu. Önceden olsaydı, tabiî ki bakardım ne yapmışlar diye: benimkinden daha iyisini yapmışlarsa - ya da ben daha iyisini yapamamışsam, yapamıyorsam- da, vazgeçerdim, herhalde. Ama öyle olmadı-örneğin Celan için de; gene, maalesef...
Sancaktar'dan iyi ki söz ettin: Şu anda Türkçe'de bu metnin en az dört çevirisi var: İşte *Ç.N.* uzmanlarına bir konu: biribirinden habersiz yapılmış bu çevirileri bir karşılaştırsınlar -eğlenceli de olur hani...

Başo'nun *Haikular*'ını ikinci dilden çevirerek yayımladınız. Çince, Japonca, Macarca... gibi dilleri az sayıda kişinin bilmesi, bu diller yerine ikinci dilden çeviriyi haklı gösterebilir. Ancak İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca gibi Batı dillerinde yazılan metinlerin de ikinci dilden çevirilerinin yapıldığını görmekteyiz. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hayır, haklı gösteremez. Bir metnin hangi dilde yazılmışsa o dilden çevirilmesi gerekliliği, tartışılamaz birşeydir. Ancak, çevirmen, aslında 'çevirgen' olduğunu itiraf ederek, başka dillere çevrilmişlerden, özgün biçime kendi yaptığıyla sanki daha yakınlaşabildiği gibi bir duygu ediniyorsa, tam anlamıyla bilmediği bir dilden; ikinci elden yaptığı çevirileri de yayımlayabilir (-Başo konusunda kendimi 'haklı' çıkardım gene de, gördüğün gibi...)

"Çeviri emeğine çok şey borçluyuz"

Tarık Günersel

Söyleşi: Betül Dünder

Uluslararası PEN'in dünyanın 101 ülkesindeki 140 merkezinden birinin (Türkiye) başkanlığına seçildiniz. İlk beyanatlarınızdan birinde "Edebiyata, ifade özgürlüğüne ve emeğe saygılı bir süreç yaratmaya" vurgu yaptınız. İfade özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik ne tür çabalarınız olacak?

Seçildikten sonra PEN Türkiye Merkezi'ni temsilen katıldığım Senegal'de yapılan 73. Uluslararası Kongre'de ülke sayısı 103, merkez sayısı 146 oldu. PEN Irak Merkezi yeni doğan kardeşler arasında. Gerçi buna karşılık ciddi buhran yaşayan birkaç merkez "uykuda" ilan edildi. Toparlanmalarını diliyoruz. Yeni seçilen Uluslararası Sekreter Eugene Schoulgin gibi kişiler o dostlara yardımcı olacaktır tabii.

Türkiye'de matematik özgürlüğü var mı? Aziz dostum Ali Nesin'in karşısına dikilen faşizan cehalet duvarı cevap verdi bile. Matematik özgürlüğü bile olmayan bir ülkenin yurttaşı olmak sancılı bir şey -nazik bir ifadeyle. Türkiye'de, aslında dünyanın hemen her yerinde, her şeyin ABC'sini kurmamız gerekiyor, el birliğiyle. Türkiye'de biz daha cumhuriyeti bile doğru dürüst kuramamışız. Cumhuriyet ilan edilmiş, ilk adımlar atılmış, ama atmamız gereken çok adım var. Yurttaşlık bilinci ve eylemliliği ne kadar gelişkinse, cumhuriyet ve demokrasi o kadar gelişir. Bazı resmî çevrelere rağmen bu toprakların (müstakbel çöllerin!) bazı olumlu birikimlerini savunmak kolay olmuyor, uluslararası alanda.

Demokrasi kültürü bilim kültürü ile bağlantılı değil mi? Bâtıl itikadların egemen olduğu bir toplumdayız. Şu yağmur duasına bakın! Ama ABD çok mu ileride? En gelişmiş sayılan ülkeler bile az gelişmiş. Mizah olmadan bu ülkede, bu dünyada yaşanamaz. Resmî yalan-

larla bu kadar olabilirdi, bu kadar oldu. Sovyetler Birliği neden çöktü? Resmî tezler ile gerçekler arasında tedricî reformlarla kapanamayacak bir uçurum oluşmuştu, ondan. Peki, Türkiye'de resmî tezler arasında en az iki temel yalan yok muydu? 1) "Türkiye'de sosyal sınıflar var," diyen hapse atılmadı mı? 2) Türkiye'de Kürtler de var diyen hapse atılmadı mı? Askerî darbelere ne demeli? İdam edilen başbakan ve bakanlar için kim özür diledi? Hiç kimse! Bir düşman ordusu Türkiye'yi işgal etseydi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kapatmaz mıydı? Belki de akıllı davranıp kapatmazdı! 1980'de kapatıldı! Türkiye'de kendimi bildim bileli zekâ ve akıl düşmanlığı egemen olageldi. Türk ırkçılığı Kürt ırkçılığına yol açmadı mı? Devlet terörü başka teröre yol açmadı mı? Diyarbakır Cezaevi'ndeki işkencelerle ilgili olarak kim hesap verdi ve ceza giydi? Yurttaş haklarının önemli bir kısmı elinden alınmış olan Kürt yurttaşların haklarını sonuna kadar savunmak gerekir. Bilim ve eleştiri düşmanlığı dinci hareketi teşvik etmedi mi? Kenan Evren başarısız olsaydı idam edilmesi gerekmeyecek miydi? Nasıl oluyor da hiç hesap vermeden oturabiliyor? Birileri bizimle oyun mu oynuyor? Yurttaş mıyız? İnsan mıyız? Kişilik sahibi miyiz?
Devletten ve şu veya bu terör örgütünden de korkmaktan bıkanlar bir şeyler yapmalı. Ben kimseyi eleştirmem, sadece kendimi eleştiririm, başkalarını ise anlamaya çalışırım. Demokrasi ciddiye alınmayan bir ülkenin ciddiye alınmasına yarar -bu gezegende her yerde. İfade özgürlüğü haysiyetli yaşamak için hayatîdir.
Eski Yunan'da bir matematikçi hapse mahkûm edilmiş, "Güneş Yunanistan'dan büyüktür," dedi diye. Cahiller ve zalimler hemen hemen bütün dünyada egemen değil mi?
İşte böyle bir ortamda, herkes özgürleşme yolunda elinden geleni yapmalı. Tehditlere rağmen. Tehlikelere rağmen. Hayatımızın bir anlam ve değeri olacaksa.

PEN başkanı olarak bize PEN'in uluslararası etkinliklerinden bahsedebilir misiniz? En son Ortadoğu'da açılan şubeler var; bu genişlemeyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

PEN bir edebiyat enternasyonali. Edebiyat ile ifade özgürlüğünün gelişmesinden yana uluslararası bir hareket. Her merkez özerk bir dünyalı oluşum. Bu genişlemeyi hayatî buluyorum.

Edebiyat ve sanatın farklı disiplinlerinde (Şiir, çeviri, tiyatro, sinema vs.) nitelikli çalışmalarınız var. Bu farklı alanların birbirine yardımcı olan ya da birbirini engelleyen tarafları var mı?

Çeşitli alanlardaki iştahım belki bir çeşit oburluk. Aslında, temelde, gelişen tek eserim var: "Mozaik." Çeşitli alanlardaki çalışmalarımı dönüştürüp mozaiğin bünyesine katarak edebiyatta yoğunlaşmak istiyorum.

Kemalist aydınlanma projesi içerinde Tercüme Bürosu'nun kurulması ile (buna bağlı olarak yayımlanan *Tercüme* dergisi) Batı düşünce tarihi ve edebî metinler Türkçe'ye kazandırılmaya başlandı. Kültürel iklimimizin oluşumunun büyük ölçüde bu eserler-

le tanışmamıza bağlı olduğunu düşünüyorum. Ancak Batılı eserler ile kucaklaşırken Doğu'ya ait klâsiklere yeterince ilgi gösterilmediği dikkat çekiyor. Bu bağlamda ne söylemek istersiniz?

İsa Engizisyon'dan, Marx ile Engels Stalin'den nasıl çektiyse Mustafa Kemal de en azından bazı Atatürkçülerden çok çekti. 1982-86 yıllarında Suudî Arabistan'da Araplara İngilizce dersi verdim. 12 Eylül diktatörlüğü olmasa Türkiye'den ayrılmazdım. Nitekim eşimin "yeşil kartı" olduğu ve de faşistlerce tehdit edildiğim halde 1979'da ABD'ye gitmeyi reddettim -toplumun bana ihtiyacı olduğu kanısı ile. 2000 yıllarında Ortadoğu klasikleriyle ilgili çalışmalar yaptım, "süzülüm" dediğim tarzda. (İsteyen bakar: *İzler-Toplu Şiirler* YKY) Fars ve Arap edebiyatlarında yoğunlaşarak. (Kürtçe ve Ermenice ve edebiyatlar gündemimde.) Arapça denince akla sadece şeriatçılık gelmemeli, zengin bir edebiyat da gelmeli. İslam'dan önce de Arapça şiir vardı. İran'da da İslam'dan önce Farsça edebiyat vardı -resmî edebiyat kitaplarında İslam öncesi sansürlenip dışlansa bile.
Fırsat bu fırsat, şunu belirteyim: Türkiye'de yaygın efsanelerden biri şu: Türkiye Doğu ile Batı'nın buluştuğu bir yermiş! Hangi doğu? Ortadoğu. (Bunu hiçbir değer yüklemeden söylüyorum.) Türkiye Cumhuriyeti Anadolu ve Ortadoğu ile Batı Avrupa ve Balkanlar çerçevesinde oluş(turul)du. Hinduizm, Taoizm vb. nerede? "Sentez" kelimesi bir gerçekten çok bir imaj ve övünme meselesi, o kadar.

Mehmed Uzun'un PEN üyeliği "çok dillilik, çok kültürlülük" bağlamında da özel bir anlam taşıyor. "Çok Dillilik, Çok Kültürlülük" kavramlarının bir ülke edebiyatını zenginleştirme noktasında nasıl katkıları olabilir?

PEN Türkiye Merkezi, Kürtçe yazan büyük romancımız ve yurttaşımız, insanımız, dünya insanı Mehmed Uzun'u kazanmakla bütün dünyaya mesaj vermiş oluyor: "Tek dünya, çok dil, tek edebiyat." Yeni dönemde Mehmed Uzun'un ilk üye olması sembolik açıdan önem verdiğim/iz bir hamle. Kendisine bu vesile ile sağlık, mutluluk ve daha nice eserler diliyorum. El birliğiyle yapacağımız çok şey var. Yeterince acı çekilmedi mi?

Küresel dünyanın egemen dili hepimizin malûmu... Büyük patronun dili, bilmemiz gereken, hele bizim gibi ülkelerde ana dilimizden daha önemli bir konuma geçirilen bir dil durumunda. Üniversitelerimizdeki dil eğitiminin yöntemi ve çeviri edebiyatına katkısı konusunda düşünceleriniz?

Bir "dünya dili" gerekmiyor muydu? En basit dillerden biri olan İngilizce oldu bu.
Şunu kabul etmek gurur meselesi olmamalı: İngilizce bilmeden dünyayı iyi izlemek pek mümkün değil. Hangi alanda olursanız olun. İyi ki Çince, Arapça, Fransızca gibi diller olmadı dünya dili -bence, tabii. Öte yandan, okul sınırlarını aşmadan hiçbir alanda ciddî gelişme yaşanamaz. Çeviri emeğine çok şey borçluyuz.

Son dönemde "Çeviri" edebiyatı alanında güzel gelişmelere tanık oluyoruz. Türkiye'nin tek çeviri dergisi olan *Ç.N.* dışında kimi edebiyat dergilerinin de çeviriye daha geniş yer verdiğini, dosyalar düzenlediğini izliyoruz. Sizce, ülkemizdeki çeviri faaliyetleri yeterli düzeyde mi?

Kim yeterli diyebilir? Hangi alandaki olumluluğa yeterli denebilir? Ama emeklere saygı ile.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurumsallaşma çabaları içindeki tiyatromuza yazdığı oyunlarla destek olanların çoğu şairdi. Bugün ise, sizinle birlikte, tiyatroyla organik bağını sürdüren birkaç isim (Orhan Alkaya, Turgay Nar, Murathan Mungan, Eren Aysan, Kuvvet Yurdakul vs.) sayabiliyoruz. Şairler neden 'Tiyatro Oyunu'na sıcak bakmıyor? Eklemek istiyorum; "PEN"in bir harfini "oyun yazarları" oluşturuyor; tiyatro eserlerimiz içinde bir başka dile çevrilen eserimiz var mı?

Cahilce ve diplomatça bir cevap vereyim mi?: Çevrilmediğini söyleyemem. Oyun Yazarları ve Çevirmenleri Derneği (OYÇED) (ki onun da üyesiyim) bu alanda bir liste oluşturabilir. PEN, Poets/Playwrights, Essayists/Editors, Novelists -yani: Şairler/Piyes yazarları, Denemeciler/Editör ve Yayıncılar, Romancılar- kelimelerinin baş harflerinden oluşan bir isim. Sahi: Nasıl ki "romancı" diyebiliyoruz, "piyesçi" de desek? (Ciddiyim.)

PEN yeni dönemde Türk şair ve yazarlarından belirleyeceği kimi ürünleri yabancı dillere aktarmak konusunda bir çalışmanın içinde olacak mı? Orhan Pamuk'un Nobel Ödülü'nü kazanmasının ardından genel bir kanı oluştu. Dünyanın gözü Türk edebiyatına çevrildi denmekte. Bunun gerçek olduğu düşüncesiyle sormak istiyorum; Türk edebiyatının küresel dünyada tanınması, okunması için neler yapılabilir?

Dünyayı bilemem, ama bazı dünyalıların gözü Türkçe edebiyata çevrilmiş olabilir. Türk edebiyatı sadece Türkçe ile değil, başka dillerde de olur, olmaktadır. Öte yandan, Türkçe edebiyat da sadece Türklerin değil, başka etnik kökenlerden yazarların da ürünüdür. Kapitalizm ağı içinde ve dışında, belki genellikle o ağa rağmen, kaynak hangi dil ve etnik köken olursa olsun, edebî zenginliklerin yarının dünya toplumu için seçilip korunması ve paylaşılması gerekiyor.

Diğer yazar sendikaları ve dernekleriyle ortak yürüteceğiniz projeleriniz olacak mı?

Türkiye Yazarlar Sendikası ile Edebiyatçılar Derneği kardeş oluşumlar. Dayanışma halindeyiz, daima.

Yazar örgütlerinin toplumsal olaylar karşısında yol gösterici, erkin şiddetine direnen bir sorumluluk taşıması gerektiğini düşünüyorum. Buradan hareketle Latife Tekin öncülüğünde kurulan 'Gümüşlük Akademisi'yle ilgili gelişmeleri yakından

izlediğinizi biliyoruz. Kamuoyunu bu konuda bilgilendirebilir misiniz? Bu tür 'akademiler'in çoğalmasına PEN nasıl bakıyor?
Bu oluşumlar birer vaha. Çöllüğe ve daha da çölleşmeye karşı.

Bu sorumuz da şiire dair olsun. Son birkaç yıldır 'Somut şiir, Görsel şiir' diye adlandırılan, öncüleri arasında sizin de olduğunuz, sözcüğün bünyesine yönelen deneysel çalışmalar dikkat çekiyor. Siz bu çalışmaları yeterince izleyebiliyor musunuz? Bu çalışmaların Türk şiiri için bir imkân oluşturacağını düşünüyor musunuz?

Devletin Nâzım Hikmet'e yaptığının bir benzerini bana bazı editörler/yayın sorumluları yaptı -görsel şiirlerimi yayımlamayarak. Kendisini solda sayan pek çok tutucu, sağcı olageldi Türkiye'de. Hiçbir alandaki verimleri yeterince izleyebildiğimi iddia edemem. Üretim öyle hızlı ki cehaletim gittikçe artıyor.

Son olarak sormak isterim: Çevirmeyi düşünüp de çeşitli nedenlerle fırsat bulamadığınız, içinizde ukde kalan eser/eserler var mı?

Shakespeare. Elli yaşımdan sonra çeviri benim için artık zaman kaybı. Ama belki bir piyesini çeviririm. Hamlet'i, meselâ.

Teşekkür ederim.

Bir şey değil. Görevim. Saygım.

Guy de Maupassant

Fransızca'dan Çeviren: Murat Sirkecioğlu

Guy de Maupassant (1850-1893): Doğalcılık akımına bağlı Fransız öykü ve roman yazarıdır. Öykü alanında Fransa'nın en büyüklerindendir. 1869'da Paris'te hukuk okumaya başladı. Fransa ile Almanya arasında savaş çıkması üzerine öğrenimine ara verdi. Gönüllü olarak savaşa katıldı. 1871'de terhis olduktan sonra Paris'te hukuk öğrenimini sürdürdü. Maupassant'ın yazarlık hayatı, 1871'den sonra başladı. Şiirler yazdı (Le Mur, Au Bord de l'Eau). 1871 ile 1880 arasında, özellikle, annesinin çocukluk arkadaşı romancı Gustave Flaubert'in etkisinde kaldı. "Boule de Suif" adlı öyküsü, Maupassant'a ilk büyük başarısını getirdi ve onun öykü yazarlığına olan eğilimini ortaya çıkardı.
Maupassant, 1880'den 1891'e kadar, 18 kitapta toplanan yaklaşık 300 öykü ile 6 roman yayımladı. Maupassant, genç yaşında baş ağrılarından şikâyet etmeye başladı. Hastalığı, 1884'ten itibaren, zihin yorgunluğunun ve gördüğü hallüsinasyonların etkisiyle gittikçe arttı. 1892'nin Ocak ayında kendini öldürmeye kalkıştı. Ağır hasta olarak Paris'e getirildi ve bir sağlık yurduna yatırıldı. Maupassant, 1893 yılında iyileşemeden öldü.

ÖLÜ

Onu delicesine sevmiştim! İnsan neden birini sever? Çevremizde tek bir kişiden başkasını görmemek, zihnimizde artık tek bir düşüncenin, kalbimizde artık tek bir arzunun ve dudaklarımızda tek bir ismin olması garip değil mi? Bir kaynaktaki su gibi, ruhumuzun derinliklerinden, hiç duraksamadan yükselen, dudaklarımıza ulaşan ve ardından söylediğimiz, tekrar tekrar söylediğimiz, tıpkı bir dua gibi hiç durmadan fısıldadığımız tek bir isim.

Öykümüzü anlatmama gerek yok. Aşkın yalnızca tek bir öyküsü olur, hep aynı öykü. Onunla tanıştım ve onu sevdim. Hepsi bu. Ardından, gündüz mü, gece mi olduğunu, yaşayıp yaşamadığımı bile farketmeden, yaşlı dünya üzerinde ya da başka bir yerde olup olmadığımı bile bilmeden, bir yıl boyunca, onun şefkatiyle, kollarıyla, sevgisiyle, bakışlarıyla, elbiseleriyle, konuşmasıyla, onunla ilgili her şeyle tamamen sarmalanmış, bağlanmış, hapsolmuş bir şekilde yaşadım.
Ve sonra da öldü. Nasıl mı? Bilmiyorum, artık hiçbir şey bilmiyorum.

Yağmurlu bir akşam, sırılsıklam bir halde eve döndü, ertesi gün öksürmeye başladı. Neredeyse bir hafta boyunca öksürdü ve yatağa düştü.
Ne mi oldu? Hiçbir fikrim yok.
Bir sürü doktor geldi, bir dolu ilaç yazdı, gitti. İlaçları getirdiler; bir kadın onun ilaçları içmesine yardım etti. Elleri ateş içindeydi, alnı yanıyordu ve terliydi, gözleri parlı-yordu ve biraz hüzünlüydü. Onunla konuştum, o da benimle konuştu. Birbirimize neler mi söyledik? Hatırlamıyorum. Her şeyi unuttum, her şeyi, her şeyi! O öldü, son nefesini verişi hâlâ gözlerimin önünde.

Sonra, sıklıkla onun görüntüsünü yansıtan bu aynanın tam karşısında durdum. Görüntüsünü o kadar sık, o kadar sık yansıtıyordu ki, bunu içinde saklamış olmalıydı.

Camdan, düz, derin, boş, ama tıpkı benim gibi, tutkulu gözlerim gibi, onu bütün varlığıyla içinde barındıran camdan, gözlerimi hiç ayırmadan, orada öylece, titreyerek duruyordum. Sanki bu aynayı seviyordum -ona dokundum,- soğuktu! Ah! Anılar! Anılar! İnsana her türlü işkenceyi çektiren ayna, insana acı veren, canını yakan, bu korkunç, canlı ayna! Üzerinde yansımaların kayıp gittiği bir ayna gibi, içinde barındırdığı her şeyi, önünde olup biten her şeyi, sevgi ve aşkla kendini seyre dalan her şeyi unutan insanlara ne mutlu! Ne kadar da acı çektim! Dışarı çıktım, ardından acımı hiçe sayarak, bilmeden, istemeden mezarlığa gittim.
Üzerinde mermerden bir haç ve şu birkaç sözcük yazılı sade mezarını buldum: "Sevdi, sevildi ve öldü."
Oradaydı, orada aşağıda, çürümüş bir halde! Ne korkunç! Yüzümü toprağa gömüp hıçkıra hıçkıra ağladım.
Orada uzun zaman kaldım, çok uzun zaman. Sonra, akşam olmak üzere olduğunu fark

ettim. O anda tuhaf, çılgınca bir arzu, umutsuz bir âşığın arzusu benliğimi ele geçirdi. Geceyi, bu son geceyi, mezarı üzerinde ağlayarak onun yanında geçirmeyi istedim. Fakat beni görür, kovarlardı. Ne yapmalıydım?

Kurnazca davranmalıydım. Ayağa kalktım ve bu ölüler şehrinde dolaşmaya başladım. Dolaşıp durdum. Bir diğer şehrin, yaşayanların şehrinin hemen yanı başında yer alan bu şehir ne kadar da küçüktü! Yine de, bu şehirdeki ölülerin sayısı, yaşayanlarınkinden çok fazlaydı. Bizlere, gün ışığına aynı anda bakan, kaynaktan sular içen, üzüm şarabı içen ve köy ekmeği yiyen dört nesile büyük evler, sokaklar, bir sürü alan gerekli.
Sonra, gemisi batan birinin, bir enkaz parçasına sıkı sıkı tutunması gibi, ağacın gövdesine tutunarak bekledim.

Hava iyice karardığında, sığınağımdan çıktım ve ölülerle dolu bu toprak üzerinde, yavaş, sessiz adımlarla, ağır ağır yürümeye başladım.
Uzun süre dolaştım, çok, çok uzun bir süre. Onu bulamadım. Kollarımı öne doğru uzatmış, gözlerim tamamıyla açık, ellerimi, ayaklarımı, dizlerimi, göğsümü, hatta başımı mezarlara çarparak, onu bulamadan yürüdüm. Yolunu bulmaya çalışan bir kör gibi, taşlara, haçlara, demir parmaklıklara, solmuş çiçeklerin oluşturduğu çelenklere, dokunuyor, onları elimle yokluyordum! Parmaklarımı harflerin üzerinde gezdirerek, isimleri okuyordum. Ne gece! Ne gece! Onu bulamayacaktım!

Aydan eser yoktu! Ne gece! Korkuyordum, mezarların oluşturduğu iki sıra arasındaki dar patikalarda ilerlerken çok korkuyordum. Mezarlar! Mezarlar! Mezarlar! Sadece mezarlar! Sağımda, solumda, önümde, etrafımda, her yerde mezarlar! Birinin üzerine oturdum, dizlerimde derman kalmadığından artık yürüyemiyordum.

Kalbimin atışını duyuyordum! Aynı zamanda başka bir şey daha duyuyordum! Ne? Karmaşık, adlandırılamaz bir gürültü! Şaşkına dönmüş kafamın mı, nüfuz edilemez gecenin mi içindeydi bu gürültü ya da bu esrarengiz toprağın, içine cesetlerin ekildiği bu toprağın altında mıydı? Etrafıma bakındım!

Orada ne kadar zaman kaldım? Bilmiyorum. Dehşetten felç olmuş, korkudan kendinden geçmiş bir haldeydim, bağırmak, ölmek üzereydim.

Sonra ansızın, üzerinde oturduğum kapak kımıldıyormuş gibi geldi. Kesinlikle kımıldıyordu, sanki kaldırılıyormuş gibi. Bir sıçrayışta kendimi yandaki mezarın üzerine attım, ardından az önce üzerinden kalktığım taşın yukarı doğru kalkmakta olduğunu gördüm, evet gördüm; sonra ölü ortaya çıktı, kambur sırtıyla taşı üzerinden atmaya çalışan çıplak bir iskelet. Görüyordum, hava zifiri karanlık olsa da çok iyi görüyordum. Haçın üzerindeki şu yazıları okuyabiliyordum: "Burada, elli bir yaşında vefat eden Jacques
Olivant yatıyor. Yakınlarını severdi, dürüst ve iyi biriydi ve Tanrı'nın bahşettiği huzur içinde

öldü."

Şimdi, mezarının üzerinde yazanları ölü de okuyordu. Ardından, yoldan bir taş aldı, küçük sivri bir taş ve yazıları özenle kazımaya başladı. Yavaş yavaş yazıları tamamen sildi, boş göz çukurlarından az önce yazıların kazılı olduğu yere bakıyordu; ardından eskiden işaret parmağı olan kemiğin ucuyla, duvarlara bir kibritin ucuyla çizilen çizgiler gibi parıldayan harfler yazdı.

"Burada, elli bir yaşında vefat eden Jacques Olivant yatıyor. Acı sözleriyle, mirasına konmayı arzuladığı babasının ölümünü çabuklaştırdı, karısına eziyet etti, çocuklarına acı çektirdi, komşularını aldattı, imkân bulduğunda hırsızlık yaptı ve acınacak bir şekilde öldü."

Yazmayı bitirdiğinde, ölü kımıldamadan eserini seyre daldı. Sonra, etrafıma baktığımda, bütün mezarların açılmış, cesetlerin hepsinin mezarlarından çıkmış, gerçekleri yazmak için, aileleri tarafından mezartaşlarına yazılmış yalanları silmiş olduklarını gördüm.

Ardından, bu müşfik babaların, sadık eşlerin, ailelerine yürekten bağlı oğulların, iffetli kızların, dürüst tacirlerin, bu sözde kusursuz erkeklerin ve kadınların hepsinin, yakınlarının cellatları haline geldiklerini, kinci, namussuz, ikiyüzlü, yalancı, dalavereci, iftiracı, kıskanç olduklarını, çaldıklarını, aldattıklarını, ne kadar utanç verici, iğrenç eylem varsa hepsini yaptıklarını gördüm.

Hepsi de, ebedi istirahatgâhlarının eşiğinde, dünyadaki herkesin görmezden geldiği ya da görmezden gelir gibi yaptığı, zalim, korkunç ve kutsal gerçekleri aynı anda yazıyordu.

Onun da mezarına bir şeyler yazıyor olması gerektiği aklıma geldi.

Ve şimdi korkmadan, yarı açık tabutların, cesetlerin, iskeletlerin arasında koşarak, mezarını kısa bir zamanda bulacağımdan emin bir şekilde ona gittim.

Kefene sarılmış yüzünü görmeden, onu uzaktan tanıdım.

Ve daha önce üzerinde, "Sevdi, sevildi ve öldü." yazan mermer haçın üzerinde, şimdi şunun yazdığını gördüm:
"Bir gün sevgilisini aldatmak için dışarı çıktı, yağmurda üşüttü ve öldü."
Ardından, gün ağarırken beni bir mezarın yanında, hareketsiz bir şekilde yatarken bulmuşlar.

İvan Bunin

Rusça'dan Çeviren: Sevinç Üçgül

Nobel Edebiyat Ödüllü ilk Rus yazarı İvan Bunin (1870-1953) güzel şiirlerin şairi olsa da, öyküleriyle şöhretin zirvesine ulaştı, düzyazıda daha çok başarılı oldu. Rus insanının kimliğini ve kişiliğini eserlerinde ön plana çıkarmayı amaç edinen yazar her tür illüzyondan, abartı ve mitleştirmeden kaçınarak yarattığı figürleri çırılçıplak, oldukları gibi tasvir etti. Bunin yarattığı karakterlerin sıradanlığı ve aynı zamanda sıradışılığı gibi birbirine zıt kutupları bir arada vermeyi başardı.

Aşağıda Türkçe'ye çevirisi yapılmış eserler nesrin küçük türlerinden *lirik minyatürler* olarak adlandırılmaktadır. Bunin diğer düzyazı türlerinde olduğu gibi lirik minyatür türünde de en başarılı örnekleri verdi.

Minyatür kelimesinin kökü İtalyanca *miniatura*, Latince *minium* kelimelerinden alınmıştır. Güzel sanatların resim dalında kullanılan minyatürler ilk başlarda elyazması kitapların sayfalarını süslemek için kullanılmıştır. Çok renkli veya tek bir renk-le yapılan bu resimler Bizans, Hindistan, İran ve Orta Çağ Avrupa kültüründe yaygın olarak izlenmektedir. Yapımında zaman zaman büyütecin de kullanıldığı bu resimler farklı eşyaların üzerinde de, hatta portre çizimlerinde de kullanılmıştır. 16. yüzyılda kitap basımının yaygınlaşmasıyla elyazması kitapların azalması nedeniyle minyatür de arka plana itilmiştir. Minyatür resimlerden baskı yoluyla kolye vs. resimler yaygınlaşmıştır.

Minyatür, Latince küçük, açıklayıcı, renkli illüstrasyonla metni veya sayfayı süsleme, eski elyazması kitaplarda ve benzeri diğer yazılarda görülmektedir. Latin dilindeki *minium-kinovar* diye adlandırılan boya bu çizimlerde kullanılmıştır.

Edebiyatta minyatür aynı zamanda hacim itibariyle küçük olan belgesel, öykü, oyuna da verilen ad olarak kullanılmaktadır. Mesela, M. Gorki'nin "Starik" ("İhtiyar") adlı öyküsü. Tiyatroda da minyatür isim gibi kullanılır. Burada tek sahneli küçük oyunlar bu adla adlandırılmaktadır.

Lirik minyatür en küçük lirik türlerden biri sayılmaktadır. Genelde 2-8 mısralık şiir veya düzyazı şeklinde olan lirik minyatürler duygu, düşünce, heyecan ifade eder, ayrıca kendi başına veya herhangi bir uzun şiirin sonunda gelebilir. Burada lirik minyatür ayrı bölüm şeklinde bir sonuç çıkarma amacını güder.

Rus edebiyatında bu türün güzel örneklerini M. Lermontov, A. Fet, F. Tyutçev, S. Yesenin, A. Tvardovski'nin sanatlarında görebiliriz.

İ. Bunin'in Türkçe'ye çevrilmiş diğer eserleri: *Arsenyev'in Yaşamı, Sevgi ve Anılar, San Fransiskolu Adam, Paris'te, Gençlik ve Yaşlılık, Üç Ruble ve Prensler Prensi* (Çev. Uğur Büke, Cem Yayınevi), *Mityanın Aşkı* (Çev. Nihal Yalaza Taluy, Nobel Yayınları, 1967), *Köy* (Çev. Sevinç Üçgül, Multilingual, 2002).

İvan Bunin'in Sanatından Lirik Minyatür Örnekleri

LANDO (1)

Ölümün her şeyi kendisine özgüdür, özeldir.

Yazlığın dış kapısının yanında bir çift siyah, büyük atlar koşulmuş kocaman eski bir lando duruyordu: şehirden yazlığın sahibi gelmişti. Bu landoda ve atlarda nedense bir sıradışılık, bir aşırılık vardı. Neden? Meğer atları ve landoyu yazlığın sahibine onun cenaze işlemlerini yapan bir büro işletmecisi olan ahbabı vermişmiş. Arabadaki yerine oturan arabacı:

-Bu lando *cenaze* ofisindendir, dedi.

Ve bütün bunlara ilaveten arabacının sakalının da rengi siyaha boyanmıştı.

İLK AŞK

Ormanlık bir Batı memleketinde yaz mevsimiydi.

Tüm gün ferahlatıcı bir sağanak yağmur yağdı, onun tüm gürültüsü padavra çatılarda duyuldu. Sessiz ev yarı karanlık ve sıkıcıydı, tavanda sinekler uyuyordu. Bahçede usulca kıpırdayan ağ örtü gibi görünen yağmurun çiselemesine ıslak ağaçlar itaatle baş eğmişlerdi, balkondaki kırmızı çiçek saksıları fevkalade parlaktı. Bahçenin üstünde, dumanlı gökyüzünde, endişe içinde bir leylek dikilip duruyordu: kararmış, zayıflamış, bükülmüş kuyruğuyla ve sarkık yan bakışıyla yüz senelik akağacın tepesinde, onun çıplak beyaz dallarının çatallaştığı yerde kendi yuvasının kenarında durmuş ve ara sıra öfkelenerek, heyecanlanarak, sıçrayarak sağlam gagasıyla ağacı tıkırdatıyordu: bu ne böyle, su baskını, gerçek bir su baskını!

Saat dörtte, yağmurlu hava az buçuk açılmaya başladı. Saman pazarına semaver koydular -dumanının boğucu kokusu tüm kasabaya dağıldı.

Gün batımına doğru ortalık tamamen temiz, sakin ve huzurluydu. Ağalar ve onların misafirleri çam ormanına geziye gidiyorlardı.

Artık akşam oluyor, hava kararıyordu.
Çam ormanı yolları sararmış çam yapraklarıyla döşenmiş, yol nemli ve yumuşaktı. Çam ormanı rayihalı, nemli ve uğultuluydu: birisinin uzaktan duyulan sesi, birisinin ağır haykırışı veya fevkalade yankı ormanın en sık yerinde duyuluyordu. Yol dar gözüküyor, geçişler düzdü, sonsuzdu, akşamın kendi sonsuzluğuna uzanıyorlardı. Çam ormanı onların yanında büyüklüğüyle muhteşemdi, karanlık, sıkıcı görünüyordu, direklerinin tepeleri çıplaktı, pürüzsüzdü, kırmızıydı; aşağıları griydi, eğri büğrü, yosunluydu, birbirlerine karışıyorlardı. Orada yosunlar, likenler, dallar küf içindeydi. Ve bir şekilde, efsanevi ormanlarının yeşilimsi saçlarına benzer şeyler sarkıyor, yalçın kapuzlar vahşi Rus geçmişini oluşturuyorlar. Ama tarlaya çıkınca genç çam çalılığı seni sevindiriyor: o mükemmel bir solgun fonda yeşilleri çok zarif, bataklık renginde, hafif, ama sağlam ve dallı; her şey henüz çiselenmiş yağmur ve zarif su tozunun içindeydi, o sanki gümüş tülün altında ışıltının içinde duruyordu...
O gece ileride küçük kadetçik [2] ve büyük iyi bir köpek vardı-onlar hep oynayarak, birbirlerini geçerek koşuyorlardı. Bu gezenlerin hemen yanı sıra zarafetle uzun kolları ve bacakları olan, kareli ince paltosuyla nedense daha sevimli gözüken yetişkin bir kız gidiyordu. Delicesine ağlamaya hazır olan kadetçiğin neden böyle koşuşturduğunu, yorulmadan oynamasını ve yapmacıktan neşelenmesini anladıklarında herkes gülümsedi. Kız da bunu biliyor ve bundan memnun şekilde gururlanıyordu. Ama itinasızca ve aldırmadan bakıyordu.

BULUŞMA

Prestol[3] Bayramında ağanın oğlu atla köye geldi.
O zamanlar romantik bir şekilde âşık olduğu kız süslenmiş bir halde kapı önündeki küçük merdivende onun önüne çıkarak sevinçle gülümsedi:
-Merhaba. Bunca zamandır neden yoktunuz? Siz buradan gideli çok oluyor. Bu zaman zarfında neler oldu neler: siz buradayken bizim köpek yavruladı, şimdiyse yavrular sağlıklı büyüyorlar...

DEHŞET

Güz aylarının ışıklı ve sakin bir gecesinde ben tarla avından kuru parlak anızlık sürülmüş tarladan ve ormanın içinde açılmış dar yoldan yaya dönüyordum ve gecelemek için tarlada tek duran bir küçük çiftliğe girdim. Burada bir tek bekçi sürekli olarak yaşardı, sahibiyse şehirli bir celepçiydi, ara sıra atla gelirdi. Çiftliğin sessiz bir görünümü vardı: temiz, düz bir tarla, evden uzak harman, evin kendisiyse topu topuna kirişten yapılmış veranda, bekçi kulübesi, yan tarafta da... ve geniş avluda onların arasında bir canlı bile yoktu, hâtta ben bekçinin karanlık penceresini tıkırdattığımda köpek bile havlamadı. Kürke sarınmış mujik

eşiğe çıktığında bana ne gerektiği konusunda sorularına uzun süre anlamadı, sonra beni verandaya götürdü. 'İşte burada yatabilirsiniz,' dedi ve beni küçük koridordan geçirerek ev sahibinin yatak odasına geçirdi, burada sadece çıplak kiriş duvarları ve tek büyük yastığı olan yataksız geniş ahşap bir karyola vardı. O çıktığında ben karyolaya uzandım, sigara içtim, gecelemek için kaldığım bu yerde hayatımda hiç bilmediğim, yabancı bu burjuva hakkında düşündüm ve unutmaya başladım. Henüz yükselmemiş olan ay iki büyük pencerenin önünde sakince parlıyor, karyolayı sıcak sarımtırak bir parıltıyla aydınlatıyordu ve çevrede her şey öylesine sade ve mükemmel, öyle durgun ve sakindi ki... Ben uyuyunca böyle korkunç bir şeyin gece yarısı beni uyandıracağını düşünebilir miydim? Tıkırtıdan derhal uyandım. Birisi yüksekten dışarıdan benim penceremin ara çerçevesinin yukarı kısmını dövüyordu. Tıkırtı öyle korkunçtu ki, kendimi kaybederek yatağımdan fırladım. Fırladığımda gördüm ki, pencerenin ötesinde, onun tümüyle karanlığında kocaman, siyah, uzun ve sarkık birisi duruyor, o üst camı kırmaya çalışarak sokulmak istiyor ve pencereyi dövüyordu. Ben çifteyi kaptım vahşicesine bağırdım: 'Kim o? Ateş edeceğim!' O cevap vermeden daha yukarıya tırmandı, pencereye daha sıkı yaslanarak daha sesli dövdü...
Bu, geceleyin kasabada sahipsiz dolaşan yaşlı, zayıf bir attı. O geceleyin eve gelmiş ve pencere pervazını sürtünmeye ve boynunu uzatarak kafasıyla çerçeveleri tıkırdatmaya başlamıştı.

YANGIN

Zengin bir mujik çiftliği.
Yemek bitince hava kararmaya ve kuru sonbahar akşamı parlamaya başladı.
Kötü birileri harman tarafında yangın çıkarmış ve her şey yanmaya başlamıştı. Kenarda buğday balyasının yanında ağanın oğulları durmuşlardı.
İri yarı, şişman bir mujik olan ağa eski kulübenin eşiğinde uzun zaman hareketsiz oturmuştu. Harman bir cehennem gibiydi. Ağanın oğulları ve kadınlar korkunç bir şekilde haykırıyor ve ateşi söndürmeye çalışıyorlardı. O da sadece bakıyordu ve ne garip ki tüm avlu kırmızı meşalelerle ışıklanıyor, kırmızımtırak bir ayna gibi göl ve aşağıdan ışıklandırılan, pembe pembe titreşen buram buram dumanlar avludan gökteki doğru bulutlara yükselirdi. O her kelimeyi oldukça sakin bir şekilde söylüyordu:
-Veren Allah, alan Allah. Benim için fark etmez, ben bundan etkilenmiyorum ve bunu hissetmiyorum.
Her şey yanıp bittiğinde ateş de söndü, Ağa inlemeye başladı ve durmaksızın tüm gece buğday balyası tarafındaki avlu kapısının yanında uzanarak inledi. Karanlıkta, kapının deliğinden güneşin al lekeleri onun üzerinde parlıyor, yangında zarar görmüş yalnız beyaz güvercin topallayarak yürüyordu.

BÜTÇE

Kvascı[4], kel, kırmızı, kötü tenor sesiyle tüm fuar boyunca bağırıyordu:
-İşte kvas, midenizi ferahlatır, nefesinizden hoş koku yayar! İşte köpükler kaynıyor, içecek kimse yok mu!
Ensesine dek çektiği kalın şapkasıyla uzun boylu sarışın mujik topluluğun içinde koltuğunda büyük beyaz ekmek ve yol üstü onu ağzına sokarak, gevşiyor, kafasını geriye çevirerek burun deliklerini şişiriyordu:
-Peki, kaça bu kvas?
-Tüm şişe bir kartala[5], bardağı bir semitkaya!
-Peki bir kuruşa doldurmaz mısın?
-Kuruşa, yavrum, serçe bile işemez!
Mujik gevşiyor, düşünüyor. Sonra derin nefes alarak, ama sert bir biçimde:
-Hayır, semitkayı verememem. Bütçem müsaade etmiyor! dedi.

KUYRUKLU YILDIZ

Hizmetçiler ve köydekiler uzun zaman ortalıkta bir kuyruklu yıldızın dolaştığına inanmadılar: 'Böyle şeyler ancak eskilerde olmuştur!' dediler. Nihayet bir keresinde geceleyin gökyüzünün kuzey tarafında kupa arabası ambarının üzerinde onun yan kalkmış pırıltılı kuyruğu, yeterince açık gümüşü renk aldı. Ağalar merdivenin ucunda durmuş bakıyorlardı. İnsanlar eşikten baktı ve hatta haç çıkardılar. Ama sabahleyin muhtar ağa evinin çatısına çıktı ve levhayla ufak pencereyi kapatmaya uğraştı. Tıkırtıyı duyanlar, evden çıktılar:
-Kahya! Ne bu yaptığın?
-Ufak pencereyi kapatıyorum.
-Niçin?
-Kuyruklu yıldız girmesin diye.

KİRİŞ

-Merhabalar, ağam, derin saygılarımla. Nasılsınız? Allah biliyor ya hiç de iyi değiliz. İşte, iş yok, güç yok, boş boş dolaşıyoruz. Fuardan fuara, pazardan pazara... ama işte kırka yaklaşıyorum, öyle bakmayın benim eli çabuk oluşuma, ayağım hafiftir. Bir tek kurtuluşum o ki, kendi kulübem var, olur ki aç varıyorsun, ama eve işte... aslında vicdanen söylersek sıkıntı şimdi benim evimdedir, Allah vermesin. Bilirsiniz bizim kasaba yaşantısını: kuraklık, sıcak, uzun günler... Evse boş: karımı gömdüm, çocuğu gömdüm, bir tek annem şimdilik yaşıyor. Ama o da son zamanlar beni pek sevindirmiyor: misafir odasında ayaklarını sürüyor, iyice zayıflamış, işitme ve görmesi o kadar zayıflamış, ilgi ve ağılaması da öyle-çok zayıftı ki, istersen mezara koy. Ama nasıl bir kadındı! Top gibi, uzun boylu, babayiğit, tam bir baş rahibe olacaktı. Şimdiyse nereye gitsin, ne yapsın; bir tek iskeleti kalmış.

YAZ GÜNÜ

Kasabada sonu olmayan yaz günlerinden biriydi.
Ve tüm gün yalın ayak, dizginleri çözülmüş bir kunduracı, tuğladan yapılmış küçük evinin yanında oturuyor, çürük tezgâhında güneşin altına keçe gibi kafasını koyup oturmuştu ve sarı erkek köpekle uğraşıyordu:
- Ver patini!
Köpek anlamıyor ve vermiyordu.
- Sana diyorlar, patini! Hadi?
Köpek vermiyor. Ve o daköpeğin suratına bir tokat patlatıyor. Köpek nefretle gözlerini kırpı-yor, yüzünü çevirip tatlı tatlı sırıtıyor, güvensizce patisini kaldırıyor ve hemen indiriy-ordu. Ve yeniden tokat ve yeniden:
- Ver, köpoğlu, elini!

GÖZYAŞLARI

Çiftliğin kapısına ihtiyar bir kadın dilenci yaklaştı. Dilencinin üstü başı eski, yırtık pırtık, zayıf bacaklarında düz çorabı, çok acı çekmiş gözleri vardı...
Ona elli kapik verip konuşmayı denedim:
- Ee, nine çok yerlere gidiyor, çok yerlerde oluyorsun çok ilginç şeyler görüyorsundur her halde?
O, acı acı ağladı:
- Ne yapalım, atam, elbette, görüyorsun!
Otlaktan beyaz saçlı, saçları lime lime kesilmiş, bir kadın gömleği giymiş omzunda çantası aptal Vanya topallayarak geldi.
- Vanya, merhaba! Nasıl geçiniyorsun?
Dili kusurlu peltek, salyalı Vanya neşeyle dedi ki:
İri iri gözyaşlarıyla, babacığım! İri iri gözyaşlarıyla!

DİPNOTLAR:

1) Açılır kapanır körüklü at arabası (ç.n).
2) Çar Rusyası döneminde askeri okul öğrencisi.
3) Hıristiyanlarda dini bayram.
4) Kvas, bozaya benzer bir nevi Rus içeceği; kvasçı, onun satıcısı.
5) Konuşma dilinde paraların rakamla değil, üzerindeki renk veya resme göre adlandırılması. Örneğin, orel 'kartal' anlamındadır ve paranın üzerindeki kartal resminin işaretidir.

JEAN COCTEAU

Fransızca'dan Çeviren: Varlam Nikoladze

GAMSIZ ÇAPKIN

OYUN BİR PERDE

(Yoksul bir otel odası. Pencereden odanın içine, dışarıdaki reklam panolarının ışıkları vurmaktadır. Odada portatif bir karyola, pikap, telefon, banyoya açılan bir kapı. Duvarlarda afişler. Siyah elbiseli bir kadın pencereden dışarı bakıyor. Asansörün sesini duyunca kapıya doğru koşar. Sonra telefona yönelir. Telefonun yanına oturur. Pikapa bir plak koyar. Plak çalmaya başlar, bir süre sonra kadın plağı durdurur. Telefonı alır ve bir numara çevirir.)

- Alo... alo... Jorjet siz misiniz? Afedersiniz, mösyö Totor'la görüşebilir miyim? Nasıl? Hayır efendim, olur mu? İyi bakın lütfen, oralarda olduğundan eminim. Evet tabii... bekliyorum... Geliyor mu? Çok güzel. Oradan çok gürültü geliyor. Sanırım bayağı kalabalık... Efendim?.. Güzel, çok güzel... Alo, Totor sen misin?.. Evet evet, benim... Emil nerede, yukarıda mı? Yok mu? Onu gördün mü? Saat kaçta? Yalnız mıydı? Aaa... Evet... Nereye gideceğini bilmiyor musun? Ha, demek sana bir şey söylemedi... Evet... Evet... Sarhoş muydu? Hayır ... Hayır, hiç endişelenmiyorum. Sadece ona önemli bir şey söyleyecektim ... Onun için arıyorum. Hiçbir yerde bulamadım. Senin işlerin nasıl? Öyle mi? Bravo!.. Ben mi? Ne bileyim, oyundan sonra nasıl olayım ki, ölü gibiyim. Çok yorgunum çok. Doktora gitmek mi? Bunu nasıl düşünüyorsun, benim özel doktora gidecek kadar param mı var? Hayır, hayır kendime çok iyi bakıyorum. Eve gelince yatıyorum, dinleniyorum. Emil mi? Ooo, Emil bir melek. Bana çok iyi davranıyor. Tabi, tabi, neredeyse gelir. Beni uzun süre yalnız bırakmaz o hiçbir zaman. Belki işi çıkmıştır, ondan geç kalmıştır. Tabii... tabii... Tamam... Her şey yolunda... Öptüm seni... Öpüyorum... Kaç? Gecenin ikisi mi? İnanmıyorum. Zaman ne kadar çabuk geçiyor?! Peki canım, görüşmek üzere. Hoşça kal.

(Telefonu kapatır. Eski yerine, pencerenin yanına gider, dışarı bakar. Asansör sesi. Aniden kapıya doğru koşar. Dışarıdan yandaki dairenin kapısının kapandığı duyulur. Kısa bir ara. Dermanı kalmamış bir halde kapıya yaslanır. Sonra saate doğru yönelir. Akrep ile yelkovanı ileriye alır. Kendi kendine alçak sesle konuşur.)

- Alo... Ha, siz misiniz? Kardeşiniz mi? Kardeşiniz... tabii ki evde... evet kardeşiniz evde... ama şimdi telefona gelemez, çünkü banyoda. Çağırayım mı? Tamam. Çağırıyorum... Emil!.. Emil... Ne?... Ne diyorsun? Gelemiyor musun?.. Tamam, tamam... Alo, kardeşiniz çok kibar. Çıplak olduğu için telefonla konuşamayacağını, çünkü bunun çok ayıp olduğunu söylüyor... Efendim?.. Onun evde olduğundan emin miyim? Pardon ama siz kafayı mı üşüttünüz?.. Tabii ki evde! Banyodan çıkmak istemiyorsa suç bende mi? *(Bağırarak)* Emil! Kız kardeşin diyor ki, bir zahmet, çıkıversin diyor! *(Telefona)* Çok kibar şeyler söylüyor sizin için şu anda. Hayır efendim. Henüz banyodan çıkmış değil. Boğazına kadar suyun içine gömülmüş ve dışarı çıkmayı da düşünmüyor. Ben sizi daha sonra arayacağım.

(Telefonu kapatır. Eski yerine, pencerenin yanına gider, dışarı bakar. Asansör sesi. Aniden kapıya doğru koşar. Dışarıdan yandaki dairenin kapısının kapandığı duyulur. Kısa bir ara. Dermanı kalmamış bir halde kapıya yaslanır. Sonra saate doğru yönelir. Akrep ile yelkovanı ileriye alır. Kendi kendine alçak sesle konuşur.)

- Telefonla aramak o kadar zor mu? Her yerde telefon kulübesi var.

(Telefona bakar. Aniden kalkar ve pardesüsünü giyer. Kapıya giren anahtar sesi duyulur. Hemen pardesüyü çıkarır, fırlatıp koltuğa oturur. Çok hızlı bir biçimde bir kitap alıp okumaya başlar. Kapı açılır. Emil girer. Bu yaşta hala yakışıklı olan bir jigolo. Son dönemlerini yaşadığı belli olmaktadır ama, Girdikten sonra sahnede olanlar onu hiç ilgilendirmez. Kendi işiyle meşgul olur. Üzerindeki elbiseleri çıkarır. Banyo ile yatak odası arasında ıslık çalarak gider gelir.)

- Kız kardeşin aradı. Ona banyoda olduğunu söyledim. Evde olmadığını bilmesine hiç gerek yoktu... Ne olduğu belli olmayan yerlerde dolaştığını bilmesin. İnandırdığımı sanıyorum, evde olduğuna çok sevindi. Zaten kontrol etmek amacıyla aradığı belliydi. Evde olduğundan emin misiniz, diye sık sık soruyordu... Pislik... *(kısa bir ara)* Neredeydin? Ben Totor'u aradım. Seni görmüşler. Ama nereye gittiğini bilmiyorlardı. Zaman çok hızlı geçiyor... Kitap okuyordum. Sanki oyundan yeni dönmüşüm gibi ama zaman su gibi akıp geçmiş. Saate bir baktım ki, çok geç olmuş... Neredeydin? *(Kısa bir ara)* Çok güzel. Demek her zamanki gibi cevap vermek istemiyorsun. Peki. İstemiyorsan cevap verme...Bir daha soru sormayacağım. Hiçbir şey sormayacağım. Durmadan sorularıyla kocalarını rahatsız eden kadınlardan değilim ben. O kadınları hiç kimse durduramaz. O kadar soru sorarlar ki... İnsanı rahat bırakmazlar. Ama sen korkma. Ben sana sadece neredeydin diye soruyorum. Cevap vermek istemiyorsan tamam. Öyle olsun. Fakat bil, bir dahaki sefere

ben de kendi kafama göre hareket edeceğim. Sana asla gideceğim yeri söylemeyeceğim. Çok iyi olur değil mi? Evet... Çok teşekkür ederim. Beyefendi kendi kafasına göre istediğini yapacak ama kadın dört duvarın içinde oturacak. Anladım... Eskiden anlamıyordum. Şimdi anladım ama... Ne kadar da aptalmışım. Boşu boşuna uğraşmışım. O sigara dumanıyla kaplı barlarda şarkı söyledikten sonra ızdırap içinde koştura koştura eve geliyorum. Ne için? Beyefendiyi beklemek için... Ama beyefendi nerede? Yok beyefendi. Oysa beyefendi çok rahat. Çünkü beyefendi çok iyi biliyor ki kadını evde ve onu bekliyor. Evet, kadın evde... ama beyefendi meyhaneleri dolaşıyor... Evet... Ama bundan böyle başka türlü olacak. Yarından itibaren her türlü daveti kabul edeceğim... ve gideceğim. Çok güzel yerlere gideceğim. Şampanya, çiçekler, caz ve her şey... Beyefendi görecek beklemek nedir. Saatlerce beklemek...

(Emil eşofmanlarını giymiş yatağa uzanmıştır. Gazetesini açar ve okumaya başlar. Gazete yüzünü tamamen kapatmaktadır.)

- Oku, oku... Oku gazeteni... Daha dorusu okuyormuş gibi yap! *(Yandaki daireden duvara vurulur, kadın yavaş sesle konuşmaya başlar)* Evet. Biliyorum, beni duyuyorsun. Sağır gibi görünmek istiyorsun ama beni yine de duyuyorsun. Bu iş için o gazete çok uygun. İnsan gazetenin arkasına kendisini saklayabilir. Ama o gazetenin arkasına saklanan yüzde ne yazdığı ben biliyorum. Yüzünde merak ve kızgınlık var. Biliyorum canım, evet. Evet efendim. Susmayacağım ve sana her şeyi söyleyeceğim. Beni hiçbir şey durduramaz. Sen istersen okumaya devam et. Oku... Oku o lanet gazeteyi. Bu iş buraya kadar... Her gün eve koşarak gelmek ne demek biliyor musun sen? Koşa koşa geliyorsun. Çünkü onun evde seni beklediğini düşünüyorsun. Ama evde kimse yok. Ev boş... Sıkıntıdan bu odayı karış karış dolaştım. Her yerini ezberledim. Pencereden görünen her reklamı ezbere biliyorum... Kırmızı yeşil reklam panolarını, yanıp sönen neonları... Tıpkı manyağın teki gibi... Hangi taksinin ne zaman, hangi yöne hareket edeceğini biliyorum. Taksiler insanları aldatıyor. Önce yavaşlıyor, sanki duracak gibi ama sonra birden hızlanıp gidiyorlar... Bir de asansör... Asansörün sesini o kadar dikkatle dinliyorum ki... Her zaman ya bir alt katta, ya da bir üst katta duruyor ve ondan sonra da komşuların kapı seslerini duyuyorum... Beklemek!.. Sen beklemeyi bir sanata çevirmeyi başardın. Ne sanatı? Çin işkencesine! Ve sen işkence yapmanın en gaddar şeklini, acı vermenin en iyi yöntemini çok iyi biliyorsun. Kendini bekletmeye öylesine alıştırdın ki... Önce bine kadar sayıyorum. Ondan sonra on bine kadar. Sonra yüz bine kadar... Sonra pencereden kapıya kadar yürüyüp adımlarımı sayıyorum. Bazen düz değil, zikzak gidiyorum, daha fazla adım atabileyim diye... Kitap okuyorum... Müzik dinliyorum... Bütün vücudumla dinliyorum... Ama bazen kendimi durduramıyorum ve telefon açıyorum... senin gidebileceğin herhangi bir pis meyhaneye... Ve biliyorum ki orada başka kadınlara da aynı işkenceyi çektiriyorsun, ama yine de arıyorum ve sen hep biraz önce oradan çıkmış oluyorsun. Hiçbir zaman hiç kimse senin nereye gittiğini bilmiyor. Bütün konsomatrisler başınız sağ olsun der gibi müşfik bir sesle bana bunu söylüyorlar. Çok büyük zevkle ve memnuniyetle öldürebilirim onları. Sonunda kesinlikle böyle yapacağım. Öldüreceğim. Onlardan çok daha az suç işleyen kadınları öldüren insan-

lar biliyorum ben... Beklemek... Beklemek... Her gün beklemek... Çıldıracak gibiyim... Çıldıran insan kolaylıkla cinayet işlerlermiş... Sonra da kendimi öldüreceğim. Tanrım!.. Sensiz yaşayamam ben... bu besbelli artık ve elimden hiçbir şey gelmiyor... bu aşk benden güçlü. Benim yerimde kim olursa olsun dayanamaz.... *(kısa bir ara)*... Bak, ben konuşuyorum. Konuşuyorum ama sen... Senin yerinde şimdi başka biri olsaydı, o lanet olası gazeteyi bir yere fırlatıp bana bir cevap verirdi... bir şey söylerdi... ya da döverdi... ama sen?.. Sen hala gazete okuyorsun, ya da okuyor gibi yapıyorsun... Şu anda senin yüzünü görmek için neler vermezdim! Zebani suratlı! Bu yüz ki hayatta en çok sevdiğim şey... ve şu anda bu yüzü bir kurşunla dağıtmak istiyorum... Aman tanrım!.. Sensiz yaşayamam, bu belli... *(Kısa bir ara)* Bak Emil, ben her şeyi çok iyi düşündüm ve bugün, yani şimdi sana her şeyi, ama her şeyi anlatacağım. Sessiz sessiz işkence çekmeme iyice alıştın.... Ağzımı açamıyordum. Ama artık sabrım tükendi. Bu gece saat tam ikide kendime yemin ettim. Sen geldiğin zaman sessiz sedasız, sana hiçbir şey söylemeden gidip yatacaktım, uyuyormuşum ve sanki sen beni uyandırmışsın gibi yapacaktım, ama dayanamadım. İkiyi on geçe yine aynı işkence başladı. Asansör ve taksi işkencesi... İkiyi çeyrek geçe senin o kız kardeşinin kafasında müthiş bir fikir doğmuş... Kadın resmen dedektif gibi iz sürüyor... Tam bir polis... Hanımefendi çok merak etmiş ağabeyi evde midir değil midir acaba... ve bana bunu sordu... Saat iki buçukta. Ben artık kendime hakim olamayacağımı anladım ve çok net bir karar verdim... duyuyor musun? Ben bir karar verdim... Konuşacağım. Evet seninle konuşacağım! Sessizlik bitti artık!.. *(Kısa bir ara)* Tabii ki cevap verip vermemek konusunda özgürsün. Yani verebilirsin de vermeyebilirsin de. O lanet olası gazeteyi de okuyabilirsin, onun arkasında kendini saklayabilirsin ya da saklamayabilirsin... Başlarım böyle işe!.. Beni aldatmana artık izin veremem! Ben seni görüyorum. Duyuyor musun? Görüyorum... gö-rü-yo-rum! Bu gazeteye rağmen görüyorum! Kızgınlıktan patlamak üzeresin işte, çünkü benden bunu beklemiyordun. Sen beni hep kurban olarak gördün ve çok da memnundun hayatından. Benim bunu kabul ettiğimi sanıyordun ama ne yazık ki yanıldın. Ben kurban olmak istemiyorum ve kesinlikle de değilim. Beni öldürmene izin vermem. Benim de hayatım var ve ben de yaşamak istiyorum. Artık hiçbir güç beni durduramaz. Mücadele edeceğim, savaşacağım ve zafer benim olacak. *(Kısa bir ara)* Seni seviyorum. Evet bu böyle. Seni seviyorum ve sen de bundan dolayı kendini güçlü hissediyorsun. Bazen sen de beni sevdiğini söylüyorsun ama bu yalan. Sen beni sevmiyorsun. Sevseydin eğer, beni bu kadar bekletmezdin. Evet her gün, her gece ne olduğu belirsiz meyhaneleri dolaşıp beni sonsuza kadar bekletmezdin... Ne istediğini biliyorum ben. Evet, biliyorum. Kafana göre her yere tek başına gitmek, eğlenmek, dünyanın bütün kadınlarıyla yatmak, buradan çıkarken kapıyı kilitlemek ve beni burada, kapalı kapılar arkasında tutmak, çünkü o zaman rahat olursun. Kapının anahtarı sadece senin cebinde olacak! Evet, bunu istiyorsun sen. Ancak böyle olursa rahat ediyorsun. Ama sana şunu söylemek zorundayım ki, bu bir alçaklık. Evet alçaklık. Senin bencilliğinin sınırı yok. Çok bencilsin, çok. Benim bir kadın olduğumu unutuyorsun. Evet, eşya değil, bir kadınım ben. Kadın. İşim de var. Güzel bir yerde şarkı söylüyorum, oldukça başarılıyım ve kendimi geçindirmek için yeteri kadar para da kazanıyorum. İnsanlar beni radyodan, plaklardan, kasetlerden tanı-

yor. Hayatta beni koruyacak başka birini bulamaz mıyım sanıyorsun? Yanılıyorsun. Bulurum. Hayranlarım arasından bunu isteyen bir sürü erkek çıkar. Yeter ki ben elimi bir sallayayım. O zaman beyefendi kuyruğunu kıstırmak zorunda kalır... Sen devam et, devam et... Oku o lanet olası gazeteni. Hâlâ bitiremedin mi? Aslında bu kadar zamanda bitirmen gerekiyordu. Neyse... Bak, sana çok güzel bir fikir vereyim. Baştan sona kadar okuduktan sonra sondan başa kadar okumayı da dene, sonra sağdan sola, sonra aşağıdan yukarı... Aman Tanrım, çok gülünç birisin sen... Bakın, bakın, beyefendi çok sakin. Beyefendi bütün dünyaya kendisinin nasıl sakin bir adam olduğunu göstermeye çalışıyor. Peki ya ben? Ben de sakinim. Hem de çok. Çok sakinim ben. Benden daha sakin başka bir kadın yoktur bu dünyada. Hiçbir yerde yoktur. Burada şimdi herhangi başka bir kadın olsaydı o gazeteyi senin başına vura vura senden bir ses çıkarmaya, bir cevap almaya çalışırdı, ama ben? Hayır. Ben öyle değilim. Sakinim ben. Çok sakin. Ve bu sakinliğimi hiçbir şey bozamaz. *(Kısa bir ara)* Ne oldu? Sinirlenmeye mi başladın? Görüyorum işte. Kızgınlıktan ayağının titremeye başladığını ve ellerinin bembeyaz olduğunu görmüyor muyum sanıyorsun? Neredeyse çatlayacaksın. Evet çatlayacaksın, çünkü benim haklı olduğumu biliyorsun. Bal gibi biliyorsun işte!

Neredeydin? Ben Totor'u aradım ama sen bir an önce bir yerlere gitmişsin. Tabi ki bir orospu ile birlikte. Kimdi o kahpe? Tahmin edebiliyorum. O değil mi? Yine o pislik. Her zaman onunla yatıyorsun zaten ve sonra bana arkadaşlarının seni Marsel'e götürdüleri palavralarını atıyorsun. Sus! Sakın bana bir şey söyleme! Seni de iyi tanıyorum, onu da. Sokakta herkes ona bakıp bakıp çirkinliğine şaşırıyor. Ama beyefendi bula bula böyle bir pasaklıyı bulmuş ve mutlu... Beni güzel ve genç bir kızla aldatsaydın belki anlayabilirdim. Onunla gezilere çıkabilirdin, saygın partilere gidebilirdin... Tabii ki memnun olacağımı söyleyemem, ama yine de bir anlayış göstermeye çalışabilirdim. Ama bu ihtiyar kahpe zengin bile değil. Hem de rezil biri. Onun sana ne hayrı var anlayamıyorum... Aman tanrım, ne kadar da aptal bu erkekler! Aptal ve pezevenk, hayır, aptal ve habis! Evet! Buldum nihayet! Çok güzel bir sözcük buldum! Habis! Sen de habissin!.. Tam bir habis! Ama bir de ben varım. Evet ben de varım bu dünyada. Sense beni düşünüyor musun hiç? Hayır! Kesinlikle hayır! Ben senin umurunda bile değilim. Ölsem, senin için bayram olur. İşte o zaman istediğin gibi kanatlarını açıp uçarsın... Bu lanet olası odada eskiden telefon yoktu. Ben getirip bağlattırdım. Neden diye sorsana. Beyefendi beni ara sıra arasın diye. "Şöyle şöyle oldu, bir iş için şöyle şöyle bir yere gidiyorum, beni merak etme şu saatte döneceğim" desin diye. Huzurlu ve sakin yaşayayım diye. Ama ne oldu? Boşuna! Telefon da işkence aletine dönüştü. Bu kadar para harcadım, sadece kız kardeşin arıyor. Eskiden asansör vardı, giriş kapısının zili vardı, anahtarın komşunun kapısına girme sesi vardı, taksi vardı, şimdi onlara telefon da eklendi... Senin nerelerde dolaştığını, hangi lanet ve ne olduğu belirsiz yerlere gittiğini bilmiyorum ve bilmek de istemiyorum artık. Senin kafandan "O şimdi evde yalnız, belki de sıkılıyordur, endişeleniyordur, hadi onu bir arayayım" diye bir düşünce geçmiyor hiçbir zaman. Aramıyorsun işte. Bir telefon etmek çok mu zor sanki? Tabii efendim, çok zordur bu iş, hem de çok çok zor. Elini uzatacaksın, telefonun ahizesini tutacaksın, numaraları tek tek çevireceksin, bir de o pasaklının karşısında, seni evde

bekleyen başka bir kadın olduğunu belli edeceksin. Kolay mı? Nerede kaldı peki erkeklik? Ah Emil, Emil, ne kadar da inatçısın. O gazeteyi bırakmayı hiç düşünmüyor musun sen? Neyse... tamam. Sen okumaya devam et, ben de konuşmaya devam edeceğim, çünkü senin dinlediğini biliyorum. Evet, beni dinliyorsun ve artık canını sıkmaya başladım. Farkındayım. Artık duramam. Elimde değil. Aylarca, hatta yıllarca biriktirdiğim her şeyi sana söylemek zorundayım ve söyleyeceğim de... Sen bir yalancısın. Evet, yalancı. Hem de çok büyük bir yalancı. Nefes alıp verir gibi yalan söylüyorsun. Sürekli ve durmadan yalan, yalan, yalan, yalan... anlamlı anlamsız yalanlar... bu artık senin doğal yaşam tarzın oldu. Yalan söylemekten zevk alıyorsun... Bir gün bana diş doktoruna gideceğini söyleyip evden çıktın. O gün diş doktoruna gitmediğini biliyorum. Hayır, bir şey deme, bana hayır deme, annenin adına da yemin etme, çünkü o gün nereye gittiğini biliyorum, gördüm seni... Keşke diş doktoruna gideceğini hiç söylemeseydin... Açık söylemek gerekirse ha diş doktoruna gitmişsin ha o ihtiyar pasaklı karıya, benim için fark etmez. Sonuçta bu senin kendi meselendir ama yalan söylemenden rahatsızlık duyuyorum ben. O kadar yalan söylüyorsun ki bazen söylediğin yalanları karıştırıyor ve kendi yalanların içinde kaybolu-yorsun. Hangi yalanı nerede söylediğini unutup rezil oluyorsun. Çok ayıp. Senin adına utandığım ne çok zaman oldu? Ama yine de aferin sana. Evet, aferin. Çünkü bu yalanları, inanılmaz inandırıcı bir şekilde söylemeyi beceriyorsun. O pasaklıya da hep yalan söylediğinden eminim. Diğer kadınlara da... Sen herkese ve her zaman yalan söylüyorsun. Senin bütün özelliğin bu. yalan, yalan, yalan, birbirine girmiş, tuhaf bir şekilde karışmış sonsuz bir yalan zinciri... bir karabasan bu...

Bir zamanlar, ilişkimizin başlangıcında ben seni rüyalarından bile kıskanıyordum. "Uyuduğu zaman nerelere gidiyor, kimi görüyor, kiminle birlikte oluyor acaba" diye düşünüp yüzüne bakıyor, anlamaya çalışıyordum. Sen gülümsüyor oluyordun. "Kime gülümsedi acaba" diye merak edip seni uyandırıyordum ama sen kızıp tekrar rüyalarına dönüyordun. Ya şimdi? Sen uyuduğun zaman bambaşka şeyler düşünüyorum ben. Diyorum ki kendime "Rahat ol, tanrıya şükret, başka yerde değil, senin yanında ve sen onu görebiliyor, ona dokunabiliyorsun. Bütün gün başka yerlerde dolaştıysa da şu anda burada, senin yanında yatıp uyuyor ve bu demektir ki, şu anda sadece senindir... *(Kısa bir ara)*

Emil... sana yemin ediyorum beni cinayete kışkırtıyorsun... Böyle devam ederse birazdan buraları kırıp dökmeye başlayacağım ve sen beni başka şekilde durduramayacağın için öldürmek zorunda kalacaksın. Sonra da hapsi boylarsın. Bunu mu istiyorsun?.. Emil, dinle beni.

Bak, şu ana kadar çok sabırlıydım. Çok da sakin konuşuyordum seninle. Ama artık sabrım bitmek üzere... Bak, seni uyarıyorum. Eğer üç dakika içinde... hayır... bak... otuza kadar sayacağım... ve ben otuz deyince sen o gazeteyi indirmezsen... haberin olsun... bir felaket olacak... Bir, iki, üç, dört, beş, *(Yirmi dörde kadar sayar ve telefon çalar)* Şanslıymışsın. Alo, alo... Kim arıyor? Hayır, ben Emil değilim. Emil bey gazete okuyor. Evet...Evet... Siz misiniz? Tabi, tabi, hemen çağırayım, biraz bekler misiniz?.. *(Eliyle ahizeyi kapatır)* Cevap vermek ister misiniz beyfendi? İhtiyar pasaklınız arıyor... Sizi isti-yor... *(Ahizeye)* Hayır madam... Sizin olduğunuzu söyledim ama... gelmiyor... söyledim

ya, gazete okuyor... *(bağırarak)* Emil! Geliyor musun gelmiyor musun? *(Ahizeye)* Hayır madam gelmek istemiyor... Ama benim yapabileceğim bir şey yok ki?.. Nasıl?.. Ciddi misiniz?.. Ne demek şimdi bu?.. Çok naziksiniz çok! Ama o sizinle konuşmak istemiyor. Evet is-te-mi-yor! *(Telefonu kapatır)* Orospu!.. *(Emil'e doğru gider)* Emil... Teşekkür ederim. Ne iyi yaptın... mükemmel... telefonu alsaydın ölürdüm ben... çok iyi yaptın... Emil... beni affet ne olur... sevgilim... seni seviyorum... *(Gazeteyi çeker. Emil uyumaktadır. Sigara elinden düşmüştür)* Emil!.. Emil!.. (Onu sarsar) Uyan, Emil! *(Emil öbür tarafa döner ve uyumaya devam eder)* Hep uyuyor muydun yoksa?!. Emil! O pasaklı aradı. Duyuyor musun? Pasaklı aradı ve ben senin onunla konuşmak istemediğini düşündüm... ona da öyle söyledim... Emil!

(Emil onu kabaca iter, oturur. Sigara yakar ve kalkıp banyoya doğru giderken elbiselerini çıkarmaya başlar.)

Emil! Dur! Pencereden atlayacağım!.. Bak, intihar edeceğim!

(Pencereyi sonuna kadar açıp yerde kalmış izmariti dışarı atar. O arada Emil banyoya girer, kadın dönünce oda boştur)

Emil, neredesin? Emil!

(Emil banyodan çıkar)

Amma da korkuttun beni... gittiğini sandım...

(Emil saçlarını tarayıp ceketini giyer)

Gidiyor musun?.. Emil... Ben ne yaptım ki?.. Seni bekliyordum... Nihayet geldin... Uzun süredir seninle konuşmamıştık... ben... ben... sadece konuştum... sen gazete okudun... sonra uyudun... ne konuştuğumu hiç duymadın ki... Emil... Gitme...

(Emil'i tutmaya çalışır)

Emil... bana bir şey söyle... lütfen... bir şey söylesene...

(Emil paltosunu giyer)

Beni seviyorsun değil mi?.. Sevmeseydin her gün bana dönemezdin, oysa dönüyorsun... Geç dönüyorsun, ama dönüyorsun... Değil mi?.. Söyle, ne olur söyle... Senin için ben hâlâ değerliyim değil mi?.. daha her şey bitmedi... bu son değil... ne olur bunun son olmadığı söyle...

(Emil telefona doğru gider. Ahizeyi alır ama kadın onun eline sarılır)

Affet beni ne olur!... Bundan sonra hep iyi olacağım. Kendimi toparlayacağım. Hiç şikâyet etmeyeceğim... sana iyi bakacağım, üstünü örteceğim, yanında yatacağım, yüzüne bakacağım ve rüyalarına hiç karışmayacağım....

(Emil kapıyı açar. Kadın engel olmaya çalışır)

İnsafsızlık bu! Emil, o kadar gaddar davranma!.. Emil, gitme!...

(Emil kadını iter ve kapıdan dışarı çıkar. Kapı gürültüyle kapanır. Kadın pencereye doğru koşarken sahne kararır.)

OYUN (TEK PERDE)

Jacques Prévert

Fransızca'dan Çeviren: Teoman Aktürel

(1932'de Alaşehir'de dünyaya gelen şair ve çevirmen Aktürel, Fransız dili ve edebiyatı ile iktisat eğitimi aldı. *Yeditepe*, *Türk Dili* ve *a* dergilerinde "Teo" imzasıyla yayımladığı şiirlerin yanı sıra Bertolt Brecht ve öbür çağdaş şairlerden yaptığı çevirileriyle tanınan şair, P. Soupault'tan yaptığı *Şarlo* çevirisiyle 1960 Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı'nı kazandı.)

BARBARA

Rappelle-toi Barbara
Il pleuvait sans cesse sur Brest ce jour-là
Et tu marchais souriante
Épanouie ravie ruisselante
Sous la pluie
Rappelle-toi Barbara
Il pleuvait sans cesse sur Brest
Et je t'ai croisée rue de Siam
Tu souriais
Et moi je souriais de même
Rappelle-toi Barbara
Toi que je ne connaissais pas
Toi qui ne me connaissais pas

Rappelle-toi
Rappelle-toi quand même ce jour-là
N'oublie pas
Un homme sous un porche s'abritait
Et il a crié ton nom
Barbara
Et tu as couru vers lui sous la pluie
Ruisselante ravie épanouie
Et tu t'es jetée dans ses bras
Rappelle-toi cela Barbara
Et ne m'en veux pas si je te tutoie
Je dis tu à tous ceux que j'aime
Même si je ne les ai vus qu'une seule fois
Je dis tu à tous ceux qui s'aiment
Même si je ne les connais pas

Rappelle-toi Barbara
N'oublie pas
Cette pluie sage et heureuse
Sur ton visage heureux
Sur cette ville heureuse
Cette pluie sur la mer
Sur l'arsenal
Sur le bateau d'Ouessant

Oh Barbara
Quelle connerie la guerre
Qu'es-tu devenue maintenant
Sous cette pluie de fer
De feu d'acier de sang
Et celui qui te serrait dans ses bras
Amoureusement
Est-il mort disparu ou bien encore vivant

Oh Barbara
Il pleut sans cesse sur Brest
Comme il pleuvait avant
Mais ce n'est plus pareil et tout est abimé
C'est une pluie de deuil terrible et désolée
Ce n'est même plus l'orage
De fer d'acier de sang
Tout simplement des nuages
Qui crèvent comme des chiens
Des chiens qui disparaissent

Au fil de l'eau sur Brest
Et vont pourrir au loin
Au loin très loin de Brest
Dont il ne reste rien.

BARBARA

Anımsa Barbara
Yağmur yağıyordu o gün Brest'te durmadan
Yürüyordun gülümseyerek yağmur altında
Şaşkın hayran sırılsıklam
Anımsa Barbara
Siam sokağında rastladım sana
Yağmur yağıyordu Brest'te durmadan
Gülümsüyordun
Gülümsüyordum
Tanımıyordum seni
Sen de beni tanımıyordun

Anımsa gene de anımsa o günü
Unutma
Saçağın altına sığınmış bir adam
Adını ünledi
Barbara
Seğirttin ona doğru yağmur altında
Şaşkın hayran sırılsıklam
Atıldın kollarına
Anımsa bunu Barbara
Sen diyorum diye de bana kızma
Sen diyorum bütün sevdiklerime
Ancak bir kez görmüşsem bile
Sen diyorum bütün sevişenlere
Tanımasam bile

Anımsa Barbara
Unutma
O yumuşak mutlu yağmuru
Mutlu yüzüne yağan
O mutlu kente yağan
Denize yağan
Tersaneye yağan
Quessant gemisine yağan yağmuru

Ah Barbara
Ne hırboluktur savaş
N'oldun şimdi sen
O demir o çelik o kan yağmuru altında
Ya o adam n'oldu seni yürekten
Kucaklayan
Öldü mü kaldı mı n'oldu

Ah Barbara
Yağmur yağıyor Brest'te durmadan
Eskiden nasıl yağıyorsa öyle
Ama artık bildiğin gibi değil bura yok oldu
her şey
Yıkık bitik bir yas yağmuru şimdi yağan
Demir çelik kan fırtınası bile değil
İtler gibi kuyruğunu titreten
Bulutlar yalnız bulutlar

Brest'te sular boyunca yitip giden itler
Çürümek için gidiyor uzaklara
Hiçbir şey kalmayan Brest'ten
Çoook uzaklara.

Paul Eluard

Fransızca'dan Çeviren: Samih Rifat

(1945'te İstanbul'da doğdu, Saint-Benoît Lisesi'ni ve İTÜ Mimarlık Fakültesi'ni bitirdi. Üniversite yıllarından başlayarak çeviriye yöneldi; ilk çevirilerini 80'li yıllarda *Yazko Çeviri* dergisinde yayımladı. Paul Eluard, René Char, Jacques Prévert, André Verdet, Jean Follain, Paul Valéry, Kavafis, Le Corbusier gibi ozan/yazarlardan çeviriler yaptı. Yine üniversite yıllarında fotoğrafçılıkla ilgilendi. 80'li yıllardan başlayarak çeşitli dergilerde, yazdığı yazılara eşlik eden fotoğraflar yayımladı; belgesel filmler çekti.)

AIR VIF

J'ai regardé devant moi
Dans la foule je t'ai vue
Parmi les blés je t'ai vue
Sous un arbre je t'ai vue

Au bout de tous mes voyages
Au fond de tous mes tourments
Au tournant de tous les rires
Sortant de l'eau et du feu

L'été l'hiver je t'ai vue
Dans ma maison je t'ai vue
Entre mes bras je t'ai vue
Dans mes rêves je t'ai vue

Je ne te quitterai plus.

DİRİ HAVA

Önüme baktım
Kalabalıkta seni gördüm
Buğdaylar arasında seni gördüm
Bir ağacın altında seni gördüm

Bütün gezilerimin sonunda
Bütün dertlerimin dibinde
Sudan ve ateşten çıkan
Bütün gülüşlerin dönemecinde

Yaz kış seni gördüm
Evimde seni gördüm
Kollarımın arasında seni gördüm
Düşlerimde seni gördüm

Artık bırakmam seni.

Antonio Gamoneda

İspanyolca'dan Çeviren: Ayşe Nihal Akbulut

1931 Oviedo doğumlu ozan, doğum tarihine baktığımızda 50 Kuşağı ozanı sayılabilir. Oysa yaşamını, taşraya, memleketi León'a çekilerek tüm akımların dışında sürdürmüştür. 1985'te Kastilya ve León Yazın Ödülü'nü almıştır. Nâzım Hikmet'i de tanıyan ve seven bu ozan bu yıl Cervantes Ödülü'nü aldığında yaptığı konuşmada ozanımızın "Don Kişot" şiirine de gönderme yaparak onu da esenlemiştir.

VIENE EL OLVIDO

La luz hierve debajo de mis párpados.

De un ruiseñor absorto en la ceniza, de
sus negras entrañas musicales,
surge una tempestad. Desciende el llanto
a las antiguas celdas,
advierto látigos vivientes

y la mirada inmóvil de las bestias, su aguja
fría en mi corazon.

Toda es presagio. La luz es médula de
sombra: van a morir los insectos
en las bujías del amanecer. Así

arden en mi los significados.

(Arden las pérdidas-2003)

UNUTUŞ GELİR

Işık kaynar göz kapaklarımın altında.

Küllere gömülmüş bir bülbülden, ezgiler
üreten kapkara bağırsaklarından,
bir fırtına kopmakta. Kopardığı ağıt eski
zaman hücrelerine inmekte,
capcanlı kırbaçları fark ediyorum

ve kıpırtısız bakışlarını canavarların, soğuk
boşlukları yüreğimi tutuyor.

Hepsi bir önbilidir. Işık gölgenin iliğidir: öle-
cektir uçuşan böcekler
gündoğumunun mumlarında. İşte böyle

yanar içimde anlamlar.

(Arden las pérdidas-2003)

AMOR

Mi manera de amarte es sencilla:
te aprieto a mí
como si hubiera un poco de justicia en mi
corazón
y yo te la pudiese dar con el cuerpo.

Cuando revuelvo tus cabellos
algo hermoso se forma entre mis manos.

Y casi no sé más. Yo sólo aspiro
a estar contigo en paz y a estar en paz
con un deber desconocido
que a veces pesa también en mi corazón.

SEVİ

Çok yalındır seni sevme biçimim:
sımsıkı sararım seni
sanki biraz olsun adalet varmışçasına
yüreğimde
ve onu verebilirmişçesine bedenim sana.

Parmaklarıma dolarken saçlarını
bir güzellik oluşur ellerimin arasında.

Ve artık bir şey bilmez olurum. Tek dileğim
seninle erinç içinde olmak ve erinç içinde
olmak
bilinmedik bir zorunlulukla
bazen benim de yüreğime çöken

LIBERTAD EN LA CAMA

Todos los días salgo de la cama
y digo adiós a mi compañera.
Vena: cuando me pongo
los pantalones,
me quito
la
libertad.
Cuando llega la noche, otra vez
vuelvo a la cama y duermo.
A veces sueño que me llevan con las manos atadas,
pero entonces me despierto y siento la oscuridad,
y, con el mismo valor, el cuerpo de mi mujer y el mío.

YATAKTA ÖZGÜRLÜK

Her gün kalkarım yataktan
ve hoşça kal derim yol arkadaşıma.
Esin: geçirince bacağıma,
pantolonumu
çıkarırım
üstümden
özgürlüğümü.
Gün dönüp akşam olunca yine
dönerim yatağıma, dalarım uykuya.
Ellerimi bağlayıp beni götürdüklerini
görürüm düşümde bazen,
ama hemen uyanır, duyumsarım
çevremdeki karanlığı,
ve yine duyumsarım kadınımın ve benim bedenlerimizi.

BLUES DEL CEMENTERIO

Conozco un pueblo -no lo olvidaré-
que teine un cementerio demasiado
grande.
Hay en mi tierra un pueblo sin ventura
porque el cementerio es demasiado
grande.
Sólo hay cuarenta almas en el pueblo.
No sé para qué tanto cementerio.

Cierto año la gente empezó a irse
y en muchas casas no quedaba nadie.
El año que la gente empezó a irse
en muchas casas no quedaba nadie.
Se llevaban los hijos y las camas.
Tenian que matar los animales.

El cementerio ya no teine puertas
y alli entran y salen las gallinas.
El cementerio ya no teine puertas
y salen l camino las ortigas.
Parece que saliera el cementerio
a los huertos y a las calles vacias.

Conozco un pueblo. No lo olvidaré.
Ay, en mi tierra sn ventura,
No olvidaré a mi pueblo.

¡Qué mala cosa es haber hecho
un cementerio demasiado grande!

(Blues castellano (1961-66), 1982)

GÖMÜTLÜK İÇİN BLUES

Orda bir köy var -hiç aklımdan çıkmayacak-
koskoca bırakmışlar yerini gömütlüğün
Yurdumda bir köy var kara yazgılı
çünkü koskoca bırakmışlar yerini
gömütlüğün.
Olup olacağı kırk can vardı köyde.
Ne bileyim neden böylesi koskoca
gömütlük.

Yıl geldi halkı göçe durdu
ve boşaldı çoğu ev, kimsesiz kaldı.
Halkın göçe durduğu yıldı
çoğu evin boşalıp kimsesiz kaldığı.
Çocuğu çoluğu, yatağı döşeği alan gitti.
Öldürmeleri gerekti hayvanlarını.

Kapısı yok artık gömütlüğün
martılar dadanmış, girip çıkıyor.
Kapısı yok artık gömütlüğün
ve ısırganlar bürümüş, yolu tutuyor.
Taşacak dersin sanki bu gömütlük
bağa bostana ve bomboş sokaklara.

Orda bir köy var. Hiç aklımdan çıkmayacak.
Ah, kara yazgılı yurdumda,
hiç çıkmayacak aklımdan bu köy.

Ne berbat, bırakmış olmak
böylesi koskoca yerini gömütlüğün!

(Blues castellano (1961-66), 1982)

Henry David Thoreau

İngilizce'den Çeviren: Tozan Alkan

(12 Temmuz 1817-6 Mayıs 1862) Amerikalı yazar ve düşünür. Sağlığında sadece iki kitabı yayımlandı: *Walden* ve *A Week on the Concord and the Merrimack Rivers*. Diğer eserleri ve günlükleri ölümünden sonra basıldı. Meksika savaşı yüzünden ödemeyi reddettiği vergi sonucu hapiste geçirdiği bir gece, onun "Sivil İtaatsizlik" isimli makalesini yazmasına neden oldu. Daha sonraları Gandhi'nin en büyük ilham kaynağı olacak bu makale Thoreau'nun belki de en ünlü eseridir. Gandhi'nin dışında Tolstoy ve Martin Luther King gibi önemli isimler de Thoreau'nun düşüncelerinden ve eserlerinden ilham almışlardır.

EPITAPH ON THE WORLD

Here lies the body of this world,
Whose soul alas to hell is hurled.
This golden youth long since was past,
Its silver manhood went as fast,
An iron age drew on at last;
'Tis vain its character to tell,
The several fates which it befell,
What year it died, when 'twill arise,
We only know that here it lies.

DÜNYANIN MEZARTAŞI

Merhum dünya bur'da huzura kavuştu,
Ruhu ne yazık ki cehenneme uçtu.
Altın çağı, gençliği eskide kaldı,
Gümüş çağı, erkekliği hızla geçti,
En son demir bir çağla perde kapattı;
Nasıl biriydi diye konuşmak boşa,
Bilseniz kader ne ağlar ördü ona,
Şimdi burda yatıyor işte, kimbilir
Hangi sene öldü, ne zaman dirilir.

Furûğ Ferruhzâd

Farsça'dan Çeviren: Makbule Aras

سبز وهم

تمام روز را در آئینه گریه میکردم
بهار پنجره ام را
به وهم سبز درختان سپرده بود
تنم به پیلهء تنهائیم نمیگنجید
و بوی تاج کاغذیم
فضای آن قلمرو بی آفتاب را
آلوده کرده بود
نمیتوانستم ، دیگر نمیتوانستم
صدای کوچه ، صدای پرنده ها
صدای گمشدن توپهای ماهوتی
و هایهوی گریزان کودکان
و رقص بادکنک ها
که چون حبابهای کف صابون
در انتهای ساقه ای از نخ صعود میکردند
و باد ، باد که گوئی
در عمق گودترین لحظه های تیرهء همخوابگی نفس میزد
حصار قلعهء خاموش اعتماد مرا
فشار میدادند
و از شکافهای کهنه ، دلم را بنام میخواندند

تمام روز نگاه من
به چشمهای زندگیم خیره گشته بود
به آن دو چشم مضطرب ترسان
که از نگاه ثابت من میگریختند
و چون دروغگویان
به انزوای بی خطر پناه میآورند

کدام قله کدام اوج
مگر تمامی این راههای پیچاپیچ
در آن دهان سرد مکنده
به نقطهء تلاقی و پایان نمیرسند
به من چه دادید ، ای واژه های ساده فریب
و ای ریاضت اندامها و خواهش ها ؟
اگر گلی به گیسوی خود میزدمْ
از این تقلب ، از این تاج کاغذین
که بر فراز سرم بو گرفته است ، فریبنده تر نبود ؟

چگونه روح بیابان مرا گرفت
و سحر ماه ز ایمان گله دورم کرد
چگونه ناتمامی قلبم بزرگ شد
و هیچ نیمه ای این نیمه را تمام نکرد
چگونه ایستادم و دیدم
زمین به زیر دو پایم ز تکیه گاه تهی میشود
و گرمی تن جفتم
به انتظار پوچ تنم ره نمیبرد

کدام قله کدام اوج ؟
مرا پناه دهید ای چراغ های مشوش
ای خانه های روشن شکاک
که جامه های شسته در آغوش دودهای معطر
بر بامهای آفتابیتان تاب میخورند

مرا پناه دهید ای زنان سادهء کامل
که از ورای پوست ، سر انگشت های نازکتان
مسیر جنبش کیف آور جنینی را
دنبال میکند
و در شکاف گریبانتان همیشه هوا
به بوی شیر تازه میآمیزد

کدام قله کدام اوج ؟
ای نعل های -مرا پناه دهید ای اجاقهای پر آتش
-خوشبختی
و ای سرود ظرفهای مسین در سیاهکاری مطبخ
و ای ترنم دلگیر چرخ خیاطی
و ای جدال روز و شب فرشها و جاروها
مرا پناه دهید ای تمام عشق های حریصی
که میل دردناک بقا بستر تصرفتان را
به آب جادو
و قطره های خون تازه میآراید

تمام روز تمام روز
رها شده ، رها شده ، چون لاشه ای بر آب
به سوی سهمناک ترین صخره پیش میرفتم
به سوی ژرف ترین غارهای دریائی
و گوشتخوارترین ماهیان
و مهره های نازک پشتم
از حس مرگ تیر کشیدند

نمی توانستم دیگر نمی توانستم
صدای پایم از انکار راه بر میخاست
و یأسم از صبوری روحم وسیعتر شده بود
و آن بهار ، و آن وهم سبز رنگ
که بر دریچه گذر داشت ، با دلم میگفت
نگاه کن "
تو هیچگاه پیش نرفتی
.تو فرو رفتی

تولدي ديگر - فروغ فروهزاد

YEŞİL EVHAM

bütün gün ağlıyordum aynada
bahar penceremi
ağaçların yeşil evhamına bırakmıştı.
tenim, sığmıyordu yalnızlığımın kozasına
ve kâğıttan tacımın kokusu
kirletmişti güneşsiz ülkenin fezasını.

yapamazdım, artık yapamazdım
sokağın sesleri, kuşların sesi
kadife topların kaybolma sesi
koşuşan çocukların hay huyu
bir tel çubuğun ucundan sabun köpükleri gibi havalanan
balonların dansı
ve rüzgâr, rüzgâr sanki
bir sevişmenin en kuytusundaki karanlık anların derinliklerinde nefes alıp veriyordu.
sarsıyorlardı güvenimin suskun kalesini
ve eski çatlaklardan kalbime adıyla sesleniyorlardı.

bakışım, bütün gün
dalıp kalmıştı hayatımın gözlerine
o gözler ki ıstırap dolu, ürkek
sabit bakışlarımdan kaçıp
yalancılar gibi
kirpiklerimin korunaklı inzivasına sığınan

hangi zirve, hangi doruk?
bu kıvrımlı yolların hepsi
o soğuğu emen ağızda son bulmuyor mu?
ne verdiniz bana ey aldatan, basit kelimeler
ve ey heveslerin, bedenlerin perhizi
saçlarıma bir çiçek taksaydım eğer
bu sahtekârlıktan ve başımda kokuşmakta olan bu kâğıt taçtan
daha iyi değil miydi?

çölün ruhu nasıl da çekip aldı
ve ayın büyüsü nasıl kurtardı
sürüye iman etmekten
beni
nasıl da büyüdü
kalbimin yarımlığı
ve hiçbir yarı, tamamlayamadı bu yarımı
ayaklarımın altındaki toprak kayıyordu
ve eşimin tenindeki sıcaklık
cevap vermiyordu
tenimin boş bekleyişine.

hangi zirve, hangi doruk?
ey puslu lambalar alın beni sığınağınıza
ey aydın gölgeli evler,
ıtırlı buharların kucağında yıkanmış çamaşırlar
güneşli damlarınızda salınıyor

alın beni sığınağınıza ey sade, olgun kadınlar
ki zarif parmaklarınız
derinizin ardında bir ceninin
keyif veren kımıldanışlarını izliyor
ve yakanızın kıvrımlarında hep
taze süt kokusu havayla birleşiyor.

hangi zirve, hangi doruk?
alın beni sığınağınıza ey mutluluk nalları
ve ey mutfağın karanlığında bakır kapların şakımaları
ve ey dikiş makinelerinin tedirgin tıkırtıları
ey süpürgelerin halılarla gece gündüz kavgaları
alın beni sığınağınıza ey bütün ihtiraslı aşklar
ki ölümsüzlüğe kederli meyliniz
elde ettiklerinizin yatağını
büyülü sular ve taze kan damlalarıyla süslüyor.

bütün gün
bütün gün
bırakılmış bir leş gibi suya
sürükleniyorum
ürkütücü kayalıklara
denizin en diplerindeki mağaralara
en etobur balıklara doğru
ve sırtımın ince omurları
gerildi
ölüm hissiyle.

yapamazdım artık yapamazdım
yolun inkârından geliyordu ayak seslerim
ve umutsuzluğum daha büyüktü ruhumun direncinden
ve o bahar ve o yeşil evham
penceremin önünden geçen
gönlüme
"bak" diyordu
"yol almamışsın hiç sen, batmışsın..."

Marin Sorescu

İngilizce'den çeviren: Onur Behramoğlu

1936'da doğdu. İlk kitabı *Şairler Arasında Yalnız* 1964'te yayımlandığında okurun ilgisini çekmeyi başardı. Gazete ve dergilerde editörlük yapan şair, aynı zamanda oyun yazarı, çocuk kitapları yazarı ve çevirmendir. 1969'da, Napoli Uluslararası Şiir Festivali'nde altın madalya kazanan Sorescu, şiirleri ve oyunlarıyla Romanya'da pek çok ödülün sahibi oldu. 1993-1995 arasında kültür bakanlığı yaptı. Uzun bir hastalık dönemini takiben, 8 Aralık 1996'da Bükreş'te bir klinikte yaşama veda etti. Eşi Virginia Sorescu, yıllar boyu, ülkesinin Nobel adayı Marin Sorescu'nun kitaplarının dizgiciliğini, düzeltmenliğini, tasarımlarını, kaynakça çalışmalarını üstlendi; şairin, hastalığının son beş haftasında yazdığı şiirlerinin editörlüğünü yaparak, son kitabı *Puntea*'nın (Köprü) yayımlanmasını sağladı.

Düz okura 'gerçeküstücü' gibi görünebilecek Sorescu şiirinin gerisinde, savaş sonrası şairlerinin romantizme ve sembolizme tepkilerinin yanısıra, resmî olarak dayatılan 'toplumcu gerçekçi' anlayışa karşı tavır da vardır. Şiirlerinde fantezi ve ironinin karşılıklı etkileşimini, insan varoluşuyla ilgili gerçeklere bilinç düzeyinde ulaşma amacıyla kullanır. Yurttaşı Ionesco gibi, Sorescu da, absürdün ustasıdır.

IT'S GOING TO RAIN

It's going to rain,
says God to himself, yawning
as he looks at the sky in which
not the tiniest cloud is visible.
These forty days, forty nights
my rheumatism has been playing me up.
Yes, there's a downpour coming.

Noah, hey there, Noah,
come to the fence,
there's something I want to tell you.

YAĞMUR YAĞACAK

Yağmur yağacak,
dedi Tanrı kendi kendine, esneyip
küçücük bir bulutun bile görülmediği
gökyüzüne bakarak.
Kırk gün kırk gecedir
romatizmam azdı.
Evet, sağanak geliyor.

Nuh, hey sen, Nuh,
çitlere doğru gel,
sana söylemek istediğim bir şey var.

THE SWITCH

The tram tracks pass by the hospital,
And directly in front of my room
The switch is thrown.
I've become used to this railroad noise.
But sometimes at night
It startles me.
Sometimes at night, when
With difficulty I've barely dozed off,
It sounds like bombardment.
It seems to me that a man gets down from every train
And runs here
To bring me news.
He knocks at my door:
'Who is it?' I ask, full of hope,
'Come in!'
'It's me, the switch.
I must tell you that the No. 14 tram, too, has passed on.'

MAKASÇI

Hastanenin yanından geçiyor raylar,
Ve tam odamın önünde
Makas değiştiriliyor.
Bu demiryolu gürültüsüne alıştım.
Ama bazı geceler
Ürkütüyor beni.
Bazı geceler, güç bela uyumaya çalışırken
Bombardıman sesi gibi geliyor.
Sanki her trenden bir adam inip
Haber getirmek için
Buraya koşup
Kapımı çalıyor:
'Kim o?' diyorum, umutla,
'İçeri girin!'
'Benim, makasçı.
14 numaralı tramvayın da geçip gittiğini söylemeliyim size.'

Berbard Mandeville

İngilizce'den Çeviren: Ekrem Düzen

ARILAR MESELİ

Siyasi ahlak kuramcısı. Merkantilist çağdan kapitalist çağa geçiş evresinde (17. yüzyıl sonu, 18. yüzyıl başı) yaşamış, asıl mesleği hekimlik olan, zanaatkâr-âlim-filozof kuşağının nadide simalarından. 1705 tarihli *Arılar Meseli*, zamanın toplumsal yaşayışına ilişkin bir çözümleme, eleştiri ve kuram metni. Bu eser, siyasi güç ve ekonomik refahın varolma ve sürdürülme koşullarının, ahlak dizgeleriyle iç içeliğinden hareketle, ahlaki çerçevenin de siyasi güç ve ekonomik refahın belirleyicisi olduğu, giderek olması gerektiği düşüncesini iletiyor. Dolayısıyla, bazen açık bazen örtük olarak, ahlaki düzenleme faaliyetini temel düzenleyici unsur olarak öne çıkarıyor.

Aşağıdaki parça, *Arılar Meseli*'nin başında yer alan manzumeden bir bölümdür.

THE GRUMBLING HIVE: OR, KNAVES TURN'D HONEST

A Spacious Hive well stock'd with Bees,
That liv'd in Luxury and Ease;
And yet as fam'd for Laws and Arms,
As yielding large and early Swarms;
Was counted the great Nursery
Of Sciences and Industry.
No Bees had better Government,
More Fickleness, or less Content:
They were not Slaves to Tyranny,
Nor rul'd by wild Democracy;
But Kings, that could not wrong, because
Their Power was circumscrib'd by Laws.

These Insects liv'd like Men, and all
Our Actions they perform'd in small:
They did whatever's done in Town,
And what belongs to Sword or Gown:
Tho' th' Artful Works, by nimble Slight
Of minute Limbs, 'scap'd Human Sight;
Yet we've no Engines, Labourers,
Ships, Castles, Arms, Artificers,
Craft, Science, Shop, or Instrument,
But they had an Equivalent:
Which, since their Language is unknown,
Must be call'd, as we do our own.
As grant, that among other Things,
They wanted Dice, yet they had Kings;
And those had Guards; from whence we may
Justly conclude, they had some Play;
Unless a Regiment be shewn
Of Soldiers, that make use of none.

Vast Numbers throng'd the fruitful Hive;
Yet those vast Numbers made 'em thrive;
Millions endeavouring to supply
Each other's Lust and Vanity;
While other Millions were employ'd,
To see their Handy-works destroy'd;
They furnish'd half the Universe;
Yet had more Work than Labourers.
Some with vast Stocks, and little Pains,
Jump'd into Business of great Gains;
And some were damn'd to Sythes and Spades,
And all those hard laborious Trades;
Where willing Wretches daily sweat,
And wear out Strength and Limbs to eat:
While others follow'd Mysteries,
To which few Folks bind 'Prentices.

HOMURDANAN KOVAN YA DA DÜZENBAZ DÜRÜST OLDU

Kocaman bir kovan vardı, arılarla dopdolu,
Rahatlık ve kolaylıkla geçerdi hayat yolu;
Ünlenmişlerdi kanun ve kuvvet sermekle,
Büyük ve genç oğullar vermekle.
Herkes bilirdi o büyük kucağı,
Burasıydı bilimlerin ve sanatların ocağı.
Daha iyi bir yönetim yoktu arılar içinde,
Ne az bulan vardı ne kararsız kalan fikrinde:
Ne despotluğa boyun eğip köleliğe indiler,
Ne de ham demokrasiyle yetindiler;
Fakat kralları vardı ki yanlış yapamazlardı,
İktidarı sınırlayan kanunlardan sapamazlardı.

Arılar da tıpkı insanlar gibi yaşardı,
Bizim yaptıklarımızın küçüklerini yapardı.
Ne olursa bir kentte, öylece olurdu bu kovanda,
Yoktu bir fark, ne cüppe giyen ne kılıç kuşananda:
Minik eklemlerin minik hareketleri yüzünden,
Kaçmış olsa da hünerli işleri insanın gözünden;
Bizde henüz yokken silahlar ve makineler,
İşçiler, ustalar, kaleler ve tekneler,
Alet-edevat, zanaat, ticaret ve bilim,
Onlarda vardı bunlara eş bir ilim:
Ama bilmediğimiz için dillerini,
Bizde nasılsa öyle anmalı fiillerini.
Kısmetlerini çağırdılar duayla,
Joker isterken elleri doldu Ruayla;
Bir de saymalı muhafızla gezenleri,
Demek ki var bir oyunları, düzenleri;
Tabii çıkmazsa ortaya bir Alay eğer,
Çünkü asker ne muhafız tanır ne Joker.

Büyük kalabalıklar bereketli kovana doluştu,
Ve kalabalıkla birlikte bolluk, refah oluştu;
Milyonlar ölümüne koydu ortaya kuvvetini,
Doyurmaya birbirinin kibrini, şehvetini;
Başka milyonlar ise başka işlere girecekti,
Ve elleriyle yaptıklarının mahvedilişini görecekti;
Donattılar dünyanın yarısını; ancak,
İşçiden daha çok iş vardı yapacak.
Kiminin çok malı vardı, işe atıldı,
Az bir çabayla kazancına kazanç katıldı;
Kimi mahkûm oldu kazma kürek başına,
Ve zahmetli uğraşlardan gelen bulgur aşına;
Heveskâr biçareler her gün dökerken ter,
Tükenirken kollarda derman, gözlerde fer:
Ve bazıları bakınırken meleklerin kanatlarına,
Bir kısım ahali girişti kapkaç sanatlarına;
Mangırdaydı gözleri, mal değildi onların niyazı.

Cesare Pavese

İtalyanca'dan Çeviren: Önay Eriş

1908-1950 yılları arasında yaşamış İtalyan şair, romancı, eleştirmen ve çevirmen. *Yaşama Uğraşı, Senin Köylerin, Ay ve Şenlik Ateşleri, Güzel Yaz ve Yalnız Kadınlar Arasında* önemli eserlerindendir. Torino Üniversitesi'nde edebiyat okumuş, İngiliz ve Amerikan edebiyatı ile ilgilenmiştir. 1950 yılında Strega ödülünü almış, aynı sene bir otel odasında uyku hapı alarak intihar etmiştir.

I GATTI LO SAPRANNO

Ancora cadrà la pioggia
sui tuoi dolci selciati,
una pioggia leggera
come un alito o un passo.
Ancora la brezza e l'alba
fioriranno leggere
come sotto il tuo passo,
quando tu rientrerai.
Tra fiori e davanzali
i gatti lo sapranno.

Ci saranno altri giorni,
ci saranno altre voci.
Sorriderai da sola.
I gatti lo sapranno.
Udrai parole antiche,
parole stanche e vane
come i costumi smessi
delle feste di ieri.

Farai gesti anche tu.
Risponderai parole -
viso di primavera,
farai gesti anche tu.

I gatti lo sapranno,
viso di primavera;
e la pioggia leggera,
l'alba color giacinto,
che dilaniano il cuore
di chi più non ti spera,
sono il triste sorriso
che sorridi da sola.
Ci saranno altri giorni,
altre voci e risvegli.
Soffriremo nell'alba,
viso di Primavera.

BUNU KEDİLER BİLECEK

sessiz kaldırımlara yağmur inecek,
bir yağmur yine usul usul
bir nefes ya da bir adım gibi
yine sökecek şafak ve bir meltem esecek
attığın adım gibi usul usul
sen eve döndüğünde
çiçekler içinde, pencere eşiklerinde
bunu kediler bilecek

başka günler de olacak
başka sesler
bir sen tebessüm edeceksin
bunu kediler bilecek
eski sözler duyacaksın
yorgun, nafile sözler
geçen senenin bayramlarından
kalan kostümler gibi

sen de sallayacaksın ellerini kollarını
konuşarak vereceksin cevabını
baharın yüzü
sen de sallayacaksın ellerini kollarını

bunu kediler bilecek
baharın yüzü
ve artık seni özlemeyenin yüreğini
parçalayan
o hafif yağmurla
sümbül renkli şafak
gülümseyen kederdir
bir senin tebessüm ettiğin
başka günler de olacak
başka sesler, uyanışlar.
içimize şafakta dolacak acılar,
baharın yüzü

Gerry van der Linden

Hollandaca'dan Çeviren: Erhan Gürer

Şiir, öykü ve roman yazarı. İlk şiir kitabı 1978 yılında *De Aantekening* (Not) adıyla çıktı. Şiirleri, "derinlerinde felsefe yatan alabildiğince savunmasız, genç, taze şiirler" olarak değerlendirildi. Bugüne kadar yedi şiir kitabı, bir öykü kitabı ve iki roman yazdı. Son kitabı, *Glazen Jas* (Cam Ceket), 2007 yılında Nieuw Amsterdam Yayınevi'nden çıkan Gerry van der Linden, Türkiye'de değişik edebiyat etkinliklerine katıldı. Mart 2007'de katıldığı 3. Uluslararası İzmir Şiir Festivali'nde şiirlerinin Türkçesi Ataol Behramoğlu tarafından okundu.

DE DICHTER EN DE MAGIËR

Ze dansten tot diep in de nacht
aan de voet van de berg.
De dichter en de magiër
in de gloed van de berg.

Alles boog en klopte.
Alle deuren waren open.
Gezichten raakten elkaar
in een kluwen muren.

Achter elk bed een ander.
Nukkige Maan schikte haar tule
Alle deuren versperden.
Gezichten aten elkaar.

Ai, zei de magiër, niemand
lust er sprookjes.

ŞAİR VE SİHİRBAZ

Dans ettiler gece yarılarına kadar
dağın eteğinde.
Şair ve sihirbaz
dağın şavkında.

Her şey eğildi, attı.
Bütün kapılar açıktı.
Yüzler birbirine dokundu
duvar yumağında.

Her yatağın arkasında bir başkası.
Kaprisli Ay tülünü düzeltti.
Bütün kapılar kapattı.
Yüzler birbirini yedi.

Yazık, dedi sihirbaz, kimsenin
canı masal istemiyor.

GOED VOLK

Kom, laten we wandelen
langs de dijk, een koddig huisje zien
en bedenken wie er gaat wonen.
Jij en ik toch zeker?

We kijken zo lang naar het huisje
dat het wegdrijft uit ons zicht.
Het drijft ons tot het uiterste!

Eensgezind wandelen we terug.
Toekomst loopt tussen ons in.
Enig kind dat keien telt.

İYİ İNSANLAR

Gel, dolaşalım birlikte
su setinin kenarında, şirin bir ev görür,
hayal ederiz içinde kimin oturacağını.
Sen ve ben elbette, değil mi?

Gözümüzden uzaklaşana kadar
bakarız o eve.
Sürükler bizi sonuna kadar!

Aynı fikirde eve döneriz.
Tarih aramızda yürür.
Kayaları sayan tek çocuk.

TIJDING

Er is meer afstand tussen hier
en ginds dan de kaart zegt.

Meer dan twee werelden anders gezegd.
Meer dan één wereld uiteengezet.

Meer dan de jouwe en de mijne
en ieders verdomde eigen wereld.

Er is meer in ogen dan vochtig as.
Zand, steen, bergpas.

Meer binnen handbereik.
Nog minder in een vuist.

Er is meer in een rivier
dan een kom water drinken

zonder filosofie.
De lippen van een muildier.

En minder dan je mond afvegen
met de rug van je hand.

HAVADİS

Kartın söylediğinden daha fazla mesafe
var
burası ve orası arasında.

İki dünyadan daha fazla da denilebilir.
Birbirinden uzaklaştırılmış tek bir
dünyadan.

Seninkinden ve benimkinden daha fazla
ve herkesin kahrolası kendi dünyasından.

Nemli külden daha fazlası var gözlerde.
Kum, taş, dağ geçidi.

Elin ulaşamadığı.
Yumruğun daha az.

Daha fazlası var ırmakta
bir tas içme suyundan

felsefesiz.
Bir katırın dudakları.

Ağız silimliğinden daha az
elinin tersiyle.

LAATSTE BERICHTEN

I

Tenen en hielen, iets harder
schreeuwen. in iedere hoek
een knuppel. En nog een.

Verhalen, ach
een ander oord. Ingezoomd.
Is daar iemand?

Einde bericht. Vooral
niet kijken tot hij neervalt.
Lelie blijft liggen. Dood.

In de avond sluit het rood
achter de berg. Achter de berg
slingert een camera. Ergens.

II

Ik kan geen kranten meer lezen.
Ik kan geen kranten meer lezen.
Ik kan geen kranten meer lezen.

Wat ik lees kan ik niet onthouden.
Wat ik lees kan ik niet onthouden.
Wat ik lees kan ik niet onthouden.

Wat ik lees gaat niet meer weg.
Wat ik lees gaat niet meer weg.
Wat ik lees gaat niet meer weg.

Een krant, een steen, een kinderkop.

SON HABERLER

I

Ayak parmakları ve topuklar, daha yüksek
sesle
bağırmak. Her köşede
bir cop. Ve bir cop daha.

Hikâyeler, ne fark eder
başka bir diyar. Yakın alınmış.
Kimse var mı?

Haber bu kadar. Sakın
bakma yere düşene kadar.
Zambak yerde kalıyor. Ölmüş.

Akşam dağın ardında kırmızı
kapanıyor. Dağın ardında
sallanıyor bir kamera. Bir yerlerde.

II

Artık gazeteleri okuyamıyorum.
Artık gazeteleri okuyamıyorum.
Artık gazeteleri okuyamıyorum.

Okuduklarımı aklımda tutamıyorum.
Okuduklarımı aklımda tutamıyorum.
Okuduklarımı aklımda tutamıyorum.

Okuduklarımı kafamdan atamıyorum.
Okuduklarımı kafamdan atamıyorum.
Okuduklarımı kafamdan atamıyorum.

Bir gazete, bir taş, kaldırım taşı.

Andrey Belıy

Rusça'dan Çeviren: Sabri Gürses

GLOSSOLALIA

1

Глубокие тайны лежат в языке: в громе говоров — смыслы огромного слова; но громы говоров и мгновенные молнии смыслов укрыты метафорным облаком, проливающим из себя в волны времени линии неизливных понятий; и как несхожи нам ливень, грома, облака, так несхожи и смыслы звучаний, и образы слова; отличен от них сухой, плоский понятийный смысл.

Что такое земля? Она — лава; лишь корост кристаллов (камней) сковал пламень; и рокоты лавы бьют в жерла вулканов; и верхний пласт — земли — так тонок; покрыт он травой.

Так и слово, которое — буря расплавленных ритмов звучащего смысла; толщею кремнистых корней эти ритмы окованы; пылкий смысл утаен; верхний пласт — слово-образ (метафора); его звук, как гласит нам история языка, только склейка разъединенных, разъедаемых звуков; а образ — процесс разрушения звука; и смыслы обычного слова — трава! — начинают расти из него; так: падение фонетической чистоты есть развитие диалектической пышности; и падение пышности есть термин, есть осень для мысли.

Бурный пламень, гранит, глина, травы — не схожи; не схожи нам смыслы: понятий, метафор, корней и движений воздушной струи, построяющей звуки в огромнейшем Космосе (в полости рта).

74

Образ, мысль — есть единство; преодолеть раздвоенье словесности — значит: преодолеть и трагедию мысли без слова; и — вспомнить, что есть память памяти или — сложение речи: творение нас и всего, в чем живем, потому что звук речи — есть память о памяти, об Аэрии, милой стране: стране детства, лилеи, крылеющем ангеле слез. Сквозь обломки разбитой, разорванной, упадающей жизни к Аэрии приподымаю обьятия!

GLOSSOLALIA

1

Dilde derin sırlar yatar: konuşmaların gökgürültüsünde engin sözcüğün anlamları bulunur; fakat konuşmaların gökgürültüsü ve anlamların anlık şimşekleri, zamanın dalgalarına akıp gitmemiş bir kavram seli yağdıran metafor bulutuyla örtülüdür; ve sağanak, gökgürültüsü, bulut ne kadar yakınsa birbirine, sözcüğün duyulan anlamları ve imgeleri de o kadar yakındır; onlarda kuru, düz kavramsal anlam yoktur.

Toprak nedir? Lavdır o; ancak kristallerin (kayaların) kabuğu ateşi engeller; ve lavların kükreyişi volkanların ağzına saldırır; ve üst katman -toprak- öylesine incedir ki; otlarla kaplıdır.

Duyulan anlamın erimiş ritmini boğan sözcük de böyledir; taşlara karışmış kalın köklerle kaplıdır bu ritmler; ateşli anlam gizlenmiştir; üst katman sözcük-imgedir (metafor); sesi, dil tarihinin bize söylediğine göre, bölük pörçük, parçalanmış seslerin bitiştirilmesidir; imge ise sesin bozulma süreci; ve sıradan bir sözcüğün -ot!- anlamları ondan serpilmeye koyulur; yani: fonetik saflığın kaybolması diyalektik görkemin gelişimidir; ve görkemin kayboluşu düşüncenin sonbaharıdır, terimdir.

Şiddetli ateş, granit, kil, otlar birbirine benzemez; anlamları uygun gelmez: kavram, metafor, kök ve göksel ruhun hareketleridir gürültülü Kozmos'ta (ağız boşluğunda) sesleri inşa eden.

74

İmge, düşünce - birdir; edebiyatın ikiliğini kuşanmak - şu demektir: sözcüksüz düşüncenin trajedisini de kuşanmak; ve - hatırlamak, belleğin belleği ya da - dilin oluşumu şudur: bizim ve içinde yaşadığımız her şeyin yaratılması, çünkü dilin sesi - belleğin, Aeria'nın, sevgili ülkenin belleğidir: çocukluk, zambak, gözyaşlarının kanatlı meleğinin ülkesi.

Dağılmış, parçalanmış, düşmüş yaşamın parçaları arasında Aeria'yı kucaklıyorum!

Federico Garcia Lorca

İspanyolca'dan Çeviren: Seniha Halman

POEMA DE LA SOLEÁ

A Jorge Zalamea

Tierra seca

Tierra seca,
tierra quieta
de noches
inmensas.

(Viento en el olivar,
viento en la sierra.)

Tierra
vieja
del candil
y la pena.
Tierra
de las hondas cisternas.
Tierra
de la muerte sin ojos
y las flechas.

(Viento por los caminos.
Brisa en las alamedas.)

GÜNEŞE AĞIT

Jorge Zalamea için

Kuru toprak,

Kuru toprak,
gecenin
sonsuzluğunda
sessiz toprak.

(Zeytinliklerdeki rüzgâr,
Sierra'nın rüzgârı)

Eski
diyarı
gaz lambalarının
ve acının.
Derin
sarnıçların diyarı.
Gözleri
ve okları olmayan
ölüm diyarı.

(Yollardaki rüzgâr,
Kavaklardaki yeller.)

Pueblo

Sobre el monte pelado,
un calvario.
Agua clara
y olivos centenarios.
Por las callejas
hombres embozados,
y en las torres
veletas girando.
Eternamente
girando.
¡Oh, pueblo perdido,
en la Andalucía del llanto!

Köy

Çıplak tepenin üstünde
İsa'nın çarmıha yürüdüğü yol.
Duru sular
ve asırdide zeytin ağaçları.
Dar sokaklarda
cüppeleri altında gizlenen adamlarla
kulelerin üstünde
dönen rüzgâr fırıldakları.
Dönüyorlar
hiç durmamacasına.
Ah, Endülüs'ün
gözyaşlarına gömülmüş köy!

Puñal

El puñal
entra en el corazón,
como la reja del arado
en el yermo.

No.
No me lo claves.
No.

El puñal,
como un rayo de sol,
incendia las terribles
hondonadas.

No.
No me lo claves.
No.

Hançer

Yüreğe saplanıyor
sabanların çorak toprağı
altüst etmesi gibi.

Hayır.
Bana saplama.

Hayır.
Güneşten bir ışın gibi
hançer
yakarak korkunç delikler
açıyor.

Hayır.
Bana saplama.
Hayır.

Encrucijada

Viento del Este;
un farol
y el puñal
en el corazón.
La calle
tiene un temblor
de cuerda
en tensión,
un temblor
de enorme moscardón.
Por todas partes
yo
veo el puñal
en el corazón.

¡Ay!

El grito deja en el viento
una sombra de ciprés.

(Dejadme en este campo,
llorando.)

Todo se ha roto en el mundo.
No queda más que el silencio.

(Dejadme en este campo,
llorando.)

El horizonte sin luz
está mordido de hogueras.

(Ya os he dicho que me dejéis
en este campo,
llorando.)

Kavşaklar

Doğu rüzgârı,
bir sokak lambası
ve kalbe saplanmış
bir hançer.
Sokak
telleri gerilmiş
bir saz gibi
titriyor,
kocaman
vızıldayan bir atsineği.
Nereye baksam
bir hançer görüyorum
yüreğe saplanmış.

Ay!

Bu çığlık, rüzgârın üstüne
gölgeler bırakıyor selvilerden.

(Beni bu tarlada bırak,
ağlayayım.)

Bütün dünya paramparça,
yalnız sessizlik kalmış geriye.

Beni bırak burda, tarlada,
ağlayayım.

Kararmış ufukları
alevler ısırıyor.

(Sana söyledimdi ya, bırak
beni bu tarlada,
ağlayayım.)

Sorpresa

Muerto se quedó en la calle
con un puñal en el pecho.
No lo conocía nadie.
¡Cómo temblaba el farol!
Madre.
¡Cómo temblaba el farolito
de la calle!
Era madrugada. Nadie
pudo asomarse a sus ojos
abierto al duro aire.
Que muerto se quedó en la calle
que con un puñal en el pecho
y que no lo conocía nadie.

La soleá

Vestidas con mantos negros
piensa que el mundo es chiquito
y el corazón es inmenso.

Vestida con mantos negros.

Piensa que el suspiro tierno
y el grito, desaparecen
en la corriente del viento.

Vestida con mantos negros.

Se dejó el balcón abierto
y el alba por el balcón
desembocó todo el cielo.

¡Ay yayayayay,
que vestida con mantos negros !

Sürpriz

Sokakta yatıyordu
ölmüş, göğsünde bir hançer saplı.
Kim olduğunu bilen yoktu.
Sokak feneri bir yanıp bir sönüyor.
Meryem Ana,
sokak feneri, bak,
nasıl yanıp sönüyordu solgun
Şafak söküyordu. Kimse,
gözleri faltaşı gibi açık,
bakamıyordu bu parlak ateşe.
O, sokakta ölü yatıyordu,
göğsüne hançer saplanmış
Ve kimse tanımıyordu onu.

Soleá

Siyah şallara bürünmüş kadın
Dünya küçük diye düşündü,
yürek kocaman.

Siyah şallara bürünmüş.

İncecikten iç çekişler
ve hıçkırıklar kaybolur
diye düşündü rüzgârın girdabında.

Siyah şallara bürünmüş.

Kapı açık kalmıştı,
şafakta bütün gökyüzü
boşaldı kadının balkonuna.

Ayayayay,
Siyah şallara bürünmüş!

Cueva

De la cueva salen
largos sollozos.

(Lo cárdeno
sobre el rojo).

El gitano evoca
países remotos.

(Torres altas y hombres
misteriosos)

En la voz entrecortada
van sus ojos.

(Lo negro
sobre el rojo).

Y la cueva encalada
tiembla en el oro.

(Lo blanco
sobre el rojo).

Mağara

Sonsuz hıçkırıklar
geliyordu mağaradan.

(Kırmızı
üzerine mor.)

Çingene
uzaklara sesleniyor.

(Yüksek kulelerde
gizemli adamlar.)

Sesi titrerken
Gözleri kolaçan ediyor etrafı.

(Kırmızı
üzerine kara.)

Ve beyaz boyalı mağara
titreşiyor altın ışıkta.

(Kırmızı
üzerine beyaz.)

Encuentro

Ni tú ni yo estamos
en disposición
de encontrarnos.
Tú... por lo que ya sabes.
¡Yo la he querido tanto !
Sigue esa veredita.
En las manos
tengo los agujeros
de los clavos.
¿No ves cómo me estoy
desangrando?
No mires nunca atrás,
vete despacio
y reza como yo
a San Cayetano,
que ni tú ni yo estamos
en disposición
de encontrarnos.

Alba

Campanas de Córdoba
en la madrugada.
Campanas de amanecer
en Granada.
Os sienten todas las muchachas
que lloran a la tierna
soleá enlutada.
Las muchachas
de Andalucía la alta
y la baja.
Las niñas de España
de pie menudo
y temblorosas faldas,
que han llenado de luces
las encrucijadas.
¡Oh, campanas de Córdoba
en la madrugada.
y oh, campanas de amanecer
en Granada!

Karşılaşma

Sen ve ben
birbirimizi bulmaya
hazır değiliz henüz.
Sen... bunu biliyorsun.
O kadar sevdim ki onu!
En dar patikadan yürü.
Ellerimde
çivilerin
açtığı
delikler var.
Görmüyor musun
kanaya kanaya öldüğümü?
Arkana dönüp bakma,
yavaş yavaş yürü,
benim gibi dua et
Aziz Kayetano'ya,
Sen ve ben
birbirimizi bulmaya
hazır değiliz ki.

Şafak

Kordova'nın çanları
çalıyor sabah erken,
Gırnata'nın çanları
şafakta.
Sezinliyor seni
incecikten ağlaya bütün kızlar,
ağlayan Soleá.
Endülüs'ün kuzeyindeki
ve güneyindeki kızların hepsi.
İspanya'nın genç kızları,
küçücük ayaklarıyla,
titreşen etekleriyle,
kavşakları
haçlarla donattılar.
Ah, Kordova'nın çanları
sabah erken...
Gırnata'nın çanları
tam ağarırken!

Konstantinos Hatzopoulos

Yunanca'dan Çeviren: Fulya Koçak

1868'de Agrinio'da doğup 1920'de hayata gözlerini yummuş Yunan yazar, şair. Yunanistan'da K. Theotokos ile birlikte yazılarında sosyalist idealizm akımını izledi. Agrinio'da fakir bir ailenin çocuğu olarak doğmuş, ancak zengin bir tüccar kendisini evlat edinmişti. Böylelikle de Yunanistan'da ve yurt dışında eğitim alma şansına kavuşarak yazınla istediği gibi ilgilenebildi. Atina'da hukuk fakültesinde okuyup 18 yaşında iken diplomasını aldı. Askerlik hizmetini yerine getirdikten sonra iki yıl avukatlık yaptı ancak sonrasında kendini tamamen edebiyata adamaya karar verdi. Atina'ya yerleşip büyük Yunan şairlerinden biri olan Kostis Palamas'ın evinde kalmaya başladı ve orada pek çok ünlü Yunan şairi tanıma fırsatı buldu. 1897 Türk-Yunan savaşında yedek subay olarak görev yaptı ve sonrasında 1898 yılında Theotokos ve Kampisis ile birlikte çevirilerinin ve ilk şiirlerinin yayımlandığı *Sanat* isimli dergiyi yayınlamaya başladı. Aynı yıl *Issızlık Şarkıları* isimli ilk şiir derlemesi piyasaya çıktı. O zamandan itibaren de çoğunlukla düzyazı ve derlemeler yazmakla uğraştı. 1900 yılında Alman felsefesi ve edebiyatı konusunda çalışmalar yapmak üzere Almanya'ya gidip Dresden Ünivesitesi'nde dersleri izledi. 3 Ağustos 1920 günü bir seyahat sırasında yaşamını yitirdi.

Ἂς τὴ βάρκα...

Ἂς τὴ βάρκα στὸ κῦμα ὅπου θέλει νὰ τρέχει,
ἂς ὁρίζει τ᾽ ἀγέρι, τιμόνι-πανί,
τὰ φτερὰ ἄπλωσε πλέρια, ἄκρη ὁ κόσμος δὲν ἔχει,
εἶναι πι᾽ ὄμορφοι οἱ ἄγνωστοι πάντα γιαλοί,
ἡ ζωὴ μία δροσιὰ εἶναι, ἕνα κῦμα, ἂς τὸ φέρει
ὅπου θέλει τ᾽ ἀγέρι, ὅπου ξέρει τ᾽ ἀγέρι.
Ἂς ἀλλάζουν λιβάδια μὲ βράχους καὶ δάση,
γύρω ἂς φεύγουν ποῦ πύργοι, ποῦ καλύβας καπνός,
εἴτ᾽ εἰδύλλιο γελούμενο ἁπλώνετ᾽ ἡ πλάση,
εἴτ᾽ ἀντάρτες καὶ μπόρες σου κρεμᾷ ὁ οὐρανός,
μὴ θαρρεῖς τὸ πανί σου μπορεῖς νὰ βαστάξεις,
ὅπου θέλει τὸ κῦμα μαζί του θ᾽ ἀράξεις.
Τί γυρεύεις, τί θέλεις μὴ κι ἐσὺ τὸ γνωρίζεις;
Ἔχεις πιάσει ποτέ σου τὸ τί κυνηγᾷς;
Μή ΄που σπέρνεις καλὸ τὸ κακὸ δὲ θερίζεις;
Δὲ σκοντάβεις σὲ ρώτημα σ᾽ ὅτι ρωτᾷς;
Ὅτι σ᾽ ἔχει μαγέψει κι ὅτι σοῦ ΄χει γελάσει,
τό ΄χεις μόνος κερδίσει, μοναχὸς ἑτοιμάσει;

Ἄσε τότε τὸ κῦμα ὅπου θέλει νὰ σπάζει,
ἂσ᾽ τὶς ζάλες νὰ σέρνουν τυφλὰ τὴ καρδιὰ
κι ἂν τριγύρω βογγὰ κι ἂν ψηλὰ συννεφιάζει,
κάπου ὁ ἥλιος σὲ κάποιο γιαλὸ θὰ γελᾷ
κι ἂν πικρὸ τη ψυχή σου τὸ δάκρυ τὴ ραίνει
πάντα κάπου κρυφή, μιὰ χαρὰ τὴ προσμένει.

BIRAK KAYIĞI...

BIRAK KAYIĞI...

Bırak kayığı dalgaya, nereye isterse götürsün
Bırak rüzgâr geçsin dümene
yelkenleri kanat gibi uzansın -kıyıda kimse yok;
en güzel kumsallar keşfedilmemiş olanlardır!
yaşam bir serinliktir, bir dalga; bırak götürsün onu
nereye isterse rüzgâr -nereye bilirse rüzgâr...
bırak değişsin ovalar kayalar ve ormanlarla,
bırak çevrelerinden gitsin kuleler, dumanlı kulübeler;
ister güleç bir idil yaysın evren,
ister kargaşa ve bora asılı kalsın gökyüzüne,
sanma yelkeninle karşı koyabileceğini
beraberlerindeki dalga nereye isterse oraya yanaşacaksın!..
ne dönüp durursun, ne istersin, sakın bilmiyor olmayasın?
peşinden koştuğun şeyi asla yakalamış değil misin?
ne ektiysen onu mu biçmektesin?
yoksa her sorduğun soruda güçlükle mi karşılaşıyorsun?
seni büyüleyen her ne varsa ve seni aldatan
yalnız başına edindin, tek başına hazırladın...

öyleyse bırak dalga nerede istiyorsa orada kırılsın;
bırak yalpaları körlemesine yayılsın yüreğe;
dört bir yanı uğuldasa ve yüksekler bulutlansa da
güneş bir kumsalda gülümseyecektir;
ruhun acı içinde ve gözyaşın onun üzerine sağılıyor olsa da
her zaman bir yerlerde onu bekleyen bir sevinç gizlidir!..

Ἔλα Ξανθή

Ἔλα ξανθὴ ἀγάπη μου, ἡ αρνάδα σου σὲ κράζει.
πέρα στὴν ἀκροποταμιά, στὰ πράσινα λειβάδια,
τώρα π᾽ ὁ ἥλιος ἔγειρε, ποὺ πιάνει νὰ βραδιάζει
τώρα π᾽ ἀρχίσαν στὶς βοσκὲς νὰ βγαίνουν τὰ κοπάδια.
Νὰ δεῖς τ᾽ ἀρνάκι ποὺ πηδᾷ τριγύρω στὴ βρυσούλα
καὶ πάλι πῶς χαρούμενο γυρίζει στη μανούλα.

Θυμήσου μία φορὰ κι ἐμεῖς σὰν εἴμαστε παιδάκια
πῶς παίζαμε τρελά-τρελὰ μὲς στ᾽ ἄγρια λουλούδια,
θυμήσου πῶς σοῦ στόλιζα τ᾽ ὁλόχρυσα μαλλάκια.
Θυμήσου πόσα σοῦ ΄λεγα καὶ μοῦ ΄λεγες τραγούδια.
Τὰ χρόνια κεῖνα πέρασαν, τώρα σὰν μ᾽ ἀντικρύζεις
τὰ γαλανὰ τὰ μάτια σου ἀλλοῦθε τὰ γυρίζεις.

GEL SARIŞIN

Gel sarışın sevgilim,
şimdi, bu güneşin battığı, akşam olmaya yüz tuttuğu
şimdi, sürülerin otlamaya başladığı zamanda
nehrin karşısından, yeşil çayırlardan dişi koyun sesleniyor sana.
Gör bak küçük çeşmenin çevresinde zıplayan
ve yine neşeyle anacığının yanına dönen minik kuzuyu.

Hatırla, bir zamanlar biz de küçük çocuklarken
nasıl da deli gibi kır çiçekleriyle oynardık
Hatırla nasıl süslerdim altın sarısı saçlarını
Hatırla sana söylediklerimi ve senin bana nasıl şarkı söylediğini.
Geçip gitti o yıllar, şimdi beni gördüğünde,
başka yere kaçırıyorsun o gök mavisi gözlerini.

Πέρασες καὶ εἶχες στὰ μαλλιά

Πέρασες καὶ εἶχες στὰ μαλλιὰ
ρόδα καὶ φῶς καὶ εἶχες στὸ χέρι
κρίνα λευκὰ καὶ στάχια ἀπ᾽ τὸν ἀγρό·
καὶ σὲ εἶδα καὶ εἶπα κι ἔφτασε
τὸ καλοκαίρι.

Μὰ ἦρθες καὶ σκόρπισες τὰ στάχια στὸ νερό,
τὰ ρόδα στὸν ἀέρα
καὶ μὲ ἕνα κρίνο στάθηκες, ὠχρή,
σὰ φθινοπώρου μέρα.

GEÇTİN SAÇLARINDA GÜLLER

Geçtin saçlarında güller ve ışıkla,
elinde ak zambaklarla tarladan başaklar vardı;
seni gördüm ve
yaz da geldi dedim.

Ama gelip, başakları suya,
gülleri havaya savurdun
ve bir zambakla durdun, solgun,
bir sonbahar günü gibi.

Robert Frost
(1874-1963)

İngilizce'den Çeviren: Selahattin Özpalabıyıklar

THE ROAD NOT TAKEN

Two roads diverged in a yellow wood,
And sorry I could not travel both
And be one traveler, long I stood
And looked down one as far as I could
To where it bent in the undergrowth;

Then took the other, as just as fair,
And having perhaps the better claim
Because it was grassy and wanted wear;
Though as of that the passing there
Had worn them really about the same,

And both that morning equally lay
In leaves no step had trodden black.
Oh, I kept the first for another day!
Yet knowing how way leads on to way,
I doubted if I should ever come back.

I shall be telling this with a sigh
Somewhere ages and ages hence:
Two roads diverged in a wood, and I -
I took the one less traveled by,
And that has made all the difference.

GİDİLMEYEN YOL

Sarı bir ormanda ikiye ayrıldı yolum,
İkisinden birden gidemediğim ve yoldaki
Tek yolcu olduğum için üzgün, uzun uzun
Baktım görene kadar birinci yolun
Otlar çalılar arasında kıvrıldığı yeri;

Sonra öbürüne gittim, o kadar iyiydi o da,
Ve belki çimenlik olduğu, aşınmak istediğinden
Gidilmeye daha çok hakkı vardı; oysa
Ordan gelip geçenler iki yolu da
Eş ölçüde aşındırmıştı hemen hemen,

Ve o sabah ikisi de uzanıyordu birbiri gibi
Hiçbir adımın karartmadığı yapraklar içinde,
Ah, başka bir güne sakladım yolların ilkini!
Ama bilerek her yolun yeni bir yol getirdiğini,
Merak ettim, başa dönecek miyim diye.

İç geçirerek anlatacağım bunu ben,
Nice yaşlar nice çağlar sonra bir yerde:
Bir ormanda yol ikiye ayrıldı, ve ben -
Ben gittim daha az geçilmişinden,
Ve bütün farkı yaratan bu oldu işte.

Erich Fried

Almanca'dan Çeviren: Hilmi Tezgör

6 Mayıs 1921'de Viyanalı Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğan Erich Fried, 1938'de babasının Naziler tarafından öldürülmesi ve Avusturya'nın işgaliyle Londra'ya geçti ve orada yaşadı.

Savaş döneminde kütüphanecilik, fabrika işçiliği ve gazetecilik yapan; 1952-68 arası BBC'de politik yorumcu olarak da çalışan Fried; Hopkins, Joyce, e. e. Cummings gibi şair ve yazarlara büyük ilgi duymuştur. Siyasi sorumluluğun bilinciyle sol düşünceyi benimseyen şair, hayatı boyunca haksızlıklara karşı tüm gücüyle mücadelesini sürdürmüştür. Deneyci tutumuyla dilde yeni anlatım olanaklarını zorlayan ve sözcük oyunlarına da yer veren Fried'in şiirlerinde, insana duyulan sevginin yanı sıra adalet, huzur ve barış isteği de hissedilir. İlk kitabını 1944'te İngiltere'de yayımlayan Avusturyalı şair makale, deneme ve anı türlerinde de yazmış; İngilizce, Yunanca ve İbranice'den (T. S. Eliot, Dylan Thomas, Sylvia Plath, Shakespeare...) çeviriler yapmıştır.

Fried, savaş sonrası dönemde, Hans Magnus Enzensberger ile birlikte Almanca yazılan politik şiirin en büyük ismidir. Büyük bir okuyucu kitlesine ulaşmasını sağlayan *Liebesgedichte* (Aşk Şiirleri) kitabı ilk olarak 1979'da yayımlanmıştır. Almanya'da, 22 Kasım 1988'de bağırsak kanserinden ölen şairin mezarı Londra'dadır.

EINER OHNE SCHWEFELHÖLZER

Alles
was tut
als hätte ich es verloren
sammelt sich heimlich
und ordnet sich
ganz von selbst
zu einem Haus
mit eingerichteten Zimmern

Es riecht schon nach Brot
in der Küche
Im warmen Bett schlägst du
wirklich du
nackt die Decke zurück
und streckst mir
zum Einzug
zwei lebende Arme entgegen

KİBRİTSİZ BİRİ

Sanki onu kaybetmişim
gibi davranan
her şey
toplanıyor gizlice
ve dayalı döşeli
bir eve
dönüşüyor
kendi kendine

Daha şimdiden
mutfak ekmek kokuyor
Sıcak yatakta sen
gerçekten sen
çıplak halde yorganı açıyor
ve taşınmayı kutlamak için
bana
canlı iki kol uzatıyorsun

HERBST

Ich hielt ihn für ein welkes Blatt
im Aufwind
Dann auf der Hand:
ein gelber Schmetterling

Er wird nicht länger dauern
als ein Blatt
das fallen muß
in diesem großen Herbst

(und ich nicht länger
als ein gelber Falter
in deiner Liebe großer Flut
und Ebbe)

und flattert doch
und streichelt meine Hand
auf der er sich bewegt
und weiß es nicht

SONBAHAR

Kuru bir yapraktı o benim için
rüzgârın esintisinde
Sonra elimin üstünde:
Sarı bir kelebek

Daha uzun ömürlü olmayacak o
sert geçen bu sonbaharda
düşecek olan
bir yapraktan

(ve ben de daha uzun ömürlü
olmayacağım aşkının
büyük gelgitindeki
sarı bir pervaneden)

ama yine de kanat çırpıyor
ve üzerinde hareket ettiği
elimi hafifçe okşuyor
ve bunu bilmiyor

IN DER ZEIT BIS ZUM 4. JULI 1978

Diese Landschaft
aus alten Häusern am Hang
aus Blumen und Straßen
ist fast
wieder bewohnbar geworden

Und der Wind bringt wieder
Luft
die ich einatmen kann:

Du wirst hier sein
in diesem Land
eine ganze Nacht lang
und einen ganzen Tag
und eine ganze Nacht
und wirst sprechen
und wirst dich bewegen
und ich werde die ganze Zeit
neben dir
leben

Und ich lebe schon jetzt
und kann atmen
die ganze Zeit bis du kommst
und kann warten
auf diesen Tag
und auf diese Nacht
alle Nächte lang
und alle
kürzer werdenden
weniger werdenden Tage

Und ich mache den Fluß
und den Hang
und die alten Häuser und Bäume
und die Berge und ihren Himmel
bereit für dich

4 TEMMUZ 1978'E KADARKİ ZAMANDA

Bu bölge
yokuştaki eski evleri
ağaçları ve caddeleriyle
neredeyse
yine yaşanabilir hale geldi

Ve rüzgâr getiriyor yine
içime çekebileceğim
havayı:

Sen burada olacaksın
bu ülkede
tam bir gece boyunca
ve tam bir gün
ve tam bir gece
ve konuşacaksın
ve hareket edeceksin
ve tüm bu zamanda ben
senin yanında
yaşıyor olacağım

Ve daha şimdiden yaşıyorum
ve nefes alabiliyorum
senin geleceğin zamana kadar
ve bekleyebiliyorum
o günü
ve o geceyi
bütün geceler boyunca
ve bütün
kısalan
azalan günler boyunca

Ve nehri
ve yokuşu
ve eski evleri ve ağaçları
ve dağları ve onların gökyüzünü
senin için hazırlıyorum

Hart Crane

İngilizce'den Çeviren: Güven Turan

ABD'li şair. 21 Temmuz 1899'da Ohio eyaletinde doğdu, 27 Nisan 1932'de açık denizde öldü. Anne ve babasının mutsuz evliliği nedeniyle sorunlu ve yıpratıcı bir çocukluk dönemi yaşamına damgasını vurdu. İlkgençlik yılları annesinin ailesinin Küba'daki Pinos Adası'nda geçti. Ardından New York'a geldi, çevirmenlik, muhabirlik, metin yazarlığı gibi bir çok işe girip çıktı. Yaşamındaki huzursuz iç dünya ve yıkıcı ilişkilerden kurtulmak için içkiye ve eşcinsel ilişkilere sığındı. Guggenheim Bursu ile Mexico'ya gitti; Vera Cruz'dan New York'a S.S.Orizaba adlı gemiyle dönerken, güvertede "Hepiniz hoşçakalın!" diye bağırdı ve Antil Denizi'ne atlayarak yaşamını sonlandırdı.

Yapıtları: *White Buildings* (Beyaz Binalar, 1926), *The Bridge* (Köprü, 1930), *Collected Poems* (Toplu Şiirler, 1933), *The Complete Poems and Selected Letters and Prose* (Bütün Şiirler ve Seçme Mektuplar ile Düzyazılar, 1966).

GARDEN ABSTRACT

The apple on its bough is her desire,--
Shining suspension, mimic of the sun.
The bough has caught her breath up, and
her voice,
Dumbly articulate in the slant and rise
Of branch on branch above her, blurs her eyes.
She is prisoner of the tree and its green fingers.

And so she comes to dream herself the tree,
The wind possessing her, weawing her
young veins,
Holding her to the sky and its quick blue,
Drowning the fever of her hands in sunlight.
She has no memory, nor fear, nor hope
Beyond the grass and shadows at her feet.

BAHÇE SOYUTLAMASI

Daldaki elma tutkusudur kızın,--
Sallanan ışıltı, güneşe özenen.
Dal tutup kaldırmıştı solunu, ve sesi,
Gerçekten ayrılmış dilsiz güzel sözlerde yükselir
Bir daldan ötekine başının üstünde,
bulandırır gözünü.
Tutsağıdır ağacın ve onun yeşil parmaklarının

Ve başlar düşlemeye kendisini ağacın ta
kendisi olarak,
Etkisi altına almıştır rüzgâr onu, dokumaktadır
genç damarlarını,
Kaldırmaktadır göğe ve onun kıpır kıpır mavisine,
Boğmaktadır ellerinin yangısını gün ışığıyla.
Yok hiçbir anısı, korkusu ya da umudu
Ayak ucundaki çimenler ve gölgelerden başka.

PASTORALE

No more violets,
And the year
Broken into smoky panels.
What woods remember now
Her calls, her enthusiasms?

That ritual of sap and leaves
The sun drew out,
Ends in this latter muffled
Bronze and brass. The wind
Takes rein.

If, dusty, I bear
An image beyond this
Already fallen harvest,
I can only query, "Fool-
Have you remembered too long;

Or was there too little said
For ease or resolution-
Summer scarcely begun
And violets,
A few picked, the rest dead?"

PASTORAL

Yok artık hiç menekşe
Ve yıl
Parçalandı dumanlı levhalara.
Nedir anımsadığı şimdi ormanların;
Çağrıları mı kadının, coşkusu mu?

Bu özsu ve yaprak kutsal töreni
Güneşin uzattığı,
Tükenir sonraki sesi bastırılmış
Tunç ve pirinçte. Rüzgâr
Ele geçirir dizginleri.

Eğer, toza bulanmış, taşırsam
Bir imge ötesine
Çoktan tamamlanmış hasatın,
Sadece sorgulayabilirim, "Salak-
Çok mu oldu anımsayalı;

Yoksa çok fazla söylenen bir şey yok mu
Rahatlatacak ya da çözüme kavuşturacak-
Yaz daha yeni başladı.
Ve menekşeler,
Çok azı mı toplandı, öldü mü geri kalanı?"

IN SHADOW

Out in the late amber afternoon,
Confused among chrysanthemums,
Her parasol, a pale balloon,
Like a waiting moon, in shadow swims.

Her furtive lace and misty hair
Over the garden dial distill
The sunlight,–then withdrawing, wear
Again the shadows at her will.

Gently yet suddenly, the sheenj
Of stars inwraps her parasol.
She hears my step behind the green
Twilight, stiller than shadows, fall.

"Come, it is too late,–too late
To risk alone the light's decline:
Nor has the evening long to wait,"-
But her own words are night's and mine.

GÖLGEDE

Amber rengi bir ikindi sonrasında
Kasımpatılar arasında bilmezken ne yapacağını,
Şemsiyesi, solgun bir balon,
Bekleyen bir ay sanki, yüzer gölgelerde.

Çekingen tülü ve buğumsu saçı
Bahçedeki güneşsaatinin üstünde
Damıtır gün ışığını,--sonra, geri çekilir,
Giyinir gölgeleri arzuladığınca.

Usulca ama birden bire, ışıltısı
Yıldızların sarar şemsiyesini.
Ardından yeşil günbatımının duyar
Adımlarımın gölgelerden daha kıpırtısız
sesini.

"Gel, çok geç oldu,–çok geç
Işığın yok oluşunu tek başına taşımak için:
Akşam daha fazla da beklemeyecek,"-
Bütün bu sözler geceye ve banadır.

PASSAGE

Where the cedar leaf divides the sky
I heard the sea.
In sapphire arenas of the hills
I was promised an improved infancy.

Sulking, sanctioning the sun,
My memory I left in a ravine,--
Causal lousé that tissues the buckwheat,
Aprons rocks, congregates pears
In moonlit bushels
And wakens alleys with a hidden cough.

Dangerously the summer burned
(I had joined the entrainments of the wind).
The shadows of boulders lengthened my back:
In the bronze gongs of my cheeks
The rain dried without odour.

"It is not long, it is not long;
See where the red and black
Vine-stanchioned valleys-": but the wind
Died speaking through the ages that you know
And hug, chimney-sooted heart of man!
So was I turned about and back, much as
your smoke
Compiles a too well-known biography.

The evening was a spear in the ravine
That throve through very oak. And had I walked
The dozen particular decimals of time?
Touching an opening laurel, I found
A thief beneath, my stolen book in hand.

"Why are you back here-smiling an iron coffin?"
"To argue with the laurel," I replied:
"Am justified in transience, fleeing
Under the constant wonder of your eyes--."

He closed the book. And from the Ptolemies
Sand troughed us in a glittering abyss.
A serpent swam a vertex to the sun
--On unpaced beaches leaned its tongue and drummed.
What fountains did I hear? what icy speeches?
Memory, committed to the page, had broke.

GEÇİT

Bir sedir ağacı yaprağının göğü böldüğü yerde
Duydum sesini denizin.
Dağların safir arenasında
Gelişkin bir çocukluk vaat edildi bana.

Somurtarak, cezalandırarak güneşi,
Bir boğazda bıraktığım anım,--
Mevsimlik bir bit kara buğdayı dokuyan,
Kayaları önlüğüne saran, bir araya toplayan
armutları
Ay aydını kilerlerde
Ve gizli bir öksürükle uyandıran ara yolları.

Tehlikeli yaktı yaz
(Katılmıştım rüzgârın eğlencesine ben).
Kayaçların gölgesi uzattı sırtımı:
Yanaklarımın tunç gonglarında
Kokusuz kurudu yağmur.

"Çok olmadı; çok olmadı;
Bak, bulunduğu yerde kırmızı ve siyah
Asma payandalı vadilerin–" oysa rüzgâr
Düştü çağlar boyu konuşurken bildiğin
Ve kucakladığın, insanoğlunun baca kurumlu
yüreği!
Sonra işte dönmüştüm ardıma ve gerisin
geriye dumanın
Çok iyi bilinen bir yaşam öyküsünü derlemiş
gibi tıpkı.

Akşam bir mızraktı vadide
Tam o çınar içinden gelişmişti.
Ve yürümüş müydü
Zamanın o çok belli bir düzine ondalıklarında?
Açan bir defneye dokunup, buldum
Altında bir hırsız, benden çalınmış bir kitap
elinde.

"Neden yeniden döndün buraya -demir bir
tabuta gülümseyerek?"
"Defneyi tartışmak için," diye yanıtladım:
"Fanilik hakkımdı, kaçmaktaydım
Altında güzlerin sürekli sorulamasının-".

Kapattı kitabı. Ve Ptolemaios çağından
Kum canımıza okudu bizim ışıltılı bir uçurumda.
Bir yılan süzüldü taa tepesinden güneşe
--Üzerinde koşturulmamış kumsallarda
yatırmış dilini ve vurmuş yere.
Bu duyduğum hangi çeşmelet? Hangi buz
tutmuş konuşmalar?
Bellek, adamış kendini sayfaya, kopmuş.

Marianne Larsen

Danca'dan Çeviren: Sedef Ünal

1951 yılında Danimarka'nın Kalundborg kentinde doğdu. Lise öğreniminin ardından 1970 yılında Kopenhag Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne devam etti. Uzun süre İtalya'da yaşayan Marianne Larsen'ın ilk şiir kitabı 1968'de çıktı. 3 yılı aşkın bir süre Çin edebiyatı öğrenimi de gördü ve Çin'in tanınmış yazarı, düşünürü ve yeni edebiyat akımının öncüsü olan Lu Xun'un *Yaban Otları* adlı kitabını Danca'ya çevirdi. Marianne Larsen'in şiirleri yabancı dillere de çevrildi ve çeşitli ülkelerin edebiyat dergilerinde yayımlandı. Otto Benzon Ödülü (1980), Johannes Ewald Ödülü (1981) ve Martin Andersen Nexö Ödülü'nü (1990) kazandı.

NU ER JEG BORTE

Nu er jeg borte
Nu er jeg langt borte
Bliver tynd i musikken

Uret hænger slapt på håndledet
Ser ikke tiden
Ser den som en anden
Det enkelte jeg møder
Er stort blik i mig
Som vokser
Borte
Borte i lange huse
Med hieroglyffer på væggene

Borte fra
Sin stige ud af sengen
Mellem facader indvendige af mylder
Mellem øjne pludselige af nærvær
Drøm mellem drøm
Kød i luft og støj o støv

Tøj falder ned over vågnede
Bevidste som roller mellem andre
Ikke figurer men bange

UZAKTAYIM ŞİMDİ

Uzaktayım
Çok uzaktayım şimdi
İnceliyorum bir ezginin önünde

Bileğimden gevşiyor saat
Zamana suskun
Başka şeyler söylüyor
Karşılaştığım insanlar
Yetişkinler
Göz kırpıyor karamsar
Uzaklarda
Uzun evlerde
Duvarlarda resimyazıları

Uzaklarda
Bir yatağın merdiveni
Ortası önden ve içten titreşimli
Gözlerde birdenbire bir yakınlık
Düş içinde düş
Havada ten kokusu, gürültü ve toz

Düşerken uyanıyor giysiler
Rollerinin bilincindeler
Beden değil ama onlar, korku

ALENE

vi kan ikke få hinanden ud af blodet
tung...
af al slags angst
vildgæssene letter og
flyver om efteråret
tavs...
når det rasler på en særlig måde
i aftnernes lilla plantevækst
rasler hvert ord
vi forbinder med længsel også
faret vild...
der findes grøftekanter
der dufter sådan af græs
at alle der finder dem
giver sig til at være nænsomme
om lidt...
ligger hun og sover med
ansigtet vendt mod væggen
næppe faldet i søvn
begynder hun straks at formulere nye
og repetere gamle besværgelser af isolationen

hvad ellers...
vi kan ikke få hinanden ud af blodet

YALNIZ

birbirimize yazgılıyız biz aynı kanda
ağır...
her tür korkularla
yaban kazları
uçar sonbaharda
suskun...
bir başka hareketli
akşam açan küçük bitkiler
her sözleri titreşir
biz bağlanırken özleme
en kötü bir durumda...
hırçın kıyılardadır
çim kokuları
ve bulanlar onları
verebilir az sonra başkalarına
benzerlerini...
yatıp uyuyacak
duvara çevirecek yüzünü
en kötü durumda, uyumadan
yeni bir şeyler düşünüp
soyutlanacak yinelenen eski zorluklarından

ne beklenir ki başka...
birbirimize yazgılıyız biz aynı kanda

Şeref Bilsel

İrlandalı Türk Şairi: James Clarence Mangan

"İrlanda'nın başkenti Dublin ile İstanbul arasındaki mesafe, takriben 4000 kilometredir. İrlanda Türkiye'ye çok az benzer. Kalem gibi ince minareleriyle göğe yazı yazarmış gibi görünen camileri yoktur. Sokaklarda leblebi veya köfte satıcısı bulunmaz. Onun yerine, kızarmış patates satılır. Buranın içkisi rakı değil, viskidir. Bir kelimeyle, İrlanda'da asla bir Türkiye havası yoktur. İki ülke arasında büyük bir benzerlik yoktur. Ama Dublin'in büyük meydanlarından birine giderseniz, İrlanda ile eski Türkiye arasında bir bağ olduğunu derhal görebilirsiniz. Dublin'in Saint Stephen meydanında bir heykel vardır: Çok meşhur bir İrlandalı şair olan James Clarence Mangan'ın heykeli. Onun şiir tekniği her İrlanda okulunda öğretilir. Genç, ihtiyar herkes Mangan'ın şiirdeki ustalığını biraz bilir. İngiltere ve İrlanda'da yayımlanan her şiir antolojisinde mutlaka onun birkaç şiirine raslarsınız."

(Peter Hird, *Tarih Mecmuası*, 1 Eylül 1968)

Eski dergileri karıştırmayı severim. Daha çok edebiyat ve tarih dergilerini... Bir 'edebiyat tarihi' bilinci de bu şekilde ele geçirilebilir ancak. Edebiyat ağırlıklı dergilerin bizde yaklaşık 150 yıllık bir geçmişi var. Bir buçuk asırdır edebiyatımızın üzerinde durduğu meselelerde büyük bir değişim olmadığını eski dergileri karıştıranlar yakından görüyordur. Fakat 'tarih' öyle değil; üzerinden kırk yıl geçmeden bir hadisenin tarih müfredatı içinde yer alması bile kabul görmüyor; olayların nedenleri kadar sonuçları ve gelecek zamanlara tesirleri de önemseniyor elbet. Edebiyat ve Tarih bilimleri karşılıklı olarak birbirine yardımcı olmayı sürdürmüştür. Size birazdan bahsedeceğim İrlandalı Şair James C. Mangan'a bir tarih dergisinde rastladım. Şevket Rado'nun *Tarih Mecmuası*'nda.

Derginin Eylül 1968 tarihli sayısında Peter Hird imzalı İrlandalı bir yazarın mektubu eşliğinde bir de makalesi yer alıyor. Peter Hird, bu makalesinde, Türklere âşık İrlandalı bir şair hakkında çok çarpıcı bilgiler veriyor. Bu tarihe kadar Türk edebiyatı çevreleri tarafından kimsenin haberdar olmadığı şair Clamence J. Mangan'a dair bilgilerdi bunlar. Peter Hird, yazısına İrlanda ile Türkiye'yi karşılaştıran -yazının girişine aldığımız- bir bölümle başlıyor. Mangan, Türkiye'yi hiç görmemiş olmasına rağmen Türk gibi düşünerek Türkiye'ye dair şiirler yazmıştır. Din, dil, tarih, iklim bakımından Türkiye ile hiçbir benzerliği olmayan İrlanda'da doğmuş ve hayatı boyunca bu ülkeden dışarı adım atmamış birisi nasıl olur da Türk şiirinin kalıplarına ve yerel duyarlığına uygun şiirler yazabilirdi? "En Meşhur İngiliz Şiir Antolojisi" adlı eserde yer alan birkaç Türk şiirinin şairi Mangan'dır. Çok sayıda şiiri bulunan Mangan'ın en güzel şiirlerinin Türk temi üzerine yazdıkları olduğu söylenir. Peter Hird, yazısını şöyle sürdürür: "Şüphe yok ki, Mangan'ın kendisini bir Türk yerine koyarak yazdığı eserler İngiliz okuyucusunu şaşırtır. Çünkü bu şiirlerinde Mangan, İrlandalı vatandaşlarına değil, fakat Türk dostlarına hitap etmektedir. Bu bakımdan da okuyucusunu Türk tarihini biliyor kabul etmiş, Türkiye tarihine ait çeşitli telmihler yapmıştır." Evet, bu telmihler, Türk tarihini yeteri derecede bilmeyen İrlandalı okurlar tarafından anlaşılmaz. "Kan, kemik ve boğazlanmış erkekler/ Murad-ı Ekber" diye başlayan "Karamanlan Exile" (Karamanlı Sürgün) adlı şiirinde, kendisini, babaocağından koparılıp Erzurum'a savaşmaya gönderilmiş bir delikanlının yerine koyar.

"Seni daima rüyalarımda görürüm,
Karaman!
Senin yüzlerce tepeni, binlerce dereni...
Karaman, Karaman!..."

Peter Hird, Mangan'ın Türkiye'ye gitmiş olabileceği üzerine kafa yorar. Bunun içinde bulunulan koşullar dikkate alındığında mümkün olmadığını söyler; fakat "Üç Kalender" şiirini okuyunca insanın onun Türkiye'ye gittiğine inanasının geldiğini de belirtir. Söz konusu şiirde "'Lâ ilâhe, illallah!', Boğaziçi, Emrah, Osman, şarap, gül" gibi bu topraklara ait sesler ve motifler ustalıkla işlenmiştir. Mangan âdeta kendini bir Türk'ün yerine koyarak bu şiiri kaleme almıştır.

"Lâ ilâhe, illallah!
Kuşlar gibi neşeli uçtuk
Biz: Emrâh, Osman, Perizâd;
Güldük, şakalaştık ve seyrettik.
Şarap, güller, neş'e, türkü söyledik.
Bütün şöhretlerden vazgeçtik.
Altın ve mücevhere değer vermedik hiç.
Lâ ilâhe, illallah!
Boğaziçi, Boğaziçi

Bize engel olmadı
Her gün neş'e içinde
Yeşil Boğaziçi'ni
Bir yelkenliyle geçtik"

Bu dizelerde hem Osmanlı şiirinin edası var hem de bir taraftan; "Bütün şöhretlerden vazgeçtik/ Altın ve mücevhere değer vermedik hiç" mısralarından ve "uçtuk" fiilinden hareketle tasavvufi bir hâl, cezbe var! Buradaki motifler birer kolaj, yapıştırma gibi durmuyor; içeriden hissedilerek yazılmış sanki. Mangan, 1 Mayıs 1803'te Dublin'de doğdu. 20 Haziran 1849'da aynı kentte yaşama veda etti. Kırk altı yıllık bir ömür sürdü. Ünlü *Oxford Antologie English Verse* Mangan'ı İrlandalı şairler arasında değil; Türk şairleri başlığı altında gösterir. Babasına parasal açıdan yük olmamak için öğrenimini yarıda kestiği ve bir kütüphanede çalışmaya başladığını söylüyor kaynaklar. Acaba bu kütüphanede Osmanlı'ya dair kimi tarihi ve folklorik bilgileri barındıran kitaplar mı okumuştur? Bilemiyoruz. Araştırmacılar Mangan'ın Türkiye'ye ve Türkçe'ye neden ilgi duyduğunun bir "sır" olduğu konusunda birleşiyor. Yaşadığı dönemde daktilo olmadığı için elle yapılan çoğaltma işlerinde çalıştığı ve özellikle adli metinlerin kopyalarını çıkarttığı üzerinde de değişik görüşler var kaynaklarda. Bu görüşlerden biri: "Bir yakınına Türkçe ve Türk şiiriyle Almanca bir tercüme sayesinde tanıştığını anlatmış" olmasıdır. Türk şiiri üzerine çalışmanın zorluğunu anlattığı *University Magazin*'deki bir yazısında şöyle diyor: "Türk edebiyatını anlamak çok zor. Türkçe gramer okumakla, küçük izahları dinlemekle olacak iş değil bu. O bilgiyle Osmanlıcayı yazıp okuyamazsınız. İşi ciddi tutmak, uzun bir süre için kendi memleketinizi unutmanız gerekiyor. Adeta yeminli bir Müslüman gibi olmalısınız. Osmanlı'yı, Türk şiirini anlamak ancak böyle mümkün." Son cümlesi ise oldukça sert ve dikkat çekicidir: "Yani Avrupalılığın bütün eskimiş paçavralarından kurtulmak, onları rüzgâra savurmak gerek." Mangan'ın, arkasında, bir divan oluşturacak kadar Türkçe eser bıraktığı söyleniyor. Bugüne dek Mangan hakkında birkaç yazı dışında Türkçe'de bir şey yayımlanmadı. Bu yazılardan birini "Ayine-i İskender" köşesinde 21 Ekim 1999 tarihinde İskender Pala yayımladı. Bir diğer yazı ise "Dublin'de Aruz Vezni" başlığı altında Avni Özgürel imzasını taşıyordu. Özgürel yazının bir yerinde şöyle demektedir: "Döneminde bedava gezi tantanalı ağırlamadan yararlanmak, Osmanlı sarayından bahşiş koparmak için eser üreten tipte sanatçılardan biri değil Mangan" İskender Pala ise, Mangan'ın "İrlanda'nın Edgar Allen Poe"su olduğunu söyler.
Mangan ölmeden önce yazdığı son şiirlerinden birinde şöyle demektedir:

"Şimdi kervan yola çıkıyor... meçhul bir ülkeye doğru.
Çanları hareket işaretini vermeye başladı bile...

Sevin ruhum... zavallı kuşum, kurtuldun nihayet.
Nihayet kafesin çöküyor... Demirleri dağılacak yakında.
Elvedâ gaileli dünya, günahlarla haşir neşir olan dünya...

Ruhum Allah'ın sakin yurdunda dinlenecek artık..."
"kuş-kafes" ilişkisiyle "*ten* ile *can*" *ortaya konuyor.* Bu benzetmeler Doğu şiirine, dolayısıyla Osmanlı şiirine ait. Kervan'ın "meçhul bir ülkeye doğru" yola çıkması... Sanki Mangan'ın ölümünden kırk yıl sonra dünyaya gelen Yahya Kemal'e ait. Yahya Kemal'in "Sessiz Gemi"si şu beyitle açılıyordu:

"Artık demir almak günü gelmişse zamandan
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan"

Oxford Book of English Verse kitabındaki 900 şiir arasında tek bir gazel vardır; o gazelin altında 'Mangan' imzası yer alır. "Dünya" adlı bu 16 mısralık gazel insanın nereden gelip nereye gittiği sorusu üzerine kurulmuştur. Peter Hird, "Aynı kelimenin bir mısra atlayarak mısra sonlarında tekerrür etmesi, İngiliz şiir diline çok aykırıdır. Aslında bu şekilde yazılmış bir tek şiir biliyorum: Mangan'ın gazeli." diyecektir. Evet, Mangan Türk gazel formunu ustalıkla şiirlerinde kullanmıştır. Mangan, aynı zamanda İrlanda milli marşının da yazarıdır. Mangan öldüğü zaman yastığının altında bir kitap bulundu. Bu kitap bir Türk şairinin Almanca tercümesiydi. Şiirde kimi duyguların 'baskın' oluşu halklara ve halkların yaşadığı coğrafyanın sosyo-kültürel dokusuna göre değişim gösterir. Bazı kavramlar, motifler bizim şiirimizde önemli bir yer tutarken başka bir milletin şiir serüveninde yüzeysel bir şekilde ortaya çıkabilir. Bir şairin gitmediği, yaşamadığı bir coğrafyaya dair şiir yazması anlaşılır bir şeydir. Edebiyat tarihimizde bunun çok ve başarılı örnekleri mevcuttur; fakat bir toplumun değerlerine 'iltica' ederek o değerler içinden ortaya başarılı şiirler koymak oldukça güçtür. Bu güçlüğü, 4000 kilometre uzaklıktan, bundan 160 yıl önce aşabilmiş bir örnek olarak duruyor karşımızda Mangan. Hiçbir ülke edebiyatında buna benzer bir örnek göstereme-yiz. Mangan, sıradan bir empatiyle sadece kendisini 'Türk' yerine koymamıştır; 'Türkçe'yi de dilinin yerine koymuştur. Bu ülkede ömrünü edebiyata vakfetmişler arasında, bir avuç insan dışında Mangan'ın ismini duyan yok. Bu da mes'elenin başka bir yönü!

Feyza Hepçilingirler

Kötü Çevirinin Türkçeye Ettikleri

Kaynak metne ne kadar sadık kalınması gerektiği, çeviride özgürlüğün sınırları, yabancılık duygusu yaratmanın gerekliliği ya da zorunluluğu, dilsel aktarımın kültürel farklılığı yansıtıp yansıtmadığı ve çeviri alanında akla gelebilecek daha pek çok konu başlığı... Kuşkusuz tümü de çok önemli; ama ben, çeviri alanında tarafsız olma iddiasında değilim. Hatta tam tersine tarafım ve tek açıdan, Türkçe açısından bakıyorum çeviriye; çeviri yoluyla Türkçeye gelenlerle ilgileniyorum. Daha çok da bu gelenlerin Türkçeye neler ettiğiyle. Nereden geliyor, denirse yanıtlamak kolay: En çok İngilizceden geliyor. Çevirilerin çoğunun İngilizceden yapıldığını, özgün dilleri İngilizce olmayan yapıtların (Yapıt sözcüğünü en geniş anlamıyla kullanıyorum. Yalnız edebiyat ürünlerini ve kitapları değil, filmleri, dizileri, reklamları da katıyorum bu sözcüğün içeriğine) birçoğunun da İngilizceden çevrildiğini düşünürsek, çeviri yoluyla gelenler yerine, İngilizceden gelenler bile diyebiliriz pekâlâ. Türkçe mantığını zedelemediği sürece İngilizceden aktarılan söz kalıplarının Türkçe için yeni anlatım olanakları yaratabileceğinin farkındayım. Böyle örnekler, yerlerini çabucak buldukları ve bir gereksinmeye cevap verdikleri için, dilde hep varmış gibi doğal karşılanıyor, göze batmıyor. İşte dilsel alışveriş yoluyla Türkçeyi zenginleştirenler bunlar. Çeşitli söz kalıpları, sözdizimi örnekleri, terimler, değişen yaşam koşullarının dayattığı nesne ve durumlara verilen adlar, Türkçesi olmayan kavramlara bulunan Türkçe karşılıklar... Yabancı karşılıklarıyla dile buyur edilmek yerine, Türkçeleri bulunduğu sürece bunlar hep dilimizi geliştiren, çağa uyduran, zenginleştiren etkileşimler. Türkçenin sözdizimini ters yüz etmekle birlikte, yine de farklı bir çeşni katan ki'li tümcelerin de Türkçeye çok boyutlu bir anlatım olanağı sağlayan devrik tümcenin de çeviri yoluyla geldiğini unutmuyorum bu arada. "Çevirinin

Türkçeye Katkıları" başka bir yazının konusu olabilir; ama bu sevindirici olanın karşısındaki durum; yani "Çevirinin Türkçeye Ettikleri" ivedi önlem alınmazsa Türkçe için yaşamsal tehditler oluşturacak boyutta ciddi bir tehlike. İşte bu yüzden olumlu örneklere değil, olumsuzlara bakmaya, neyi, hangi bakımdan tehdit ya da tehlike olarak gördüğümü, dilimin döndüğü kadar, anlatmaya çalışacağım.

Türkçenin mantığı, matematiksel yapısı, sağlam kurgusu için tehdit oluşturan aykırı kullanımlar, olumlu örneklerle karşılaştırılamayacak bir yayılma hızıyla Türkçede anlamsal kaymalara, zorlamalara yol açmakta ve kötü etkileri belki de bir daha onarılmayacak hasarlar meydana getirmekte. Bu aykırı kullanımlar, çeviri yoluyla Türkçede dolaşıma sokuldukları andan itibaren, ABD'nin bütün dünyada estirdiği kültürel benzeştirme, kendi yaşam biçimine özendirme rüzgârını arkalarına alıp bir özenti halesiyle çevrili olarak yayılıyor; olağanüstü etki gücüne ulaşıyor. Sonrasında gündelik dili etkileyecek, en umulmadık kişilerin ağzından duyulacak, edebiyat diline girecek, bilim diline sızacak, kitle iletişim araçları tarafından yaygınlaştırıldıkça önlenmesi değil, karşı çıkılması bile olanaksızlaşacak; kalıcı etkiler yaratabilen bir moda haline dönüşecek; hatta dönüştü, dönüşüyor. Yeni kuşakları, içinde hiç yabancı sözcük bulunmayan bu kullanımların Türkçeye ait olmadığına, Türkçenin iç işleyişini bozduğuna inandırmak gitgide zorlaşıyor. Daha da zorlaşacak. Kulak alışıyor, el alışıyor, dil alışıyor. Türkçe için, yabancı sözcüklerin akınından daha boyutlu ve daha ciddi bir tehlike olarak karşımıza çıkıyor.

"En iyi yedinci finalistimiz, en iyi beşinci yarışmacımız" biçimindeki kalıp, televizyonlardaki birtakım yarışma programlarında duyulmaya başladı önce. Belki daha önce girmişti Türkçeye; ama yaygınlaşması o yarışma programlarıyla oldu. Sonrasını tahmin etmek hiç zor değil. Toplumun her katmanına büyük bir hızla yayıldı. AKP'nin seçim afişlerine bile girdi. "Avrupa'nın en büyük 6. ekonomisi olduk." diye yazıldı o afişlerde. Olsun, gelsin, ne olur, denebilir mi? "En büyük, en iyi, en güzel", Türkçede "tek"lik anlamıyla birlikte algılanmaz olacak artık. Oysa öyledir. "En büyük" denmişse bir şey için, ondan daha büyüğü yok ve o şey, büyüklükte biricik demektir. Büyüklük sıralamasında beşinci, altıncı olunabilir; ama beş tane, altı tane "en büyük" olmaz. Ne yazık ki bu kullanım, Türkçenin güzelim mantığında bir kara delik olarak yaygınlaşmasını sürdürecek.

"Hepsi, tümü, bütünü" gibi sözcükler kapsayıcı bir üst sınır çizer Türkçede. Bir şeyin "hepsi" söz konusuysa dışarıda tek bir eleman bile kalmamış demektir. "İnsanların tümü" dedikten sonra "Bir de zenciler" derseniz, zencileri, insan kapsamında görmüyorsunuz demektir. Öyleyse "Hepsi ve daha fazlası", "Tümü ve daha fazlası" gibi söyleyişler nedir? Türkçenin matematiksel küme mantığını zedelemiyor mu bunlar?

"Bir" sözcüğüyle ilgili bollukta da İngilizcenin etkisi var. "Ben anneyim. Çocuğum için her şeyin iyisini isterim." demesini beklediğimiz anne, "Ben bir anneyim." diye söze başlıyor. "Ben bir diş hekimiyim. Ben bir doktorum." vb. yerine "Öğretmenim. Doktorum." demiyor muyduk düne kadar? Türkçe mantığına göre bakarsak, sondaki ekeylem birinci kişi eki, doktorluğun, konuşan kişinin mesleği olduğunu söylemeye yeter. "Ben" diyen kişi de "bir" olduğunu belirtmeye gerek duymaz. İngilizcede "I'm a doctor." deniyor olabilir; ama Türkçede mesleğini söyleyen kişi, "Doktorum" dediğinde hem "ben", hem de "bir" demiş

olur. İngilizcedeki "a / an" karşılığı olarak arttığını sanıyorum bu "bir"lerin. "Sanıyorum" der demez durmak gereğini duydum. "Sanırım" ve "umarım" bolluğuna da dikkat çekmekte yarar var. "Umarım" bir çeşit kaymayla "inşallah" sözcüğünün yerine geçti. Belli durumlar için yeğlenebilecek bir seçenek. Hiçbir sakıncası yok; ama "sanırım"lar öyle değil. "Sanırım seni kucaklamak istiyorum." diyorsa biri; orada Türkçe sorunu var. Kucaklama isteği, o anda duyumsanan bir coşkuyu dile getirirken "sanırım" sözcüğü, bıçak gibi kesiyor o coşkuyu. Konferanslarımda bu örneği vermişsem, ardından gençlere, "Böyle diyen birine kendinizi asla kucaklatmayın. Gerçekten kucaklamak isteyip istemediğinden hele bir emin olsun." diye uyarıda bulunmayı da ihmal etmiyorum. Bu "sanırım", "galiba, herhalde, belki de" gibi sözlerin yerine kullanılıyor artık ve kötü olan yan şu, onları kullanılmaz duruma getiriyor. Anlamsızlığa yol açması da cabası. Aşağıdaki karşılıklı konuşma bunun örneği:

- Sanırım uzay gemisinin bir parçası Lex'te.
- Emin misin?

"Sanırım." diyen birine "Emin misin?" diye sorulursa bu Türkçe olmaz; aptalca olur.

Ya şu karşılıklı konuşma Türkçe açısından ne kadar doğal?

- Hatırlayabileceğimi sanmıyorum.
- Tabii ki hatırlıyorsun.

Karşısındaki, hatırlayamayacağını sanan kişiden daha iyi bilebilir mi onun hatırlama kapasitesini?

İngilizceye uyan bir söz kalıbı Türkçeye çevrildiğinde gülünç olabilir.

- O adam bir pislik.
- Neden?
- Neden bir pislik olduğunu duymak ister misin?

Şöyle bir karşılıklı konuşmada ise anlamsızlığın dışında "evet / hayır" sorunsalı da var:

- İki hafta sonra ne oluyor?
- Öğrenmek istemezsin.
- Hayır, öğrenmek istiyorum.

"Evet / hayır" kullanımlarında İngilizce ve Türkçe kimi zaman ters düşebiliyor.
"Bu iş böyle sürüp gitmeyecek," diyen birine, İngilizcede "Evet, sürecek." denebilir. O iş konusunda inat eden biri ise Türkçe konuşuyorsa "Evet, sürecek." değil, "Hayır, sürecek." der. "Boş ver. Aldırma. Sorun değil. Üstünde durma." anlamları yerine "Unut gitsin" denmeye

başlandığının farkında mıyız?
"I'm sorry"ler "Üzgünüm" diye çevrilmeye başlandığında kimsenin aklına karşı çıkmak gelmemişti. Oysa "üzgünüm", ekeylemin geniş zamanıyla çekimlenmiş bir addı ve o anda duyulan pişmanlığı, özür dileme isteğini değil, daha ağır bir durumu, geniş bir zaman dilimine yayılan ve kolayına düzelmeyecek üzüntülü bir hali anlatırdı. Şimdi artık bu anlama gelmiyor.
"Deli mi bu adam? Hiç öyle şey denir mi? Hiç böyle bir şey yapılır mı?" Türkçenin doğal kullanımıyla böyle ifade edilmesi gereken durumlar için de Türkçeye yabancı ve aykırı kalıplar kullanıldığı oluyor. "Bu işi yapmak için çıldırmış olmalı.", "Bunu demek için çıldırmış olmalı." vs.
Son zamanlarda duyduğum bir kalıp da şu: "Ben bunu hak etmek için ne yaptım?" Bir kötülükle karşılaşmanın hak edilip edilmediğini sorgulatan bu söz, başka bir yaşam tarzının ürünü olduğunu ele vermiyor mu? Müslüman Türklerin dilinde bir cezanın hak edilip edilmemesi diye bir anlayış var mıydı? Başa gelen şey, kaderdi; hak edilip edilmediği sorgulanmadan çekilirdi.
İngilizceden olduğu gibi çevrildiği için Türkçede yabancı duran kalıplardan biri de "Why don't we..." kalıbı. "Neden yarın öğle yemeğinde buluşmuyoruz?" diye dile getirilen önerinin Türkçesi "Yarın öğle yemeğinde buluşalım mı?" ya da daha içten bir istek için, "Hadi, yarın öğle yemeğinde buluşalım." değil midir? Türkçede, "Neden şöyle şöyle yapmıyoruz?" diye sorulduğunda en doğal karşılık, "Neden yapalım?" olmaz mı?
"Senin kalbini kırmak istemem.", "Sen kalbini kırmak istemediğim bir kişisin.", hatta "Sen kalbini kırmak istemediğim biricik kişisin." yerine çoktandır, "Sen kalbini kırmak istediğim en son kişisin." denmeye başlandı. Neden aykırı Türkçeye? "Sen kalbini kırmak istediğim..." bölümünü duyar duymaz, Türkçe bilen, Türkçeyle düşünen biri, bunu hemen, "Benim kalbimi kırmak istiyormuş demek ki" diye algılayacaktır da ondan. Sözün gerisi yalnız kaçıp kurtulma olasılığı bulunduğunu anımsatmaya yarar. Mademki en son kırılacakmış, hâlâ zaman var, kırılmaktan kurtarılabilir o kalp.
Çoktandır televizyon dizilerinde (YERLİ TV dizilerinde) kullanılan çeviri Türkçesi kalıpları da var. Ağanın karısı, kocasına övgüler düzmek istediğinde, "Sen bir kadının başına gelebilecek en güzel şeysin." diyebiliyor. Oysa "eşya" sözcüğünün tekili olan "şey" sözcüğü, nesne anlamı taşır ve Türkçede insan için kullanılmaz. "Başa gelmek" deyimiyle ise yalnız olumsuz durumlar anlatılır. Hem "en güzel" olup hem "başa gelen" bu "şey" aslında o ağanın değil, Türkçenin başına gelmiş olmuyor mu?
Gizli bir tehlike bu; ama çok ciddi. Tabelalardaki yarı İngilizce yarı Türkçe kırık dökük dili, kendini "elit" satmaya çalışan kimi kendini bilmezlerin Amerikanca özentili konuşmalarını / yazmalarını tehdit olarak görmeyi anlamsızlaştıracak kadar ciddi. Çevirmenlerin işlerine özen göstermelerini istemekten, EN AZ kaynak dile gösterdikleri özeni Türkçeye de göstermelerini dilemekten başka çare gelmiyor aklıma. Bir de yitirmeye başladığımız şeyin ne kadar önemli olduğunun farkına varmamız. Türkçe yaşayacaksa yüzyılların hoyrat kullanımına direnen sağlamlığıyla yaşamalıdır; İngilizcenin boyunduruğu altında, ruhsuz bir dil olarak değil.

Sevin Okyay

Başka Dille Söylemek...

Çeviri bir onur işidir. Bir dille söylenmiş bir şeyi en doğru şekliyle başka bir dille söyleme sorumluluğudur. Bunu yapmak bir de insana keyif veriyorsa, başka ne isteriz ki? Belki yazmak... Başka birinin yazdıklarını çevirmek yerine kendisi, kendi diliyle yazmak... Ne var ki bu da her zaman mümkün olmayabiliyor.

Ben kırk yılı aşkın süredir çeviri yapıyorum. Onda biri bile elimde değil. Yazılar konusunda da böyle bir ihmalkârlığım vardır zaten. Yazı neyse de, insan kitaplar kütüphanesinde dursun istiyor doğrusu. İçlerinde, çevirdikten sonra basılmış halini hiç görmediğim bir tane bile var. Ama sanırım son on yıldakiler eksiksiz olarak bende. Elimde olmayanlardan çok sevdiğim bir Howard Fast vardır, adı "Yapayalnız"dı galiba. Hayli makas yemişti, çünkü yayıncı yirmi formadan fazla kâğıt harcamak istemiyordu. Bir dönemmiş, işte. Umarım artık yapılmıyordur. Yıllar öncesinden kalma, üçte biri kırpılmış, atlanmış kitaplardan örnekler hâlâ duruyor. Artık yapılmadığını umduğum bir şey de, klasiklerin bedavadan tercümeleridir. Çevrilmiş bir kitabı alır, her sayfada iki kelime değiştirir, uyduruk bir çevirmen adıyla yayımlarlardı. Yasalara göre, her sayfadaki iki farklı kelime, çevirinin de farklı olduğunun kanıtıydı. Geriye kalan bütün "aynı"lıklar, tesadüf sayılıyordu.

İlk çevirimi (yıl 1963 olmalı, ya da 1964) Arkın Yayınları'na yaptım. Altmış küsur kitaplık bir diziden (sanırım) bir kitaptı: İnsan Vücudu. Canım çıktı, Pars Tuğlacı'nın *Tıp Sözlüğü*'nü satır satır okumuşumdur herhalde. Editörüm Rekin Teksoy'du, ama bu bahtsız olayı hatırlamıyor. İkincisi, İnkılâp'a bir Georgette Heyer kitabı... Çok komikti, harikaydı ama 19'uncu

yüzyıl İngiltere'sinde geçiyordu ve kahramanlardan biri o dönemin Londra hırsız argosuyla konuşuyordu. Rızapaşa Yokuşu'ndaki Redhouse Kitabevi'nden muhtelif argo sözlükleri bulmuştum; İngilizce'den İngilizce'ye, tabii. O kitabın hakkından geldikten sonra, hayatta hakkından gelinmeyecek kitap olmadığını, yalnızca bazılarını çevirmenin çok daha zor olduğunu ve daha uzun sürdüğünü öğrendim. Ne yazık ki basılmadı.

Hayatta yaptığım en zor üç çevirinin üçünü de YKY'ye yaptım. Bir Bruno Schulz hikâyesi (lanet olsun, adını hatırlamıyorum; "Gergedan"a yapmıştım), Bir J. D. Salinger kitabının yarısı olan "Seymour: An Introduction" (Hatta editörüm bile cümlelerin bazılarının kanırttığını söyledi. Ama ne yapayım ki, İngilizce'si de kanırtıyordu) ve Kutlukhan Kutlu ile birlikte yaptığımız *Dictionary of Imaginary Places / Hayali Yerler Sözlüğü* (Alberto Manguel, Gianni Guadalupi). Sonuncudan ayrıca bahsedeceğim, çünkü hayatımızın üç buçuk yılını aldı. Az basıldı, ama ikinci baskı yaptı, çok şükür. Gördüğüm en güzel kitaplardan biridir. Ne var ki, çevirirken nefret etme düzeyine gelmiştim.

Çeviri nankör iştir, bütün bir kitabı özenle çevirirsin. Sonradan yerli yerine oturmamış iki-üç kelime görür, kendine kahredersin. Ya da bir bakarsın, birisi ya kitabın farklı bir çevirisinde veya başka bir kitapta aynı kelimeyi/deyişi çevirirken daha iyi bir karşılık bulmuş... Kimileri bilgisine/hafızasına güvenir, sözlüğe az bakar. Ben çok bakarım. Yazar kalkmış, bir kelimeyi kullanırken onun on altıncı anlamını kastetmiş olabilir, nereden bileceksin? Ayrıca, özellikle *Harry Potter* / Manguel gibi çevirilerde (aslında hepsinde) kendime küçüklü büyüklü "glossary"ler, gerekiyorsa listeler yaparım. Hatırlıyorum da, *Hayali Yerler Sözlüğü*'nde ilk altı ayımız İngilizce olarak alfabe sırasına konmuş maddeleri Türkçe'ye çevirip yeniden alfabe sırasına koymakla, ama daha da çok, çeşitli listeler yapmakla, göndermeler saptamakla geçmişti. Liste sorumlusu bendim, deli pösteki sayma işlerini severim. Ancak, Manguel ve Guadalupi'nin kılavuzluk ettiği yerleri yazan yazarların kitaplarını alma girişimimiz, bunlardan birinin değerinin 500 dolar olduğunu görmemizle sekteye uğradı. Bu çeviride, gerek düzeltme, devamlılık sağlama olarak, gerek olur olmaz eski (bir kısmı "namevcut") kitapları temin etme yönünden, editörümüz Selahattin Özpalabıyıklar'ın çok yardımı oldu. Başka bir editörle ne yapardık, bilmiyorum. Aynı şekilde, *Harry Potter* kitaplarında Ayça ve Betül'ün de çok yardımını görmüşüzdür. Demek ki, çevirmen için önemli şeyler arasında işine sevgiyle bağlı, yetkin bir editörün varlığını da saymak gerek.

Bir de, mümkünse, her iki dili bilmek gerekiyor. Yani, bundan aşikâr bir şey olur mu derseniz eğer, sizi piyasadaki çevirilerin büyük kısmını okumaya davet edebilirim ki, size yazık olur. Biz bir aralar, çok okuduğu için bağrı çok yanmış birkaç kişi, işi sadece birbirimizin çevirilerini okumaya, ya da içimizden birinin tavsiye ettiği genç çevirmenlerin çevirilerini okumaya kadar vardırmıştık. En azından, özgün metnin kırpılmadan, bölümleri atılmadan çevrildiğinden emin oluyorduk, Türkçeler de kulak tırmalamıyordu. Bu kırpılma işi maalesef şimdi bile yapılıyor. Bazen bir bölümü (diyelim ki, bambaşka bir şey için; ya da meslektaşınız belli bir şeye ne demiş kabilinden makul bir merakla) orijinaliyle karşılaştırdığınız

zaman, o meslektaşın paçası sıkışınca bir cümleyi, birkaç cümleyi, hatta bir paragrafı gözünü kırpmadan atmış olduğunu görüyorsunuz. Aslında bunu yapanların afişe edilmesi gerektiğini düşünüyorum ama, insan yıllarını şöyle ya da böyle bu mesleğe vermiş kişilere de her şeye rağmen kıyamıyor.

Çeviri üzerine bir yazı, siz neye uğradığınızı anlayamadan, on beş sayfaya ulaşabilir. Onun için, en iyisi burada kesmek. Her iki dili de bildiğinizi varsayarsak, öncelikle yazarın ne dediğinin (ya da şairin; öyleyse, kolay gelsin) anlaşılması gerekiyor. Bazı kitaplarda bu işi sadece kendi bilginizle, sözlük yardımıyla halledemiyorsunuz. İş ansiklopedilere, sair kaynaklara kadar uzanıyor. *Harry Potter*'da genellikle böyle olur. Eh, ne yapalım? Dedik ya, çeviri nankör bir iştir. Onun ne dediğini anladıktan sonra da bunu kendi dilinizde (Türkçe'ye çevirdiğinizi varsayıyorum) anlatmalısınız. Kendi dilinizi de iyi kullanarak. Anlaşılmayı sağlayacak minik değişikliklerin, hatta "Seymour: An Introduction"ı yaparken bundan kaçınmış olsam da; bazen anlamayı kolaylaştıracak cümle bölmelerin mübah olduğunu düşünüyorum. Her şeyin üstünde, yazarın üslubunun üstüne kendi üslubunuzu oturtmaya kalkışmamak gerek. Can Yücel'i çok sevsem de, "Türkçe söylemek" olayına bu yüzden karşıyım. "Bir ihtimal daha var," zekice bir buluş olmakla birlikte ne yazık ki "To be or not to be"yi karşılamıyor. Shakespeare gibi yazarlarda bir de şiirsellik meselesi var, tabii. Çok doğru düz çeviri yapan bazı kişiler, ne yazık ki onun efsunundan uzak kalmış. Ama şiir çevirisi bambaşka bir şey, üzerine ahkâm kesmek de benim haddim değil. Zaten bizim sözümüz doğru çeviriler yapanlara değil, bu zahmete girmeyenlere ya da sahiden ehil olmayanlara. Bırakın, insanlar sevdikleri yabancı yazarları bu işi ciddiye alan, onları da seven kalem erbabının kaleminden tanısın. Yoksa özgün metnin sahibini hiç hak etmediği nefret oklarına hedef kılabiliyorsunuz.

Kemal Özer

Şiir Çevirisi Üstüne Sayım Suyum

Şiir çevirisine emek harcamak 1976'ya değin hiç aklımdan geçmemişti. O yıl ilk kez yurt dışına çıkıp Bulgaristan'a gittim. Gençlik yıllarından beri okuru olduğum, gurbetteki yaşamını uzaktan izlediğim Fahri Erdinç'le bu gezide buluştuk. Sonraki yıllarda da benim gezilerim sürdükçe yeni buluşmalarla bir araya geldik. Buluşmalar dışında yazışmaya da başladık.

Fahri Erdinç, kendi yazdıklarının yanı sıra çeviri yapmayı iş edinmişti. Türkçeden Bulgarcaya, Bulgarcadan Türkçeye çeviriler yapıyordu. Çevirdikleri arasında şiir önemli bir yer tutuyordu. Bulgar ozanlarından Türkçeye çevirdiği şiirler vardı elinde. Ama kendisi uzun süredir yurt dışında yaşadığından Türkçedeki gelişmeleri izlemek konusunda kimi kaygılar taşıyordu. Bizim ilk buluşmamızdan sonra, bu şiir çevirilerini bir de benim gözden geçirmemi, söyleyiş bakımandan katkıda bulunmamı istedi.

İlk olarak Lubomir Levçev'ten hazırladığı *Haydut Otu* adlı kitabı, Türkiye'de yayımlanmadan önce gözden geçirip birtakım önerilerde bulundum. Başlangıçta bunu bir çeviri işbirliği olarak görmüyordum. Erdinç ise bunu bir ortak çalışma saydı ve yayınlanan kitapta benim adımın da kendi adının yanına eklenmesine karar verdi.

Böylece adım ilk kez bir çeviri şiir kitabında çevirmen olarak yer almış oldu. Levçev'in *Haydut Otu* kitabını, başka Bulgar ozanlardan çeviriler izledi. Georgi Cagarov'tan *Benimdir*

Bu Dünya, Lıçezar Elenkov'tan *Granit Destanı*, yine Levçev'ten *Kurşun Asker* gibi. 1980-86 arasında bu tür çeviriler kitap dışında kimi dergilerde yayınlanmak üzere de sürdü. Saydığım ozanların dışında başka Bulgar ozanları eklendi bu listeye.

Fahri Erdinç'le yaptığımız bu çalışmalar bana başka ozanları daha yakından tanıma ve değişik şiir serüvenlerini öğrenme olanağı sağladı. Kendi şiirimi bir anlamda sınama ve geliştirme fırsatı oldu. Böyle düşünmeye başlayınca, üstelik özellikle sosyalist ülkelerde uygulanan işbirliğine dayalı şiir çevirisinin aldığı başarılı sonuçlara tanık olunca, şiir çevirisine emek harcamayı önemsedim. Bunda 80 sonrası, toplumcu şiire karşı ülkemizde başlatılan saldırının da önemli rolü var elbet. Bilindiği gibi, Batı'da böyle şiir yazılmıyor türünden savlar nerdeyse koro halinde dile getiriliyordu. Batı şiiri örnek gösterilirken nasıl tek yönlü davranıldığı bence çok açıktı. Ama bunu çeviri alanında yapılacak çalışmalarla da göstermek gerekiyordu. Böylesi çalışmaların bir ucundan tutabileceğimi düşünmeye başladım.

Ayın Öteki Yüzü başlığı altında, Batı şiirinin görülmek ve gösterilmek istenmeyen yüzünden çeviriler yapılır, çevrilen ozanlar etkinliklerle tanıtılırsa bir işlevi olabilirdi. Bulgar şiiri dışında ilk olarak Macar şiiri gündeme geldi böylece. Macar Türkoloğu Edit Tasnadi ile tanışmamın önemli bir rolü oldu bunda. Konuşma ve yazışmalar, onun Türkçeyi başka Türkologlardan çok daha iyi kullandığını gösteriyordu. O yüzden rahatlıkla çeviri önerisinde bulunabilirdim. Öyle oldu, ilk olarak Attila Jozsef'i çevirmeye başladık. Bu çalışmaları sürdürmek ve geliştirmek üzere 3 kez Macaristan'a gittim. Attila Jozsef'ten *Temiz Yürekle* kitabını, Miklos Radnoti'den *Köpüklenen Gök* kitabı izledi. Son günlerde buna Macar kadın ozanlardan yaptığımız *Yüzünün Arkasında Mayıs* adlı seçki eklendi. Henüz bitiremediğimiz Çağdaş Macar Şiiri adlı seçki için başka ozanlar da bu çalışmalar içinde yer aldı.

Bulgarca ve Macarca'nın dışında Erem Melike Roman'la Romence'den çeviriler araya girdi sonra. Ama en büyük açılım, eşimin (Gülşah Özer) işbirliğiyle İngilizceden (ayrıca Bulgarcadan da) yaptığımız çevirilerle gündeme geldi. Çeviri şiir kitaplarının sayısı gelip 14'e dayandı. (Önümüzdeki günlerde Erik Stinus'tan *Kışın Bir Ağacın Binde Biri* yayımlanınca 15'e ulaşacak.) Dergilerde kalanları da sayarsak epeyce uzun bir liste ortaya çıkıyor şu an. Günün birinde bunların ayrıntılı bir dökümü yapılabilirse bu çalışmalara verdiğim emeğin ne bıraktığı görülebilir.

Kendi adıma, şiir çevirisi çalışmalarımdan hoşnutum. Ayın Öteki Yüzü'nü aralamaya hizmet ettiğimi düşünüyorum. Yeri gelmişken iki büyük yenilgiden söz etmem de gerekecek. Biri Brecht, öteki Neruda'nın *Canto Generale* kitabı. Bunların çevrilmesinde emeğimin bulunmasını çok istemiştim. Uygun bir çeviri ortağı bulamadığım için yapamadım. (Yapsaydım önemli bir sonuç alacağımı düşünmekten hâlâ kendimi alamıyorum). Çeviride işbirliği konusunda olumlu düşünmeme karşın, böyle bir olumsuzluğu da sineye çekmek gerekiyor demek ki!

Yüksel Pazarkaya

Yaşamda Çeviri Olmayan Ne Var?

Octavio Paz'ın saptamasıdır. Baştan sona salt doğrudur. Yaşamda her şey çeviridir. Çeviri olmayan hiçbir şey yoktur.

Özgün dediğimiz metinler de, hangi dilde olursa olsun, baştan aşağı bir çeviri ürünüdür. Çeviri olmayan yapıt, ürün ve -en uca giderek söyleyeyim- yaratık yoktur.

Paz, çeviri işini ilk avazla başlatır. Ben, yaratılış söylencesiyle ya da gerçeğiyle -nasıl isterseniz, öyle görün- başlatıyorum. Tanrı'nın nefesinden mi yaratılmıştır ne var ne yoksa evrende? Öyleyse, ne var ne yoksa evrende, hepsi, her biri ayrı ayrı, Tanrı'nın *nefesinden* çevrilerek var olmuş, var kılınmış, taşa, toprağa, suya, ateşe, dala, yaprağa, çiçeğe, meyveye, ete, kemiğe, kana bürünmüş, yani Tanrı'nın nefesi bu oluşlara çevrilmiş, öylece canlı, cansız varlık olmuş. (*Cansız* varlık kavramı da bir yanlış, bir yanlış, ama dilde! Atomun yapısındaki koca evreni, onun süreğen devinisini düşününce, taş da canlıdır, toprak da.)

Tanrı'nın nefesi, size uymuyorsa, doğanın ilk özdeği, kara delik, ne isterseniz öyle bilin. Hepsi, çevrilerek, dönüştürülerek, kendi içinde dönüşerek, boyuttan boyuta, enerjiden enerjiye geçerek, bildiğimiz ve bilmediğimiz, gördüğümüz ve görmediğimiz her şeyi var eder. (Daha geriye gidip *hiçliğin* maddeye ve varlığa *çevrilme* işlemiyle - elbette tersinden, maddenin ve varlığın da hiçliğe - daha fazla karıştırmayayım.)

Ben okula giderken öğretilen maddenin üç durumu, sanıyorum bugün bilimsel olarak çoktan aşılmış, üç değil, belki otuz üç durumu söz konusu olmuştur. Demem, çeviri işi, yalnızca aynı durumlar ya da aynı ortamlar arası değil, ortamdan ortama, durumdan durumadır aynı zamanda ve de bu işin genelinde.

Her duyumsama, duygu, algılama, her düşünme bir çeviri edimidir. Süreçtir. (*Süre* karşılığı

kullananlar var, üzülüyorum. Süre'nin suyu mu çıktı? *Proses* karşılığı burada.) Her anlak, bellek, zihin edimi, bir çeviri işlemidir. Her enerji, her güç bir çeviri sonucudur. Var olan her dil bir çeviri işlemidir. (Bahçede gördüğünüz dallı yapraklı gövdeli bitkiyi yazılı olarak dört harfe (*a-ğ-a-ç)* çevirirsiniz. Bunu bir de sese çevirirsiniz. Her dilde değişik harflere, değişik seslere çevirirsiniz. *Bahçe* deyince, o da bir çeviri. Her şey, her şey çeviri.)
Dilden dile aktarmanın dar sınırına hapsedemezsiniz çeviri işini. O en son iş. Ondan önce, her bir dilin kendisi, birer çeviri. Kaynak dil de çeviri, hedef dil de çeviri. Kısaca, dil denen olgu, çeviriden başka bir şey değil. Ve sözde *aynı* dil dediğimiz dilin, örneğin Türkçe'nin, sayısız çeşitlemeleri arasındaki ilişki, çeviri ilişkisidir. Aynı dili konuşurken, yazışırken, anlaşma çeviri yoluyladır.
Bunu kavrayınca, benimseyince, işimiz kolaylaşıyor. Özel bir iş yapmıyoruz. Bir *oluş* ilkesini uyguluyoruz. (Sırası gelmişken hemen söyleyeyim, şiir çevrilir mi, çevrilmez mi, gibisinden tartışmalar da bu bağlamda salt *abesle iştigal.*)

İnsanın Anlaksal Varlığı

Dil konusuna gelince, burada da kaba bir algılama içindeyiz. Bilim insanları değil, ama genelde insanlar *dil* olgusunu kendilerine özgü sanırlar. Hayvanlar âlemini bir yana bırakıyorum. Her türün kendi dili olduğunu artık çocuklar da biliyor. Ama her bitki türünün, her su türünün, her ateş türünün, her rüzgâr türünün, her kütle türünün, her taş, her toprak türünün dili olduğu kesin.
Walter Benjamin, buna parmak basmış. Özellikle de insanın dili ile özü arasındaki ilişki üzerine düşünmüş. "Über die Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen" (Genel Olarak Dil Üzerine ve İnsanın Dili Üzerine) başlıklı denemesinde bu ilişkiyi şöyle belirliyor:
"Der Mensch teilt sein eignes geistiges Wesen in seiner Sprache mit. Die Sprache des Menschen spricht aber in Worten. Der Mensch teilt also sein eignes geistiges Wesen (sofern es mitteilbar ist) mit, indem er alle anderen Dinge benennt. (...) - Das sprachliche Wesen des Menschen ist also, dass er die Dinge benennt.) (*İnsan, kendi anlaksal özünü dili* ile *iletir. İnsanın dili ama sözlerle konuşur. İnsan öyleyse kendi anlaksal özünü (iletilebilir olduğunca), bütün öbür şeyleri* adlandırarak *iletir.* (...) - İnsanın dilsel özü öyleyse, şeyleri adlandırmasıdır.)
Benjamin'e göre, insan dilinin benzersiz özelliğidir bu. Şeylerle gizemli bir bağıntısı vardır. Bu bağıntı, özdeksel değildir, salt zihinseldir. Bunun da simgesi sestir. (Susmak da, sessizlik de sestir, diye eklemek istiyorum. Adalet Ağaoğlu'nun kulakları çınlasın!)
Benjamin açısından bakınca, doğa kendisini yalnızca insanın bilinciyle iletir, yani doğa insan bilincinde çevrilir. Bunun da ortamı dildir. Kısaca, insan ile dili özdeştir. Dili olmadan insan olmaz. Dil, şeylerin, varlıkların, oluşların dilsel özünü iletiyor. Bu ileti, dilin kendisinden başka bir şey değil. Öyleyse, dil kendini iletiyor, diyor Benjamin. Her dil kendini iletiyor. Her varlığın dili, onun anlaksal ya da zihinsel özünü ileten ortamdır.
"Der ununterbrochene Strom dieser Mitteilung fließt durch die ganze Natur vom niedersten

Existierenden bis zum Menschen und vom Menschen zu Gott." (Bu iletimin kesiksiz akımı bütün doğa içinden, en ilkel varoluştan insana ve insandan Tanrı'ya geçer.)
Bunu belirledikten sonra, Benjamin saptamasını yapar: Yalnızca insan, evrensellik ve yoğunluk ölçütüyle en mükemmel dile sahiptir. İşte bu dil, yine tek dil olarak, *söylenmezi* bilmez. Bu dil, her şeyi söyler. Belki, Benjamin bununla benim vurgulamak istediğimi kastetmemiştir. Ama Benjamin'in görüşünden yola çıkarak, dil yalnız doğayı çevirmekle, söylemekle yetinmez, insanlar arasında, aynı dili konuşsalar da, insanın dilinin bilinen bilinmeyen çeşitlemelerinden her birini ayrı ayrı konuşsalar da, dilden dile iletimin sınırı ve engeli yoktur. İnsan, şeyleri *adlandırdığı* gibi, başka insanların *sözlerini de adlandırabilir.*
Benjamin, dillerin sayısız çokluğunu ve çeşitlemelerini de çeviri edimiyle açıklıyor. Ne denli çok çeviri, o denli çok dil, diyerek:
"Die Sprache der Dinge kann in die Sprache der Erkenntnis und des Namens nur in der Übersetzung eingehen - soviel Übersetzungen, soviel Sprachen, sobald nämlich der Mensch einmal aus dem paradiesischen Zustand, der nur eine Sprache kannte, gefallen ist." (Şeylerin dili, kavrayış ve ad diline yalnızca çeviride geçer - ne kadar çeviri, o kadar dil, yani insan bir kez yalnızca bir tek dil bilen cennet durumundan düşer düşmez.)
Bu bağlamda *yakınmayı* dilin en belirsiz, en baygın hali olarak tanımlar. Çeviri olan dil, yakınmayla yaralanır. Buna doğallıkla en başta yazınsal çeviri konusunda, bunun güçlüklerine, sözde *olanaksızlığına* ilişkin yakınma dahildir. Dilde ve diller arasındaki *çekişme* yakınmaya girmez. Dilin özünde vardır.

Söylenen Söylenemeyen

Benjamin, dil içersinde söylenenle söylenebilenin *söylenemeyen* ve söylenmeyenle çekişmesi hüküm sürer, der. Bu, aynı zamanda edebiyatı, en başta da şiiri tanımlar.
Dil için, özellikle sanat dili için, en başta şiir dili için, söylenemeyen söz konusu değildir. İnsan, bildiği, gördüğü, algıladığı şeyi adlandırır. Hepimizin başına gelmiştir. Bir ağacın, bir çiçeğin, bir meyvenin, bir kuşun, bir suyun, bir tepenin adını bilememişizdir. Birisine danışırız. Ya ilk kez karşılaşmışızdır adını bilmediğimiz şeyle ya da ilgi, öğrenim ve uzmanlık alanımızın dışında kalan bir şeydir o. Bilgisi olan, uzmanı olan, o şeyin adını hemencecik söyler.
Bir de ilk kez keşfedilen ya da bilim, deney yoluyla bulunan bir şey olabilir. Bilinmeyen bir balık türü keşfedilmiştir. Bilinmeyen bir yıldız keşfedilmiştir. Yeni bir alaşım, bileşim ya da teknolojik ürün yaratılmıştır. Buna da ad verilir. Çoğunlukla bulan ya da keşfedenin adıyla adlandırılır.
İnsanın işi, özünün gereği, adlandırmak. Yaratıcı tözü buradadır. Onun için belki zorlanır, ama olanaksız değildir. Her şeyi adlandırır. Duyularıyla algıladığı, sezileriyle yakaladığı, duygularıyla yüzdüğü, düşgücüyle yarattığı... (Elbette eylemleri ve nitemleri de adlandırır.)

Dilden Dile

Sesi sese, çiziyi çiziye, harfi harfe, sözü söze çevirmek, bütünüyle bir çeviri süreci olan yaşam içinde, aslında aynı ortamın çeşitlemeleri *(varyasyonları)* arasında gelişen bir süreç olduğu için, belki en doğal, en kendinden olanıdır. Aynı dilin çeşitlemeleri arasında bu bazen, iki dil arasındaki çeviriden daha çetin olabilir. Yalnızca meslek ve toplumsal kesimler arasında ortaya çıkan iletişim engelleri değil söz konusu ya da eğitim düzeylerinden kaynaklanan. Siyasetçilerin birbirinin dilini anlayamamaları, eşlerin aynı şeyi söylerken bile, anlaşamamaları gibi özel durumlar da var. Bu durumlar saymakla bitmez.

Buna karşılık, bir dildeki (kaynak) yazınsal metnin öbür (hedef) dile çevrilmesi sırasında, deyim, söz, imge, benzetme tam tutmuş mu, tam oturmuş mu gibisinden sorular, aynı dilin bireysel, toplumsal kesim vb. çeşitlemeleri arasındaki iletişim engelleri değin yüksek değildir.

John Updike, bir öyküsünde, dilin içinde doğasından var olan, garip, güçlü, tanımlanamaz ve yadsınamaz, çürütülemez gizemli yaşamdan söz eder. İşte dilin içindeki bu gizemli yaşamla her dili her dile, her şiiri her dile çevirmek yalnızca mümkün değil, aynı zamanda doğaldır.

Yazınsal çeviride başka bir sorun vardır. Örneğin, Rilke'yi Türkçe'ye çevirirken, sonuç Yüksel Pazarkaya mı olacak, yoksa Türkçe'de de Rilke kendisi kalabilecek mi? Yüksel Pazarkaya, kendisini geri çekebilecek, görünmez kılabilecek mi? Hiç ortada görünmeden, hiçbir beklentisi olmadan, Rilke'nin hizmetine girebilecek mi?

Çeviri, çeviridir. Kendine uyarlama değil! Çeviri, bir dilden başka bir dile aktarma, kaynak dildeki yazarı, hedef dilde de özgünlüğüyle var kılmadır. Çevirmenin, yazar olarak kendisini ortaya koyduğu, giderek öne çıkardığı durumlar, çevirinin uyarlama sınıfına girer ki, burada çeviren, yazara hizmetten kaçınmış, yazarı kendisine hizmet eder duruma sokmuştur. Yazar -hele yaşamıyorsa- buna müdahele edemez.

Bu noktada çevirinin *erdem* sorunu ortaya çıkar.

Ötekini Aşmak

Çeviri, ötekiyle kendi arasındaki yoldur, köprüdür. Çeviri olmadan bütün diller yabancıdır. Kendi dilimiz dahil. Bütün dil çeşitlemeleri birbirine yabancı gelir. Bunun için Benjamin, *"alle Übersetzung nur eine irgendwie vorläufige Art ist, sich mit der Fremdheit der Sprachen auseinanderzusetzen" (bütün çeviri, dillerin yabancılığını bir biçimde sorgulamanın şimdilik bir türüdür.)* der.

Buradan çıkan sonuç, çeviri, dillerin yabancılığının görünüşte kaldığını, aslında böyle bir yabancılığın söz konusu olmadığını kanıtlar. Benjamin, bunu açıkça ifade ediyor. Çeviri sonuçta, dillerin birbirleriyle en içten ilişkisini ifade için elverir, dedikten sonra, şöyle diyor: *"Jenes gedachte, innerste Verhältnis der Sprachen ist aber das einer eigentümlichen Konvergenz. Es besteht darin, dass die Sprachen einander nicht fremd, sondern a priori*

und von allen historischen Beziehungen abgesehen einander in dem verwandt sind, was sie sagen wollen." (Dillerin o düşünülen en içten ilişkisi, oysa özel bir yakınsılık ilişkisidir. O, dillerin birbirine yabancı değil, peşinen ve bütün tarihsel bağlantıların dışında, söylemek istediklerinde akraba olmalarında yatar.)

Çeviri, bu işleviyle dillerin demek istediklerinde en içten birbirleriyle akraba olduklarını bilene bilmeyene gösteren bir barış edimidir. Diller birbirine *yabancı değil*dir, hangi dil olursa olsun, dilleri konuşanlar birbirlerine *yabancı değil*dir. Daha ötesi en derinden, en içten birbiriyle akrabadır. Akrabalar arasında da çekişme olur, ama düşmanlık, kin ve savaş olmaz, olmamalıdır.

Çeviri, ben ile sen, öteki ile kendi arasındaki yapay sınırı ortadan kaldırır. Açıkça, bu sınırı koyanın, aslında kendi sorunu olduğunu gösterir. Friedrich Dürrenmatt'ın şu saptaması aynı sonuca varıyor: *"Ja, wer ist der andere? Das bin ja immer nur ich selber." (Evet, kimdir öteki? Bu aslında hep yalnızca kendimim.)*

Daha çarpıcı söylenebilir mi? Öteki, diyen, öteki diye bakan, ötekini horlayan, aslında kendisi ötekidir, kendi kendini horlar. Çeviren, kendini geri çekerek, kendi yerine çevirdiği *ötekini* koyarak, onu *ben* kılarak, bu ötekilikten sıyrılır ve *öteki* ile *kendi* arasındaki sınırı ortadan kaldırır. Çeviri, sınırları, duvarları ortadan kaldırır.

İşte çeviri dediğimiz edim, evrenin düzenindeki temel tasarımdır. Bu düzen içinde yer alan her şeyin, her varlığın, her türün birbirine yabancı değil, birbiriyle en içten, en derinden akraba olduğunun ifadesidir.

Yazın için söylersek: Çevirmen barış insanıdır. Ondan daha etkin barışçı da yoktur.

Gökçeada, Temmuz 2007

Hunter S. Thompson
(1937-2005)

İngilizce'den Çeviren: Orhun Yakın

Neydi Hemingway'i Ketchum'a Çeken Şey?

"Zavallı ihtiyar. Akşamları şuradaki yolda yürürdü hep. O kadar zayıf, kırılgan ve yaşlı görünüyordu ki ona bakmaya utanırdım. Hep ona bir araba çarpacağından korkardım, ona hiç de yakışmayacak bir ölüm olurdu bu. Kaç kez yanına gidip onu uyarmak istedim, zaten başka biri olsaydı yapardım da. Ama kişi Hemingway olunca iş değişiyor tabii."

Komşusu omuzlarını silkip Ernest Hemingway'in girişinde bayağı büyük bir geyik boynuzunun asılı olduğu, oldukça konforlu görünen dağ evine doğru çevirdi bakışlarını. Ev Big Wood nehrine tepeden bakan ve ilerde Sawtooth Dağlarına doğru uzanan vadiye hakim bir tepenin yamacına inşa edilmişti.

Buradan yaklaşık bir mil ötede, kasabanın kuzeyinde kalan küçük bir mezarlıkta, Baldy Dağının öğlenden sonra üstüne düşen gölgesinin altında ve Sun Valley'in kayak parkurları arasında Hemingway'in oldukça sade mezarı bulunmaktaydı.

Yazın, Baldy'nin ötesinde, Pirenelerden gelmiş Bask'lı çobanların göz kulak olduğu binlerce koyunun otladığı Wood Nehri Milli Parkı'nın çayırları uzanmaktaydı. Mezar kış boyu karla kaplanıyordu ama yazla birlikte gelen turistler mezarın yanında tek tek poz verip birbirlerinin resimlerini çekiyorlardı. Geçen yaz mezardan hatıra toprağı alıp götürmek isteyen turistlerle bazı sorunlar yaşanmış.

1961'de Hemingway'in ölümü gazete manşetlerine yansıdığında haberin içeriğine değil de

kaynağının Idaho eyaletinin Ketchum kasabası olduğuna şaşıran başkaları da olmalı diye düşünmüştüm. Ne işi vardı ki orada? Küba'dan ayrıldığında büyük çoğunluk, kendisinin de farkında olduğu, gittikçe yaklaşan son teslim tarihine kadar uzun süredir beklenmekte olan o son büyük romanı üzerinde çalışmakta olduğunu düşünmekteydi.

Gazeteler bu sorulara -en azından benim ölçülerime göre- asla yanıt vermediler, ben de geçtiğimiz hafta kalktım Ketchum'a giden o kasvetli yola düştüm, Magic ve Wood River vadilerini ayıran sulama hattını aşıp, Shoshone, Bellevue ve Ezra Pound'un memleketi Hailey'den geçip Birleşik Devletler 93 sayılı devlet karayolu üzerinde bulunan Jack'in Rock Shop'unu da geride bırakıp Ketchum'a, nüfus 783, vardım.

Yazarım diyen ya da iyi bir okuyucu olduğunu düşünen herkes Amerika'nın en ünlü yazarının Idaho'nun bu kuş uçmaz kervan geçmez küçük köyünde ne bulduğunu merak etmekten kendini alamaz. 1960'da kasabanın hemen dışında, zaten Ketchum'ın bir parçası olan ve aynı yer sayılan Sun Valley'den arabayla 10 dakikalık mesafedeki bu yerde kendisine bir ev satın alana değin Hemingway 1938'den beri aralıklarla buraya gelmiş durmuş.

Vereceğimiz yanıtlar bilgilendirici olabilir -sadece Hemingway'i daha iyi tanımak anlamında değil aynı zamanda kendisinin de sık sık sorduğu, hatta kayda geçirdiği, bir sorunun da yanıtı bulunabilir belki. "Büyük yazarlarımız yok bizim" diye açıklar *Afrika'nın Yeşil Tepeleri*'ndeki Avusturyalıya. "Belli bir yaşa geldiklerinde iyi yazarlarımıza bir şeyler oluyor... Yani, yazarlarımızı bir garip yapıyoruz biz... Birçok şekilde mahvediyoruz onları." Ama Hemingway kendisinin hangi şekilde 'mahvedilmekte olduğunu' bir türlü görememiş, o yüzden de bu tehlikeyi nasıl bertaraf edebileceğini çözememişti.

Ama yine de hem kendisiyle hem de yazarlığıyla ilgili bazı şeylerin pek de yolunda gitmediğinin farkındaydı ve eğer siz de Ketchum'da birkaç gün geçirirseniz onun buraya tam da o nedenle gelmiş olduğu duygusuna kapılırsınız. Çünkü Hemingway İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ve sonrasında işte tam da buraya avlanmaya ve kayak yapmaya gelmiş, aralarında Gary Cooper ve Robert Taylor'ın da bulunduğu, Sun Valley'i halen eğlencesi iyi yerler haritasında tutan kafe sosyetesinin üyeleri ile yöre publarının altını üstüne getirmişti.

Onlar "güzel yıllardı" ve Hemingway o yılların bir daha geri gelmeyeceği gerçeğini bir türlü kabullenememişti. 1947'de üçüncü karısıyla gelmişti buraya ama sonrasında Küba'ya yerleşmiş ve tekrar dönene kadar 12 yıl geçmişti, artık o da değişmişti, yeni bir karısı, Mary, vardı ve bir zamanlar "net ve bir bütün olarak" görmeyi başardığı dünyaya yönelik bakış açısı değişmişti.
O güzel yıllardan beri dünyada belki de kökten bir değişime uğramaksızın kalabilmiş tek yer Ketchum'dı. Avrupa tam anlamıyla değişmiş, Afrika oldukça sert siyasi karışıkların eşiğine gelmiş hatta sonunda Küba bile bir volkan gibi püskürmüştü Hemingway'in

karşısında. Kastro'nun eğitmenleri "*Bay Way*"in onları istismar ettiğini Kübalıların kafasına sokmaya başladığında Hemingway o ilerlemiş yaşında gereğinden fazla husumetle uğraşacak bir ruh halini geride bırakmıştı.

Sadece Ketchum değişmeden duruyor gibiydi ve o da buraya kök salmaya karar verdi. Ama burada bazı değişikler olmuştu; Sun Valley artık bir zamanların o parıltılı/gösterişli zengin ve ünlülerin kış kaçamağı yapmak için akın ettikleri bir yer olmaktan çıkmış diğer benzer kayak merkezleriyle sıkı bir rekabete girmiş bir mekân haline gelmişti. "İnsanlar alışkındı ona buralarda" diyor Ketchum'daki otel sahiplerinden biri olan Chuck Atkinson: "Onu rahatsız etmedikleri için çok memnundu. En sevdiği dönem sonbahardı. Ya Shoshone'da sülün ya da nehrin oralarda ördek avlardı. Sıkı nişancıydı, hatta hastalanıp artık yolun sonuna geldiğinde bile öyleydi."

Hemingway'in Ketchum'da pek fazla arkadaşı yoktu. Arkadaşlarından birisi de Chuck Atkinson'dı ve bir sabah kendisini kasabaya yukarıdan bakan bir tepedeki evinde ziyarete gittiğimde elinde daha postadan yeni çıkmış olan *A Moveable Feast*'i (*Paris Bir Şenliktir*) tutuyordu. "Mary New York'tan göndermiş" diye açıkladı Chuck "kahvaltıdan sonra bir parça okudum, iyiydi, öteki yazdıklarına göre bu daha çok onun elinden çıkmış gibi."

Bir başka arkadaşı da geçen sene ölen ve Hemingway'in yakınında bir yere gömülen, adamımızın kendisine *For Whom the Bell Tolls*'un (*Çanlar Kimin İçin Çalıyor*) orijinal elyazmasını verdiği emektar tur rehberi Taylor "Beartracks" Williams'dı. 'Baba'nın henüz et avcılığını sürdürdüğü dönemde Hemingway'i yanına alıp dağlarda Kanada geyiği, ayı, antilop ve koyunların peşinde koşan işte bu "Beartracks"ti.

Ölümünden sonra Hemingway'in hiç de azımsanmayacak sayıda yeni arkadaş edinmesi pek de şaşırtıcı değil. "Ketchum hakkında mı bir şeyler yazacaksın?" diye sordu barmenin biri. "Hemingway'i tanıyanlar üzerine bir şeyler yaz bence. Bazen onu tanımayan bir tek ben varmışım gibi geliyor bana."

Onunla oldukça uzun zaman geçirenlerden gezgin piyanist Charley Mason'ın pek de diyaloğun parçası olduğunu söyleyemeyiz çünkü "Ernie ne zaman kadehleri arka arkaya yuvarlamaya başlasa saatler boyu her çeşit hikâyeyi sıralamaya başlardı. Aslına bakarsan kitaplarını okumaktan daha iyiydi."

Mason'la, ana cadde üzerindeki Sawtooth Club'ın barına bir kahve içmek için girdiğimde tanıştım. Bugünlerde içkiden uzak duruyor ve kendisini tanıyanların söylediği kadarıyla en az on yaş genç gösteriyor. Konuştukça onu sanki Hemingway'in yarattığı karakterlerden birisi olarak algılamaya başlıyorum, sanki ilk dönem kısa hikâyelerinden birisinden kaçıp buraya gelmiş gibi.

"Çok sıkı içerdi" diyor yüzünde hafif bir gülümsemeyle. "Bir seferinde, daha birkaç yıl önce Tram'da (yerel publardan biri) iki Kübalıyla oturmuş içiyordu. Birisi dev gibi bir zenciydi, İspanya İç Savaşı zamanından tanıdığı bir silah kaçakçısıymış, öteki de Havana'dan müzisyenlerinkine benzer elleri olan zayıf, ufak tefek bir beyin cerrahıydı. O seans üç gün sürmüştü. Bir taraftan şarabın dibine vururken diğer taraftan da devrimciler gibi İspanyolca parçalıyorlardı. Orada olduğum bir öğlenden sonrasında Hemingway masanın üstündeki damalı örtüyü çekip aldı ve doktoru boğa yapıp o iri yarı herifle sırayla matadorluk yaptılar. Örtüyü adamın çevresinde döndürüp sallıyorlardı, acayip güzel bir görüntüydü."

Sun Valley'de bir başka akşam Mason bir ara verip bir süreliğine Hemingway'in masasına gelmiş. Konuşurlarken Mason ona "edebiyat alanında ya da yaratıcılığın söz konusu olduğu herhangi bir alanda sanatçı nasıl yırtabilir" diye sormuş.

"Benim için" demiş Hemingway "yaşamın tek kuralı yaptığım işe inanmam ve neyi dahil edip etmeyeceğimi biliyor olmam." Bu fikrini daha önce de söylemişti ama yaşamının son yıllarında halen aynı fikirde olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu. Neyi dahil edip etmemesi gerektiği yönünde her zaman net bir fikre sahip olmadığı yönünde oldukça bol kanıtlarımız varken savaş sonrasında ikna gücünün eskisi gibi olduğuna yönelik pek de fazla bir kanıtımız olmadığı söylenebilir.

İkna gücünün sürdürülebilirliği her yazar için oldukça güç bir iş, hele yazar bu durumun farkına varmışsa zorluk iyice artar. Fitzgerald dünya artık onun çaldığı müzikle dans etmez olunca tam anlamıyla çökmüş, Faulkner kitaplarındaki siyah simgeler yerine yirminci yüzyılın zencileriyle karşı karşıya kaldığında inancını yitirmiş ve Dos Passos inancını oluşturan öğeleri değiştirmeye çalıştığında tüm gücünü yitirmişti.

Bugünlerde, büyük yazar potansiyeline sahip yazarlarımızdan Mailer, Jones ve Styron'da bir türlü yerinde durmayıp onlara kendisini bir bütün olarak gözlemleme şansı tanımayan sert mizaçlı dünya yüzünden Hemingway'in durumuna benzer bir şekilde inanç yitimi bataklığına saplanmış gözüküyorlar.

Bu yalnızca bir yazarlık krizi değil ama yazarlar akla ilk gelen kurbanlar çünkü eğer sanatın amacı karmaşadan düzene varmaksa ki bu, kargaşanın statik olduğunu varsaysak bile, oldukça zor bir işken, kargaşanın gittikçe arttığı bir zamanda insanüstü güç gerektiren bir vazife.

Hemingway'in politik bir kişiliği yoktu. Sosyal hareketlilikle ilgilenmez, kurgu yazılarında yalnızca İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde çok daha anlaşılabilir görünen bir dünyada bireyin üstündeki baskıları ve gerginlikleri anlatırdı. Doğru ya da yanlış, konuları ak ve karaların hüküm sürdüğü geniş ve basit (ama kolay olamayan) kavramları kapsıyordu ve geleceğin hakim tonu olacakmış gibi gözüken gri tonlardan pek de hoşlanmıyordu.

Bu renk tonundan hoşlanmayan Hemingway sonunda Ketchum'a geri döndü ve, Mason'ın dediğine göre, dünyanın bir köşesinde kendisini içinde bulduğu bir şiddet olayında nasıl olup da ölmediğini hep merak edip durdu. Burada en azından, dağ manzarası ve evinin ilerisinde akan güzel bir nehir vardı; burada siyasetle hiç işi olmayan, kaba ve sert insanlarla bir arada yaşayabilir ve aklına estiğinde halen yolu Sun Valley'e düşen birkaç şöhretli arkadaşını ziyaret edebiliyordu. Tram'de, Alpine'de ya da Sawtooth Club'da oturup, dertlerini kendisi kadar ifade edemeseler de, hayata kendisi gibi bakanlarla muhabbet edebiliyordu. Bu samimi ortamda, iyice çılgına dönmüş bir dünyanın baskılarından uzakta kalabileceğini ve yaşam hakkında tıpkı geçmişte yapabildiği gibi "gerçekten yazabileceğini" düşünmüştü.

Ketchum, Hemingway'in *Big Two Hearted River*'ıydı ve aynı isimli öyküde kendi kitabesini yazmıştı, tıpkı Scott Fitzgerald'ın *The Great Gatsby* (Muhteşem Gatsby) isimli bir kitapta kendi kitabesini yazmış olduğu gibi. İkisi de kendilerini oturdukları tahtlarında sarsmakta olan dünyanın titreşimlerini anlayamamışlardı ama Fitzgerald daha esnek bir yaklaşım sergilemişti. Yarım kalan *Last Tycoon*'da (Son Düş) gerçekliği bir ucundan yakalama konusunda, her ne kadar gördükleri pek hoşuna gitmese de, samimi bir gayret sarf etmiştir.

Hemingway hiç böylesi bir çaba içine girmemiştir. Gençliğinde sahip olduğu o esnek güç yaşlandıkça sertleşmiş, eğilip bükülmez bir hale gelmiştir öyle ki son kitabı yirmili yılların Paris'i hakkındadır.

Ketchum'ın orta yerinde, bir köşede durup etrafa baktığınızda Hemingway'in bu mekânla o eski güzel günlerde gittiği yerler arasında nasıl bir bağlantı kurduğunu görmek pek de zor olmuyor. Dağların o vahşi güzelliklerinin yanı sıra yöre halkının kendine has atavik özelliği de bir yazar olarak kendisine sağlayabileceği dramatik olanaklar açısından merakını uyandırmış olmalı. Burası bozulmamış, kendi halinde bir köy, özellikle kışın kayak sevdalılarının yazın da balık meraklılarının istilasına uğrayıp tadını kaçırmadığı ölü sezonda. Sadece ana cadde kaldırılmanmış, geri kalanların büyük kısmı evlerin önlerine kadar uzanıyormuş gibi gözüken kirli ve bozuk patikalar gibi görünüyorlar.

Böylesi bir noktadan baktığınızda, kişinin dünyayı net ve bütün olarak görmesinin o kadar da güç olmayabileceğini anlayabiliyorsunuz. Diğer birçok yazar gibi Hemingway en iyi eserlerini ya ayağını sağlam bastığını hissettiğinde -Idaho'da bir dağ yamacında olduğu gibi- ya da inancının güçlü olduğu zamanlarda vermiştir.
Belki de her neyi arıyorduysa burada bulmuştur ama pek de öyle olmadığı yönündeki olasılık çok daha yüksek. Yaşlanmıştı, hastaydı ve oldukça sıkıntılı günler geçiriyordu, huzur ve barış yanılsaması ona yetmiyordu -arkadaşlarının Küba'dan kalkıp onu ziyarete gelmeleri ve Tram'de boğa güreşi oynamaları bile yetmiyordu. Sonunda, kendisine göre en iyi nedenle, tüm bunlara tüfeğiyle son verdi.

Afşar Timuçin

Çeviri Yanıltır

İtalyanlar *traduttore traditore* derken bir bakıma konuyu abartmış da olsalar bir bakıma yerden göğe haklıdırlar. Çevirmen hain midir yoksa yalnızca yetersiz midir? Bir metni çevirmeye kalkmak o metne ihanet etmeyi göze almakla olur ancak. Durmadan çevirilerden yakınırız ama onlarsız da edemeyiz. Keşke birçok dil bilebilseydik, birçok yazıyı aslından okuyabilseydik. Yazık ki bu bir düş bile değil. Hele çoklarımızın dil öğrenme konusunda iyiden iyiye isteksiz ve hatta beceriksiz olduğunu düşününce böyle bir şeyin olası olmadığını anlamak zor değildir. Birbirine yakın diller var, o dilleri konuşan insanlar birkaç dil öğrenme işini daha kolay başarıyorlar. İngilizceyi bir Fransız mı yoksa ben mi kolay öğrenirim? Fransızca'nın yapısıyla benim dilimin yapısı iyiden iyiye ayrıdır. Ne olursa olsun, dil öğrenmek dediğimiz iş dile kolay bir iştir. Bu yüzden çeviri bir zorunluluk olmaktan çıkamıyor.

Bir dilden bir dile çeviri yapabilmek için iki dili de eskilerin deyişiyle "bihakkın" bilmek gerekir. Böyle bir şeyin ancak çok özel koşullarda olası olabildiğini hepimiz biliriz. Bir tür iki dillilik gerekir bu iş için. İki dilli toplumlar vardır. Örneğin Kanada'da Québec toplumu iki dilliydi yıllar önce. Ben bunu gördüm ve yaşadım. Şimdi de öyle midir bilmiyorum. Montréal'de insanlar konuşurken bir dilden bir dile geçtiklerini sezmezlerdi bile. Fransızca onların anadiliydi. İngilizce de bir çeşit anadildi, ikinci bir anadildi. Kanadalı Fransızlar'ın gene de bu iki dili kullanarak çok iyi çeviri yapabilecek kimseler olduğunu söylemek hiç de kolay değil. Neden derseniz, bir dili konuşmak başkadır, onu bütün ince yanlarıyla bilmek başkadır. Biri çıkıp dört dil bildiğini söylediği zaman şu soru gelmez mi aklımıza: "Biliyorsun da ne kadar biliyorsun?"

Her şey bir yana bu çeviri işi bir sanattır. Tıpkı eğiticilik gibi çevirmenlik de bir sanattır.

Eğitimin nice kuralı vardır, eğitimbilimciler bu kuralları anlatmakla bitiremezler. Ama sonunda eğitimin her şeyden önce bir sanat olduğunu söylemekten de geri kalmazlar. Çevirmenlik bir sanattır ama yaratıcı yanı görünmeyen bir sanattır. Biri çıkıp şöyle diyebilir: "Ne olmuş yani çevirmişse, çevirmek aktarmaktan başka bir şey midir?" Evet çevirmek aktarmaktan başka bir şeydir. Ancak onun aktarmaktan başka bir şey olduğunu görmek zordur. Altı üstü bir çeviridir işte. Altı üstü bir çeviridir ama hepimiz biliriz ki dil işi ince iştir, bir sözcüğü şuradan alıp şuraya koyduğunuzda anlamı tepeden tırnağa değiştirmiş olursunuz. Konuşurken de öyle değil midir? Kimimiz gelişigüzel konuşuruz ama kimimiz sözcükleri özenle seçeriz, daha doğrusu özenle seçmeye alışmışızdır. Sözcükleri özenle seçtiğimiz içindir ki sözümüz etkili olur.

Çeviri işi birçok bakımdan bir uzmanlık sorunu ortaya koyar. Bir felsefe adamının gemicilikle ilgili bir metni doğru dürüst çevirebileceğine inanmak zordur. Bir kimyacının bir felsefe metnini doğruya yakın çevirebileceğini düşünmek de zordur. Ama özellikle bizim ülkemiz gibi ülkelerde her metnin uzmanını nereden bulacağız? Ayrıca uzmanlar çeviri işine çokça vakit ayırmak istemezler. Bir felsefe araştırmacısı ne diye kalksın da bir kitabı çevirsin. O çevirdiği parçaları elbette yaptığı araştırmalarında kullanır bir güzel ve ötesine karışmaz. Diyelim ki önemli ve orta büyüklükte bir kitabı çevirmek size düştü, bu kitabı çevirmek için harcayacağınız emek aynı büyüklükte bir kitabı yazmak için harcayacağınız emekten daha büyüktür. Bir kere varsa önceki çevirileri göz önünde tutacaksınız, ayrıca çevirmekte zorlandığınız yerleri bu işi sizin kadar hatta sizden iyi bilen birilerine danışacaksınız, sözlük karıştıracaksınız, bilgi yanlışı yapmayayım diye ansiklopedilere ya da el kitaplarına başvuracaksınız. Bu sizin belki de bir yılınızı alacak. Oysa siz bu işi yapmayıp kitap okusaydınız on kitap bitirirdiniz belki de.

Ben bu kitaba bir yılımı verdim diyerek yayımcınızın kapısını çaldığınızda o sizin söylediklerinizi duymazdan gelecektir. Belki de şöyle geçirir içinden: "Enayiliğine doyma! Sana kim dedi ince eleyip sık doku diye. Hazır daha önce yapılmış çevirileri de var. Ona göre yazıp çıksaydın bir güzel!" Size yayımcınız ne ödeyecek? Telife ne ödüyor ki çeviriye ne ödeyecek. "Al şu yüz lirayı, kalanı için yaza doğru gel!" Biri çıkıp da çevirinizin aslına uygun olup olmadığına bakar mı? Biri böyle bir külfete katlanıp çevirinizin uyarlılığıyla ya da uyarsızlığıyla ilgili bir yazı yazar mı? Olsa olsa biri kitabın ne olup ne olmadığını anlatan bir yazıya çevirinin de kötü olmadığını bildiren iki satır ekleyebilir ki bu iki satır da belli ki ezbere yazılmıştır. İnsanlar kitap okuma konusunda sarsılmaz tembelliklerini sürdürürken bir de sizin çevirinizin sağlıklı olup olmadığıyla mı uğraşacaklar.

Bu yüzden bu çeviri işini çok zaman her konuda çeviri yapabilen kişiler üstlenmişlerdir. Onlar yani çevirmenliği meslek edinenler ne yapsınlar, bir felsefe kitabını da, bir gemicilik kitabını da, bir romanı da, bir tarih kitabını da aynı iyi niyetle çevirirler. Hızlı çalışıp aza kanaat etmeyi bilen bu kimseler çeviri işinde epeyce sıkıntılar yaratırlar, görünür görünmez yanlışlar yaparlar. Uzmanı çevirmeyince ister istemez çeviriyi uzman olmayanlar yapacak-

tır. Kaç bilim adamı kendi alanında çeviri yapmayı göze almıştır? Hele insanların tembellikten döküldükleri ve iki satır bir şey yazmayı ölüm saydıkları ortamlarda bilim adamı çeviriyle falan uğraşmaz. Evet, çare yoktur, en önemli kitapları bile çevirsin diye uzman olmayan kişilere emanet etmek artık bir alışkanlık olmuştur.

Ben çeviri yapmaktan korkarım. Bu düpedüz yanlış yapma korkusudur? Fransızca'yı "bihakkın" bildiğimi söyleyebilir miyim? Söyleyemem. O durumda çeviri işine kalkmak sıkıntılı iştir. Edebiyata başladığımız yıllarda Baudelaire'den ve Verlaine'den şiirler çevirmek pek hoşuma giderdi. Hele çeviriyi ölçülü uyaklı yapmak tam bir eğlenceydi benim için. Acemilik bu ya, çocukluk biraz da, birinde pek büyük bir yanlış yapmışım. Baudelaire'in bir şiirini çevirirken "iç" anlamına gelen "bois"yı "orman" diye anlamışım. Şiir bizim *Yelken* dergisinde yayımlanınca Sait Maden ağabeyimiz beni bütün inceliğiyle uyardı. Yerin dibine geçtim desem yalan olmaz. Şimdi öylesine katı bakmıyorum, kendim için de başkaları için de daha hoşgörülüyüm. Her zaman her konuda yanlış yapabilir insan. Ahlaki olmayan bütün yanlışlar hoşgörüyle karşılanması gereken yanlışlardır. Ahlaki olanlarına da yanlış adı az gelir.

Şiir çevirisi elbette daha çok su kaldırıyor. Zaten kaygan bir alanda çalışıyorsunuz, sözü öyle söyleyeceğinize böyle söyledinizse kıyamet mi kopar! Rahmetli A. Kadir ağabeyimizle yüzlerce şiir çevirdik vaktiyle. Çevirdiğimiz şiirler çok zaman makale havasında "devrimci" şiirlerdi, bu yüzden pek zorluk çekmiyorduk. Şiirlerin ham çevirisini ben yapıyordum, A. Kadir ağabeyimiz de bu ham çevirileri olgunlaştırıyordu. Bir gün benden Aragon çevirmemi istedi. Yapamayacağımı söyledim. Aragon'un şiirleri bir başka dile aktarılabilir şeyler değildir. Fransızcanın bütün inceliklerini taşıyan bu şiirler çok zaman gerçeküstücü bir anlayışla yazıldıkları için okuyana bin bir güçlük çıkaran şiirlerdir. Aragon'un şiiri çevrilmek için değildir. A. Kadir ağabeyimiz benim bu tutumum üzerine biraz burulmuştu, yapamam deyişimi belki de benim aşırı bir duyarlılığıma vermişti.
Binlerce yıl sonra insanlık tek bir dil konuşursa çeviri diye bir sorun kalmayacak. Ama bugün çeviriye gereksinimimiz var. Bu arada çevirmenlerden biraz daha özenli olmalarını istemek yanlış olmaz sanırım. Bazı çevirilerde bir çalakalem yapılmışlık havası daha ilk satırda kendini gösteriyor. Biliyorum, kolay iş değil. Ben temel felsefe kitaplarının başka dillerdeki çevirilerinin de aksak yanları olduğunu gördüm. Leibniz'in bir kitabının belki de daha açıklayıcı olmak adına pek de uygun olmayan bir anlayışla İngilizceye çevrildiğini gördüm örneğin. Kınamıyorum, çünkü zor iştir. Bir çevirinin başarısı belki de yüzde şu kadardan çok yanlış yapılmamış olmasıyla belirgin olabilir. Çevirenlere gene de her koşulda teşekkür borcumuz var, insana ün, ünvan, zenginlik kazandırmayan bir işi canla başla yapıyorlar.

Çağdaş Türk Şiiri'nden Çeviriler

Doğan Ergül

Erdoğan Alkan

Ataol Behramoğlu

Edip Cansever

Nâzım Hikmet

Metin Demirtaş

Ahmet Muhip Dıranas

Onat Kutlar

A. Kadir

Sennur Sezer

Oğuz Tansel

Doğan Ergül

İngilizce'ye Çeviren: Gökçenur Ç.

DOĞAN ERGÜL (20 Mart 1968 - 2 Haziran 2007)
Arpaçay'da doğdu. Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama bölümünden mezun oldu. Bir kamu kurumunda, şehir plancısı olarak çalıştı. Şiirleri; *Akatalpa, İskenderiye Yazıları, Şiir Oku, Üç Nokta, Kuzey Yıldızı, Öteki-siz, B(aşk)a, Islık ve E* gibi dergilerde yayımlandı.

UZAKTA

kalabalık şehrin sokaklarında akşamla
bir yüz bir başka bakar her şeye

anlam bulunduğu yerde kaybedendir kendini

denizin karanlık sokaklarında
biri takanın ninnisini söyleyerek
uyutur denizi

uyku denizin üstüdür

FAR AWAY

in the streets of a crushed city by night
a face of an alternative eye looks at
everything

meaning is the one losts itself just where it
is found

in the dark streets of sea
someone puts sea to sleep
as he sings the lullaby of the fisher boat

Sleep is the upside of the sea

Erdoğan Alkan

Fransızca'ya Çeviren: Erdoğan Alkan

YILDIZLAR KARDEŞLERİM

Yıldızlar kardeşlerim
Aydınlığınızı sevdim.

Dalgalar kardeşlerim
Ülkemin ırmaklarından
Süt ve bal aksın istedim.

Buraya bu taşın dibine
Yüksükotu'nun bittiği yere
Evin önüne kan aktı evin önüne.

Yıldızlar kardeşlerim
Ellerinizi verin
Bir tanrı oturmuş kucağıma
Bakıyor yaşlı gözlerle bana.

LES ÉTOILES MES FRÈRES

Les étoiles mes frères
J'ai aimé vos lumières.

Les flots ô mes frères
J'ai voulu que coulent le miel et le lait
des rivières de mon pays.

Ici au fond de cette pierre
où pousse la digitale pourprée
ici du sang a coulé
devant la maison a coule.

Les étoiles mes frères
tendez-moi les mains
un dieu assis sur mes genoux
me regarde des larmes aux yeux.

Ataol Behramoğlu

İngilizce'ye Çeviren: Walter Andrews

YAŞADIKLARIMDAN ÖĞRENDİĞİM BİR ŞEY VAR

Yaşadıklarımdan öğrendiğim bir şey var:
Yaşadın mı, yoğunluğuna yaşayacaksın bir şeyi
Sevgilin bitkin kalmalı öpülmekten
Sen bitkin düşmelisin koklamaktan bir çiçeği

İnsan saatlerce bakabilir gökyüzüne
Denize saatlerce bakabilir, bir kuşa, bir çocuğa
Yaşamak yeryüzünde, onunla karışmaktır
Kopmaz kökler salmaktır oraya

Kucakladın mı sımsıkı kucaklayacaksın arkadaşını
Kavgaya tüm kaslarınla, gövdenle, tutkunla gireceksin
Ve uzandın mı bir kez sımsıcak kumlara
Bir kum tanesi gibi, bir yaprak gibi, bir taş gibi dinleneceksin

İnsan bütün güzel müzikleri dinlemeli alabildiğine
Hem de tüm benliği seslerle, ezgilerle dolarcasına
İnsan balıklama dalmalı içine hayatın
Bir kayadan zümrüt bir denize dalarcasına

Uzak ülkeler çekmeli seni, tanımadığın insanlar
Bütün kitapları okumak, bütün hayatları tanımak arzusuyla yanmalısın
Değişmemelisin hiçbir şeyle bir bardak su içmenin mutluluğunu
Fakat ne kadar sevinç varsa yaşamak özlemiyle dolmalısın

Ve kederi de yaşamalısın, namusluca, bütün benliğinle
Çünkü acılar da, sevinçler gibi olgunlaştırır insanı
Kanın karışmalı hayatın büyük dolaşımına
Dolaşmalı damarlarında hayatın sonsuz taze kanı

Yaşadıklarımdan öğrendiğim bir şey var:
Yaşadın mı büyük yaşayacaksın, ırmaklara, göğe, bütün evrene karışırcasına
Çünkü ömür dediğimiz şey, hayata sunulmuş bir armağandır
Ve hayat, sunulmuş bir armağandır insana

I'VE LEARNED SOME THINGS FROM HAVING LIVED

I've learned some things from having lived:
If you're alive, experience one thing with all your power
Your beloved should be worn out from being kissed
And you should drop exhausted from the smelling of a flower

A person can gaze at the sky for hours
Can gaze for hours at a bird, a child, the sea
To live on the earth is to become part of it
To strike down roots that won't pull free

If you cling to anything, tightly hold a friend
Fight for something with every muscle, whole body, all your passion
And if you lay yourself for a time on the warm beach
Let yourself rest like a grain of sand, a leaf, a stone

To your utmost, listen to every beautiful song
As though filling all the self with sound and melody
One should plunge head-first into life
As one dives from a cliff into the emerald sea

Distant lands should draw you, people you don't know
To read every book, know other's lives, you should be burning
You shouldn't exchange for anything the pleasure of a glass of water
No matter how much the joy, your life should be filled with yearning

You should know sorrow, honorably, with all your being
Because the pains, like joys, make a person grow
Your blood should mingle in the great circulation of life
And in your veins life's endless fresh blood should flow

I've learned some things from having lived:
If you're alive, experience largely, merge with rivers, heavens, cosmos
For what we call living is a gift given to life
And life is a gift bestowed upon us

Edip Cansever

Almanca'ya Çeviren: Mustafa Ziyalan

ODA

Gün günden odamın şeklini alıyorum
İşliyorum bu iniltili varlığı yeniden
Kimbilir, duyuyorum yazgısını belki de
Kuru bir dal parçasını içinden yiye yiye
Dal olan bir böceğin
o garip yazgısını

Ne ölüme benzer ne ölümsüzlüğe.

RAUM

Tag für Tag gestalte ich mich meinem Raume nach,
verfeinere diese seufzende Existenz von neuem,
wer weiss, wohl empfinde ich das Schicksal
eines Insekten,
das einen dürren Ast von innen fressend
allmaehlich zu einem Ast wurde,
jenes seine seltsame Schicksal

aehnlich weder der Unsterblichkeit noch dem Tode.

Metin Demirtaş

İngilizce'ye Çeviren: Yusuf Eradam

CHE GUEVARA

Bizim de dağlarımız vardır Che Guevara
Bakma şimdi durgunsa, bir şahan gibi duruyorsa
Yorgundur, savaşlar görmüştür, çeteciler barındırmıştır
Yani satılmış değillerdir hiç tüfek patlamıyorsa
Alaçamın, mor meşenin ardına silah çatıp yatmağa
Bizim de dağlarımız vardır Che Guevara

Bizim de halkımız vardır Che Guevara
Unutulmuş uzak tarlalar yalazında
Sazıyla, türküleriyle kardeşliğe vurgun
Bütün ulusların halkları gibi
Ve yalnız büyük fırtınalarla kımıldayan
Bizim de halkımız vardır Che Guevara

Bizim de ozanlarımız vardır Che Guevara
Sağ çıkmış güneşsiz taş odalardan
Yüreğiyle barışa, sevgiye yönelmiş
Çelik öfke bir yanı, bir yanı uysal mavi
Eğilmeden dimdik geçmiş demir kapılardan
Bizim de güzel insanlarımız vardır Che Guevara

Bizim de delikanlılarımız vardır Che Guevara
Yokluklardan bi yol kopup gelmiş
Üç zeytin, az ekmek üniversitelerde
Su gibi kızlar çarpar önce, alkol vurur
Öfkeli dolanırlar caddelerde
Ve başkaldırırlar akılları suya erende

Çünkü Vietnam hepimizin Vietnam'ı
Kongo hepimizin Kongo'su
Bir kere özsu yürümüştür dallara
Patlayacaktır ağır sancılarla karanlıklar
Varmak için o güzel yarınlara
Bizim de dağlarımız vardır Che Guevara

CHE GUEVERA

Che Guevara, we too have our mountains
Don't worry if they are still now, still like falcons,
They are weary, have seen wars, hosted partisans,
Yet, they are not traitors, if no rifle is fired,
Their guns lean against the pines and oaks
We too have our mountains Che Guevara.

Che Guevara, we too have our people here
Forsaken in the warm winds of distant fields
Committed to brotherhood with ballads
Like all the peoples of the world
And moving only in storms and thunder
We too have our people here Che Guevara.

Che Guevara, we too have our poets
They too have survived rooms of stone, rooms of no sun
Their hearts beating for peace and love
One half is steel anger, while the other is docile blue
They too have passed through iron gates upright
We too have our beautiful people Che Guevara.

Che Guevara, we too have our young men
Who have made their way out of poverty here
By feeding on only a few olives and bread at universities
Young men hit by girls like sirens, then by alcohol
Wandering along the streets in anger
And who rebel when they realize the truth.

For Vietnam is our Vietnam
Congo is our Congo
Once the sap runs in the branches
Darkness blows up with pains in deep
To reach that beautiful tomorrow
Che Guevara, we too have our mountains.

Ahmet Muhip Dranas

İngilizce'ye Çeviren: İlyas Tunç

BULUTLAR

Yeşil gözlerinde akşamın rengi
Mor gagalarında fecir, bulutlar.

Bitmez tükenmez kuş sürüsü gibi
Dağlar arkasından gelir bulutlar.

Bulutlar, binlerce ve dizi dizi
Batı uçlarında dikilmiş putlar.

Bulutlar, her akşam içip denizi
Gök kubbede şölen kuran mabutlar.

Bulutlar, kuzeyin buz dağlarından
Sıcak vadilere inen mamutlar.

Ve gözlerimize dolup da bazen
Döken içimize zehir, bulutlar!

CLOUDS

Clouds, with the sun setting in their green eyes,
The day breaking on their violet beaks.

Clouds rising behind the hills
Like an endless swarm of birds.

Clouds in thousands, and one by one
Like totems posted at the western edges

Clouds drinking up the sea at dusk
Like gods throwing a feast on the sky's dome

Like mammoths walking down the icebergs
In the north towards the warm valleys, clouds.

And, setting in our eyes, sometimes,
Like poisons dropping inside us, clouds!

Nâzım Hikmet

İngilizce'ye Çeviren: Özgür Çavuşoğlu

BİZİ ESİR ETTİLER

Bizi esir ettiler,
bizi hapse attılar:
beni duvarların içinde,
seni duvarların dışında.
Ufak iş bizimkisi.
Asıl en kötüsü:
bilerek, bilmeyerek
hapishaneyi insanın kendi içinde taşıması...
İnsanların bir çoğu bu hale düşürülmüş,
namuslu, çalışkan, iyi insanlar
ve seni sevdiğim kadar sevilmeye layık...

THEY'VE TAKEN US CAPTIVE

They've taken us captive,
They've put us in prison,
placing me inside the walls,
placing you outside them.
Ours is of little note.
It's actually the worst of all,
knowingly or not,
for a person to carry this prison inside him...
Many people have been put into this position,
many people that are upright, hardworking and pure,
and they do deserve to be loved as much as you're loved by me...

Onat Kutlar

İngilizce'ye Çeviren: Tozan Alkan

BİR ŞİİR ÜSTÜNE ÇEŞİTLEME

Külrengi bulutlarıyla güz günlerinin
Sevdiğim İstanbulu gibisin
Gene de çağırıyor yüreğin
Daha aydınlık bir yeryüzünü

Her zaman genç gözlerinde büyüyor
Şu kocamış ve yorgun İstanbul
Gene de yaşıyor ve sırlı aynasında
Bana gösteriyor senin yüzünü

Ayak basmadığım çorak bozkırda
Sevdiğim Anadolu gibisin
Gene de bekliyor yüreğin
Uzakta ve elinde olmayanı

Sevecen gözlerinde tükeniyor
Hasret rüzgârıyla Anadolu
Gene de üretiyor ellerin
Yeni baştan ve umutla sevdanı

İstanbulum Anadolum sevdiğim toprak
Ne kadar yakınım sana
Ve ne kadar uzak

VARIATIONS OF A POEM

You are like my beloved Istanbul
With the gray clouds of autumn days
But still your heart looks for
A much more brightly lit world

This senile and exhausted Istanbul
Always smiles in your young eyes
But still it lives and it shows
You to me in its silvered mirror

You are like my beloved Anatolia
In the barren lands i have never visited
But still your heart longs for
That which is far off and impossible

In your affectionate eyes, Anatolia
is being lashed by the winds of nostalgia
but still your hands, full of hope
increase your love more and more

My Istanbul, my Anatolia, my beloved country
How close I am to you
and how far away

A. Kadir

İngilizce'ye Çeviren: Tozan Alkan

İSTANBUL...

Orda, adamı düşündüren
Denizler vardır
-Işıltılı ve berrak-,
Şurda gemiler durmuş,
Kimbilir,
Zincirleri ne ağırdır.
Sarayburnu,
Kızkulesi,
Haydarpaşa...
Bak işte Köprü,
Böyle ayak altında bütün gün..
İşte yollar gıcır gıcır,
İşte Sultanahmet Meydanı şu gördüğün
Nihayet, ilerde deniz,
Mis gibi balık kokar.
Daha sonra Adalar
Ve hep çam ağaçları.
Oranın mehtabı tatlı olurmuş,
Öyle derler,
Rüyadaymış gibi yaşar insan.
Galiba böyle görülür İstanbul
Bir kartpostal önünde durup
İştahla bakarsan.

ISTANBUL...

There you see the oceans
-Glittering and clear-
Which make you think
There stand the ships
Who knows
How heavy their chains are
Sarayburnu,
Kizkulesi,
Haydarpasha...
Here is the bridge
Everyday, under our feet
Here are the brand-new roads,
Here is Sultanahmet square
Over there the sea
Smelling of fish
Over there the islands
And pine trees everywhere
It is nice to go for a walk in the moonlight
So it is said
People live as if in a dream
You may see Istanbul as such
If you look at it with such a desire
Standing in front of a postcard.

Sennur Sezer

İngilizce'ye Çeviren: Yusuf Eradam

DOKTORDU CHE

Onu çocuklara bakarken gördünüz mü hiç.
Nasıl bir sevinç vardı gözlerinde.
Nasıl bir tutku.
Nasıl bir çareyi bilip de...
Onu çocuklara bakarken gördünüz mü hiç.
Neden kalmadı Küba'da, neden bilir misiniz yerleşmedi.
Çocuklar ölüyordu ilerde.
Çocuklar açtı. Çocuklar...
İşte.
Gözlerinde umut ve öfke, sürdü motosikletini, sürdü yaşamını sarpa.
Yol boyu çocuklar onu bekliyordu.
Çantasında ilaç, çantasında şeker ve devrim ellerinde...
Sonra çocuklar...
Sonra çocuk gülüşleri kanadı göğsünde.
Bir doktordu o...
Çocuklar And dağlarının tepelerinde onu selamlarlar.
O hep ordadır: Çantasında ilaç ve şeker, ellerinde devrim...
Ve göğsünde kanayan çocuk gülüşleriyle.

CHE WAS A DOCTOR

Did you see him looking at children
Did you see the joy in his eyes
The passion
How he looks, the cure in his eyes...
Did you see him looking at children
Why he did not stay in Cuba, do you know why he didn't
Ahead, children were dying
Children were hungry. Children.
Just children.
Hope and anger in his eyes he drove his motorbike and his life to craggy heights.
On his way, children were waiting.
Medicine in his bag, candies in his bag, and revolution in his hands...
Then children...
Then children's smiles flipped to bleed on his chest.
He was a doctor...
Now, on top of the Andes children salute him.
He is always there: Medicine and sugar in his bag, and revolution in his hands.
He is always there with children's smiles bleeding on his chest.

Oğuz Tansel

İngilizce'ye Çeviren: Nilüfer Mizanoğlu-Reddy

SAVAŞA HAYIR

Halk, dört duvar cenderede,
Düşünür mü özgürlüğü, karın zil
Gözlerinde güvercin kanadı,
Uzatır düşsü duyargalarını;
Kendi kendilerini görürler.
Işıklanıverir yollar bir gün:
Birden yıkılır kara duvarlar.
Her varlık yerini alır,
Çalışan bilekler isteyince:
Hele de sevi dolu yürekler,
Barış yazılır gökyüzüne;
Barış içinde olmalı evren.
Doğmak da, ölmek de, dostlukla.
Var olmanın soylu yasası:
Barış, Sevi. Barış, Sevi. Barış...

NO TO WAR

People shut within the walls of torment
Cannot think of freedom with empty stomachs.
Pigeons' wings from their eyes,
Spread out their dreamy antennas;
They start being aware of themselves.
One day the roads become illuminated,
Suddenly the black walls come tumbling down;
Every living creature takes its place.
When the toiling hands desire,
When the hearts are filled with love
Peace becomes the writing in the sky.
The whole world should be at peace,
Friendly both at birth and at death.
The noble rule of our lives:
Peace, Love. Peace, Love. Peace...

Didem Gamze Erdinç

Frankenstein'ın Türkçe Çevirilerinde 'Genre' Değişikliği ve 'Paratext' Kavramı

Bu çalışmada Mary Wollstonecraft Shelley'nin *Frankenstein* (1818) adlı romanının Türkçe çevirilerindeki[1] edebî tür değişikliği ve metin dışı ögelerin ('paratext') bu değişikliği nasıl yansıttığı incelenmiştir.

Çeviri metnin okura sunuluş biçimi şüphesiz ki, onun hedef çoğul dizgedeki yerini belirlemede oldukça önemli bir rol oynar. Bu belirleme sürecinde yayınevi politikaları, hedef okurun mevcut sosyo-kültürel bağlamı, dönemin tarihsel ve siyasi trendleri ve popüler kültür gibi etkin olan çeşitli faktörler vardır. Söz konusu bu faktörlerin bir sonucu olarak çeviri edebiyatı belirli bir noktaya kadar kendine özgü olan biçimlendirme ilkelerine sahip olabilir[2]. Diğer bir deyişle her çeviri edebiyatı, edebiyat tarihi içersinde kendi yollarını ve yaklaşımlarını yaratır. Ve bazen bu yol ve yaklaşımlar kaynak eserinkilerden tamamen farklı olabilir. Başka bir deyişle kaynak eserden yalnızca metinsel düzlemde (hedef metin içindeki her tür sözdizimsel, sözcük ve anlambilimsel sapmaları da içine alarak) değil, aynı zamanda metin dışı ögeler bağlamında da sapmalar olabilir. Bu metin dışı ögeleri ifade etmek için kullanılan *paratext* kavramı ilk kez Gérard Genet tarafından mektup, söyleşi, önsöz, sonsöz, kapak, tanıtım yazıları ve makaleler gibi bir metnin dışında kalarak onu edebî bir eser yapan her şeyi ifade etmekte kullanılmıştır[3]. Yukarda bahsedilen metin dışı ögeler bağlamında sapmalar, çeviri eserlerin hedef okur kitlesi tarafından alımlanmasını şekillendirmede kimi zaman metinsel düzlemdeki sapmalardan çok daha etkin bir rol üstlenebilir. Uç noktalara taşındığında bu metin dışı ögeler çeviri eserin dünya edebiyatındaki yerini dahi değiştirebilir. Bu tür örnekleri özellikle klasik eserlerin çevirilerinde görmek

mümkündür. Örneğin eleştirmenlerce Jonathan Swift'in zamana meydan okumuş bir satirik eseri olan *Güliver'in Seyahatleri* (1726), ülkemizde uygulanan çeviri politikaları neticesinde çocuk edebiyatına yönelik bir kitap haline getirilmiştir(4). Urpo Kovala'nın yukarda adı geçen "Translations, Paratextual Mediation, and Ideological Closure" isimli makalesinde değindiği üzere, kitabın Fince'ye yapılan çevirileri de hedef okura bu eseri çocuk edebiyatı bağlamında sunmuşlardır. İdeolojik kapanmayı bakış açısı olarak öne süren Kovala'nın *paratext*lere ilişkin görüşü, daha sonra benzer şekilde Şehnaz Tahir Gürçağlar tarafından da sürdürülmüştür. "*Dracula*'nın Türkçe Çevirisi Üzerine"(5) isimli makalesinde nasyonalist söylemi bakış açısı olarak ele alıp kitaba ilişkin *paratext*lerin bu söyleme nasıl katkı sağladığı üzerinde durur. Bu çalışmada da bu iki makalenin ışığında *paratext*lerin *Frankenstein*'ın Türkçe çevirilerinde okurun eseri alımlayış biçimini etkile-yerek nasıl bir *genre* değişikliğine yol açtıkları irdelenmektedir.

Şimdiye dek paratextlerin çeviri edebiyatın hedef okur tarafından alımlanışında ve hedef okur kitlesi profilinin belirlenmesinde ne kadar etkin olduğu üzerinde duruldu. Bu noktadan sonra *Güliver'in Seyahatleri*'yle benzer bir kaderi paylaşarak ve edebî türüne ilişkin tamamen bir transformasyon sürecinden geçerek günümüze ulaşan Mary W. Shelley'nin *Frankenstein*'ı odak noktası olacaktır. Bu transformasyon süreci, romanın Türkçe çevirilerindeki *paratext*lerin yanı sıra ilgili makalelerin incelenmesiyle de daha anlaşılır bir hale gelecektir. Öncelikle romanın İngiliz edebiyatı bağlamındaki yerine bir bakalım. 1818 Londra'sında *Frankenstein*'ın ilk baskısı yayımlandığında İngiltere ve başta Fransa ile Almanya olmak üzere bütün Avrupa, Fransız Devrimi'ni takip eden romantik çağı yaşıyordu. Dönemin edebî temalarına genel hatlarıyla yakından incelediğimizde izlerini *Frankenstein*'da da görebileceğimiz isyan, ayaklanma ve devrimi takip eden ajitasyon fikirleri hakimdi(6).

Frankenstein genel olarak iki merkezî tema üzerine odaklanır(7). İlki kibirli, tutkulu Faust ve Prometheus ruhunu yansıtan bilim adamı Frankenstein'ın yaratığını insanî özelliklerinden sıyırarak başta kendisi olmak üzere bütün sevdiklerinin yıkımına yol açışıdır. Bu noktada romanın alt başlığının *Modern Prometheus* oluşu da dikkatten kaçmaması gereken bir ayrıntıdır. Maalesef, romanın Türkçe çevirilerinin çoğunda bu alt başlığa yer verilmemiştir. İkincisiyse Frankenstein'ın yarattığı varlığın insanın izolasyonu ve yabancılaşmasına ilişkin *romantik* kaygıları temsil ediyor oluşudur. Dış dünyayla bütün bağları kopartılan yaratığın insancıl sevgisi sonunda bir katilin nefretine dönüşür ve bu nefreti şöyle dillendirir yaratık: "Eğer sevgi uyandıramıyorsam, korku salacağım." Burada daha fazla edebî detaya girilmeyecektir fakat eserin romantik edebiyattaki yeriyle ilgili daha fazla bilgi için aşağıda bir okuma listesi mevcuttur(8).

Eleştirmenler tarafından romantik dönem eserleri arasında değerlendirilen bu kitap nasıl oldu da ülkemizde kült bir korku ve bilim-kurgu romanı haline geldi? Uzun yıllar unutulan bu romanın yeniden gün ışığına çıkarak popülarite kazanması, ki bu büyük ölçüde romanın gotik ve korku unsurlarıyla harmanlanarak beyaz perdeye taşınmasından hemen sonra olmuştur, yirminci yüzyılın ikinci yarısına denk gelir. İlki 1971 yılında Milliyet Yayınları'nca basılan *Frankenştayn* gibi ülkemizde bu romanın Türkçe çevirilerinin bazıları kaynak

metne sadık kalınmadan yapılan adaptasyonlardı. İlginç olan söz konusu kitabın çevirmeninin Giovanni Scognamillo gibi popüler edebiyatın *Dracula, Sherlocke Holmes, Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* gibi klasik eserlerin beyaz perdeye taşınarak yeniden üretildiği bir dönemin önde gelen ve nüfuz sahibi sinema eleştirmenlerinden biri olmasıdır. Kitap Milliyet Yayınları tarafından kapağında yaratık Frankenstein'ın ürkütücü bir portresiyle resimlendirilerek 'Kara Dizi' adlı serinin dokuzuncu kitabı olarak piyasaya sürülmüştür. Her ne kadar kitabın kapağında Scognamillo'nun adı çevirmen olarak belirtilmişse de (Türkçesi: Giovanni Scognamillo), kitap çeviri değil bir adaptasyondur.

Kaynak kitap, Mary W. Shelley'nin yazmış olduğu önsöz niteliğindeki giriş metniyle başlar(9). Bu kısım Giovanni'nin kitabında tamamen çıkartılıp bunun yerine kitap aşağıdaki paragrafla başlatılmıştır:

> Bugün hücreme papaz geldi. Yardım isteyip istemediğimi, tövbe edip etmeyeceği mi sordu. Yüzsüzlüğe bakın! Neden tövbe edecekmişim? Yine de gelişi beni memnun etti. Tabii ölümden sonraki hayat konusunda bağışlayacağı umutlar için değil... Beni ilgilendiren bu hayat nasılsa. Yani bu dünyadan kopmak, öbür dünyaya göçmek için acele etmiyorum. (s. 7)

Kaynak kitapta böyle bir paragrafa rastlanmamaktadır. Ne Frankenstein bu sözleri sarf etmiştir, ne de hücresinde (!) bir papaz tarafından ziyaret edilmiştir. Şimdi de Giovanni'nin kitabının kapanış paragrafına bir bakalım:

> Adım Doktor Frank... Londra'da yerleşmiş, seçkin Avrupalı doktorlardan biri... Sesimdeki yabancı şive hanımların hoşuna gidiyor... Kliniğim yine kadınlarla dolup taşıyor, beni müzikli ziyafetlere davet edenler çoğalıyor. Hans, hastalarımın bir kısmıyla meşgul oluyor. Boş zamanlarımızda büyük planlar kuruyoruz. Yakında eski ve elverişli bir ahır satın alıp kapılarını sağlamlaştırdıktan sonra orada bazı ilginç denemeler yapacağım. Yaşlı hastalardan ikisi fazla yaşamayacaklar. Bunlardan biri, ölürken bana bir hayli para bırakacağını söyledi. Bense, parasını istemiyorum kadın farkında değil tabii. Gerçekte bana paradan çok daha değerli bir şey bırakacak. Yeniden laboratuarda işe başlamak ve insan yaratma çabalarımı sürdürmek istiyorum. Bunun için çok sabırsızım!.. (s. 211-212)

Bilindiği gibi kaynak kitabın sonunda hem Frankenstein, hem de yaratığı içine düştükleri amansız mücadele sonunda ölürler. Tıpkı romanın başlangıcında olduğu gibi sonunun da kaynak kitapla hiçbir benzerliği bulunmamaktadır. İşlediği suçun bedelini bütün sevdiklerini kaybederek ödeyen Shelley'nin Frankenstein'ının aksine Giovanni'nin Frankenstein'ı hayatta kalarak yeniden insan yaratma çabalarını sürdüreceğinin ipucunu verir. *Frankenstein* üzerine yazdığı makalesinde(10) Mustafa Yelkenli bu noktaya şöyle değinir:

> Giovanni Scognamillo tarafından Türkçeleştirilen 1971 yılında Milliyet Yayın Ltd.

> Şti. tarafından yayımlanan *Frankenştayn* romanının özgün yapıtla hiçbir benzerliği görünmemektedir, bu kitabın çevrilen 17 Frankenstein türevi filmlerinden birinin senaryosundan romanlaştırılmış olduğunu sanıyorum.

Bu, *Frankenstein*'ın bir korku romanı olarak Türkçeye ilk lanse edilişidir. Bunu takip eden çeviriler de benzer şekildedir. Hüseyin Bengi Şen tarafından yapılmış bir diğer çeviriye baktığımızda bu kez 'Frankeştayn' isimli çocuklar için dizayn edilmiş, kapak resmini kasvetli bir şatonun üstünde uçuşan yarasaların süslediği bir arka fon üzerine yerleşti-rilmiş 'canavar' Frankenstein portresi süslediği bir kitapla karşılaşırız. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenen Eğitim Yayınları'nca basılmış olan bu kitap okul çağındaki çocuklara 'Çocuklar İçin Dünya Klasikleri' serisi altında tavsiye edilmiştir. Sonunda kısa bir İngilizce çizgi roman versiyonunun da bulunduğu kitap bir kez daha piyasaya bir korku romanı olarak sunulmuştur; üstelik bu kez ülkemizdeki yetkili bir merciinin de onayı alınarak!
1980'lerden sonra *Yıldız Savaşları*'nın kült film olduğu ve ülkemiz de dahil olmak üzere bütün dünyada bilim-kurgu trendinin popülarite kazandığı bir dönemde bu kez *Frankenstein* okura bir bilim-kurgu romanı olarak lanse edilmiştir. 2002 yılında İthaki Yayınları tarafında bilim-kurgu serisi adı altında ülkemizde basılan kitabın[11] arka kapağındaki tanıtım yazısında Shelley edebiyatta bilim-kurgu türünün kurucusu ve öncüsü olarak tanıtılmıştır:

> ...Bilimle kurguyu ustalıkla birleştiren Mary Shelley, bir anlamda bilimkurgunun öncüsü ve yaratıcısı olma unvanını da hak etmektedir.

Her ne kadar kaynak kitap başlangıç noktası olarak bilimsel bir uğraşı konu edinmiş olsa da, bu, bir romanı bilim-kurgu romanı olarak nitelendirmek için yeterli değildir; ki zaten ilerleyen bölümlerde görüldüğü üzere kitabın temel öyküsü romantik bir arayışa dönüşmektedir: kendi ruhunun peşine düşmüş modern insanın arayışı.
Önce korku, sonra da bilim-kurgu romanına dönüştürülen *Frankenstein*'da 'genre' değişikliğinin izlerini kitabın Türkçedeki yeni baskılarına bakarak günümüzde de görmek mümkün. Bu da bize çevirinin hedef kültür tarafından alımlanış biçiminde *paratext*lerin popüler kültürü besleyen kanallarla birlikte ne kadar belirleyici bir rol üstlendiğini gösterir. Burada popüler kültürün gücünün çeviri edebiyatını şekillendirmedeki etkinliğinden söz açılmışken Şehnaz Tahir'in bu konuyla ilgili önemli çalışmasında altını çizdiği bir noktaya da değinmek gerekir. Çeviri edebiyatını şekillendirmede dönemin sosyo-ekonomik eğilimleri de gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Eğer *Dracula* gerçekten çeviri yoluyla Şehnaz Tahir'in öne sürdüğü gibi 'nasyonalist bir metin'e dönüşebiliyorsa Shelley'nin trajik kahramanının da korku ve bilim-kurgu edebiyatının ürkünç canavarına dönüşmesi hiç de şaşırtıcı olmasa gerek!
Sonuç olarak *paratext* kavramının hedef dilin mevcut sosyo-kültürel bağlamı ve dönemin popüler eğilimleriyle olan koşutluğunun, çeviri eserlerin hedef okur tarafından alımlanışının nasıl belirlediğini ve hedef dile eklemlenen çevirilerin kimi zaman o sistemin mevcut ideolo-

ji ve söylemini beslemekte nasıl kullanıldığını gördük. Sinema ve medyanın söz konusu popüler eğilimleri besleyen başat kanallar oldukları unutulmamalıdır. Okurun dikkatini çekerek kitap üzerinden daha fazla para kazanmak uğruna kaynak metin ve paratextleri üzerinde yapılan tahribatlar ne yazık ki çevirmenler ve çeviribilimle uğraşanlar dışında pek de kimsenin dikkatini çekmemektedir. Çeviribilim alanında yapılacak benzer *paratext* çalışmalarının *Frankenstein* ve *Dracula* dışında daha pek çok klasiği günışığına çıkartarak o güne değin gölgede kalmış gerçekleri okurla buluşturmada fevkalade yararlı olacağına inanıyorum.

NOTLAR:

(1) Frankenştayn. *Shelley, Mary W. Türkçesi: Giovanni Scognamillo. Milliyet Yayınları; Birinci baskı: Temmuz 1971. Kara Dizi: 9.*
Frankeştayn. *Shelley, Mary. Çeviri: Hüseyin Bengi Şen. Eğitim Yayınları: İstanbul. Çocuk Kitapları Dizisi: 30. Dünya Klasikleri Dizisi: 23.*
Frankenstein. *Shelley, Mary. Çeviren: Orhan Yılmaz. İthaki Yayınları; İstanbul: 2002. Bilimkurgu: 40.*
(2) Even-Zohar, Itamar. "The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem", Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies, *(der.) James S. Holmes, Jose Lambert, Raymond van der Broeck. Leuven: ACCO, 1978, SS. 117-127.*
(3) Translations, Paratextual Mediation, and Ideological Closure. *Kovala, Urpo. University of Jyväskylä, Finland: 1996, 120.*
(4) Türkçe çevirilerin hemen hepsi çocuklara yöneliktir. Aşağıda adı geçen iki ayrı çeviri, farklı yayınevlerinin bu konudaki aynı yaklaşımını sergilemektedir:
Güliver'in Seyahatleri. *İstanbul; Başak Yayınevi: 1982. 'Başak Çocuk Klasikleri'.*
Güliver'in Gezileri. *Kısaltarak Çeviren: Orhan Sönmez. Mercek Yayıncılık; İstanbul: 2002. 'Çocuk Klasikleri: 4'.*
(5) Gürçağlar, Şehnaz Tahir. "Adding Towards a Nationalist Text: On a Turkish Translation od Dracula". Target *13:1, 2001. sf. 125-148.*
(6) The Norton Anthology of English Literature. *Edited by M. H. Abrams. Norton& Company, London: 1993. s. 4, 835, 2039.*
(7) The Norton Anthology of English Literature. *Edited by M. H. Abrams. Norton& Company, London: 1993. s. 4, 835, 2039.*
(8) Nardo, Don. Readings on Frankenstein. *San Diago: Greenhaven Press, 2000.*
Romanticism and Feminism. Ed. Anne K. Mellor. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1988.
(9) Frankenstein: Or, the Modern Prometheus, *Mary W. Shelley. Penguin Classics. England: 1992.*
(10) Yelkenli, Mustafa. "Frankenstein Üzerine". Cumhuriyet Kitap: *Nisan, 2003.*
(11) Shelley, Mary. Frankenstein. *Çeviren: Orhan Yılmaz. İthaki Yayınları; İstanbul: 2002. Bilimkurgu: 40.*

Veysel Kılıç

Çeviri Sorunları

Bertrand Russel, hiç kimse "peynir" sözcüğü ile bir tanışıklığı yoksa, bu sözcüğü anlayamaz, der. Bu tümce, çeviri açısından değerlendirildiğinde çelişkili bir tümcedir, çünkü bunun gibi tümceleri çeviri açısından benimsemek demek, çevirilecek dilin kültürüne yabancı bir konuyu benimsemek anlamına gelir.

Bir başka dilden erek dile çevirilecek dilin, ekininin tipik nesne ve kavramlarına gönderme yapan sözcükleri ayırt etmek olanaksızdır. Çevirinin temeli sözcük ve sözöbekleridir, aslında, herhangi bir sözcüğün ya da sözöbeğinin anlamı göstergebilimseldir, çünkü dilin kendisi bir göstergeler dizgesidir. Göstergebilim, toplum yaşamı içinde ele alınan gösterge dizgelerini inceleyen dal, anlamayı ele alan dal (Vardar: 112).

Göstergeler değişik zamanlarda değişik kişilerce sınıflandırılmış ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tür çalışma yapanlardan birisi de Jacobson'dur. Ona göre, çeviri açısından sözel göstegeler özellikle üç değişik biçimde yorumlanırlar:

a. Diliçi çeviri ya da yeni bir biçimde söylemek, aynı dilin öteki göstergeleri aracılığıyla sözel göstergelerin bir yorumudur.
b. Dillerarası çeviri ya da olağan çeviri yöntemi ise kimi öteki diller aracılığı ile sözel göstergelerin bir yorumudur.
c. Göstergebilimiçi çeviri ya da dönüştürme adına dönüştürme diyebileceğimiz çeviri yöntemi: Sözel göstergelerin, sözel olmayan gösterge dizgesinin göstergeleri

aracılığı ile yapılan bir tür yorumdur.

"Tüm anlaksal denetimlerin ve onların sınıflandırılmasının herhangi bir dilde yapılması olasıdır. Nerede bir yetersizlik varsa, o alana ilişkin başka dillerden ödünç terminoloji, çeviriler ve yeni sözcükler ya da anlambilimsel değişiklikler aracılığı ile nitelikleri artırılır ve geliştirilirler" (Jacobson: 1987).

Çeviride, gönderici ile alıcı arasına çevirmen girer, çevrilecek dil düzeneğini o çözer. Çevirmen kaynak dil ile çevrilecek dilin dünyası arasında ileticidir. Çeviri metnin okuru, özgün yani çevrilecek metnin alıcısıyla aynı düzeneği paylaşmaz. Çünkü bir metnin önceden belirlenmiş değişmez tek anlamı yoktur. Anlam, okur tarafında üretilir. Çünkü her çeviri bir yorumlamadır. Bu bakımdan çeviri metni de tıpkı öteki metinler gibi ancak okur tepkisiyle bütünleştiği zaman tamamlanmış olur. Burada çevirmenin görevi, yabancı, anlaşılmaz olanı çevrilecek dilin iletişim dizgesine aktarır. Bunu yaparken her çevirmen metne ne kadar sadık kalırsa kalsın, bir bakıma metnin biçeminden çok kendi biçemini oluşturur

"Çevirmen bir başka kaynaktan alınan iletiyi kayıt altına alır ve başka bir kanala aktarır. Hiçbir dilbilimsel örnek onun göstergelerini aynı dizgenin öteki göstergelerine ya da başka bir dizgenin göstegelerine çevirmeden dilin bilimince, yani dilbilim açısından yorumlanamaz" (Jacobson 1987: 430).

Çeviri etkinliğinin kendisi de bir tür anlama, anlaşılanı okurların anlayabileceği bir biçimde yorumlama sürecidir bir bakıma. Aynı zamanda çeviri bir anlama, başkalarına anlatma ve bir tür yorumlama etkinliğidir. Bu açıdan bakıldığında, çeviri yorumbilimsel bir etkinlik de sayılabilir, çünkü anlama olgusunun kendisi bir çeviri etkinliğidir. Akşit Göktürk çeviri konusunda şöyle der: "Çeviri bize gerçekten sözün, hem bir dünyaya yönelik algılarımızı biçimlendiren bir etken olduğunu en açık yolda gösterir" (Göktürk: 133).

Sözel iletişim normal koşullarda kimi kayıplara neden olabilir. Gösterge, anlam ve zihinsel imgeler arasındaki bağı tümüyle paylaşan iki kişi hemen hemen yoktur. Gerçekler, dilsel geçmişleri, onların olası olmayan, formül ileri süren konuşmaları olası değildir de ondan. Aslında belli bir dilbilgisel kategorisi olan, dile bu kategorilerden yoksun olan bir dilden başka bir dile çeviri yaparken özgün dile sadık kalmak oldukça zordur (1987: 432).

Her çeviride karşılaşılan temel sorun, insan varlığının, başka bir anlama çevreninde kavranabilmesidir. Çevrilecek metnin dilinde örtük bir biçimde yer alan bir dünya görüşünün kavranması ise yazınsal yorumun çetin görevidir. Kuşkusuz çeviride oldukça çok sorun vardır. Bu sorunlardan bir öteki temel sorun da çevrilecek metnin türünün yapısal nitelikleri gözönünde bulundurulmalıdır. Göktürk özellikle yazınsal metinlerin çevrilmesi konusunda şu önerilerde bulunur:

1. Bir yazınsal metin, dil düzeneği doğal dilin kullanım kalıplarına benzediği ölçüde, kolay çevrilebilir. (Düzyazı türlerinin kolay çevrilebilirliği görüşü de, düzyazının gündelik dil kullanım kalıplarını yansıttığı genellemesinden doğar. Bu genelleme özellikle yirminci yüzyılın yazınsal düzyazı metinleri için geçerliliğni yitirmiş durum da.)
2. Bir yazınsal metin, gündelikyaşam olgularına bağlanabilecek bilgiler ilettiği ölçüde kolay çevrilebilir.
3. Bir yazınsal metin, iletişimde bilgi yitimi ile sonuçlanacak anlam belirsizlikleri gösteriyorsa, güç çevrilebilir. (Şiir ya da benzeri nitelikte metinlerin tam çevrilmezliği, giderek hiç çevrilmezliği yolundaki genellemeler bu olgudan doğar.) (Göktürk: 139-140)

Tüm diller temelde zorunlu olarak neyi iletebildikleri açısından çok, neyi iletmeleri gerektiği açısından birbirlerinden farklıdırlar. Sözkonusu herhangi bir dilin her sözcüğü buyurgan bir biçimde bir yığın evet-hayır sorularına neden olur. Örneğin, onun tamamlanmasına gönderme yaparak ya da yapmayarak öyküleştirilebir mi, hatta algılanabilir mi? Öyküleştirilen bir eylem konuşma eyleminden önce mi sonra mı sunulur? Doğal olarak, anadilini konuşanların ve dinleyenlerin ilgisi sürekli bir biçimde kendi sözel kodlarında zorunlu olarak varolan birimler üzerinde odaklanır.

James S. Holmes'e göre çeviri, bir zihinsel süreçtir: Holmes, çevirinin aslında çok düzlemli (katmanlı) bir süreç olduğunu önermiştir. Tümceleri çevirirken, beynimizde özgün metnin bir haritası vardır ve aynı zamanda bir de erek dilde üretmeyi düşündüğümüz metnin haritası vardır. Hatta seri bir biçimde çeviri yaparken bizim bu yapısal kavramımız vardır. Dahası, çeviri yaparken, çevirdiğimiz tümceler yalnızca kaynak dilin yapısal kavramlarınca değil, aynı zamanda erek dilin yapısal kavramlarınca da belirlenir.

Çeviride, kaynak dilden çevrilecek dile çeviri yaparken çevirmenin karşılaştığı temel güçlüklerden biri, çevrilecek metindeki dilbilimsel yapıların, ses, sözcük, sözce ve söylem düzeylerinde çevrilecek dildekinden çok değişik olmasıdır. Çeviride anlamı erek dile aktarmak yetmez, çünkü çeviri bir bakıma bir biçem karşılama edimi olarak da alınmalıdır.

"Anlamsal planlar, okurun beklentilerini, onun anlam konjonktürünü yansıtan uzun erimli zihinsel yapılardır. Bunlar kısmen, halihazırda yalnızca çevirmenin zihinsel haritasında var olmasına karşın çevrilmiş, bir metin olarak biçimlenmiştir" (Holmes: 1988).

Çeviride kimi çözümleme yöntemlerinden söz edilmektedir. Bunlar şunlardır:

Süreç çözümleme yaklaşımı; özgün metinden yapılmış olan çeviriler sonucu elde edilmiş olan metinlerin nasıl oluştuğu konusuna odaklanan yaklaşımdır.
Verili çözümleme yaklaşımı; çevrilmiş metnin özellikleri üzerine yoğunlaşır.

Bu tür çözümleme yaklaşımına göre yalnızca yazınsal yapıtlar değerlendirilmezler, bu çözümleme çeviri seçimini belirler, çünkü her metinin kendisine özgü baskın olan özelliği vardır. Bir metnin dilsel öğelerinin metiniçi ilişkileri yön verir anlama. Bu bakımdan bir çeviride gözönünde bulundurulması önemli ilke anlam aktarımıdır. Anlamın göndergesi çevrilecek metnin dışında değil, dilin özel işlevleriyle metnin içinde oluşur. Çeviride metnin işlevi, neyi amaçladığı, izleği hangi olgudan, durumdan yazınsal gelenekten kaynaklandığı ve alıcı-gönderici bu metinle kime seslenir, belli bir okur kümesi mi ya da okurlar kitlesi mi amaçlanıyor.

Metin, okurun katkısını gerçekleştirmek için geleceği düzenlemeyi bir koşul olarak varsayar. Başka bir deyişle geleceği zorunlu bir biçimde yorumlama düzeneğinin bir parçası olan metin bir üretimdir. Bir metni oluşturmak, ötekinin her eyleminin kestirilmesini kapsayan bir stareteji oluşturmak anlamına gelir.

Umberto Eco'ya göre, bir metni ürettiğimiz anda okurun eylemi ya da davranışını da görmüş oluruz.

Bir metnin model okuru, metinsel olarak oluşturulmuş mutluluğun bir dizi koşullarıdır, bu koşullar metnin kendi alabilirlik içeriklerinde tümüyle gerçekleştirilmesi için, metin açısından tahmin edilmelidir. Model okur, bir okur üzerinde, ona metin ile amaç kültür arasındaki ilişkiden çıkarsama yapar. Gerçek okurların hiçbiri model okur ile örtüşmezler.

Çeviride kimi ilkelerden söz eder Eco. Bu ilkeler şunlardır:

Yeterlilik İlkesi: Çevirmenin bakış açısıyla çevrilmiş metnin, özgün metinle örtüşmesinin ölçüsüdür.
Kabul Edilebilirlik İlkesi: Çevirisi yapılmış metnin, çevrildiği kültür tarafından benimsenmesi ilişkisi bağlamında görülmelidir. Abartılı bir biçimde ancak uygun bir biçimde yapılmış çeviriler benimsenebilir, yani kendi model okurunun somut bir anlatımı olmayabilir (Eco: 1979).

Çeviriler, içerikleri açısından da, içeriğin özü ve içeriğin biçimi olarak değerlendirilebilirler. Bunlardan ilki nesneldir ve dillere göre farklılık gösterirler. İkincisi ise şöyle bir örnekle açıklanabilir: Türkçede "yeşil" sözcüğü, içeriğin özünü betimler. Hjelmslev, içeriğin biçiminin dilden dile farklılık gösterdiğini gözlemlemiştir. Bu, şu anlama gelmektedir; değişik diller arasında anlambilimsel benzerlikler açısından çok iyi bir uyum yoktur.

Çeviri açısından çözümleme, özgün metne gönderme yapan çeviri sürecinin bir bölümüdür, oysa bireşim ise özgün metnin çevrilecek dile yansımasıdır, daha doğrusu o dilin üzerine oturmasıdır.
Nida değişik çeviri biçimleri önerir, *The Theory and Practice of Translation* adlı yapıtında:

1. Makro-biçimsel Çeviri: Bu tür çeviride baskın olan özgün metnin anlatım yüzeyidir, bu yüzeye aktarılmış metnin içerik düzlemi temel edinmiştir. Bu tür çeviri, özgün olanı korur, onu yeniden üretir ya da onun biçimsel özelliklerini yeniden yapı landırır. Tek birime odaklanmaz, özgün metnin genel biçem özelliklerinin bütünsel olarak yeniden üretilmesini amaçlar.
2. Eksiksiz Çeviri: Özgün anlatım düzlemi (katmanı), çevrilmiş metinde hiçbir şeyin eksik kalmadığını, her şeyin erek dile aktarıldığını vurgular.
3. Micro-biçimsel Çeviri: Bu tür çevirilerin asıl amacı, yazarın bireysel anlatıcı aracını yeniden yaratmaktır. Çeviri stratejisi, özgün metnin tüm biçimsel biçeminin üretilmesine dayalı değildir; ancak strateji tek biçem özelliklerini yeniden üretmeye dayalıdır, bunu yaparken onların çevrilmiş yapıtın model okurunun alabilirlik algılamasına özen göstererek yapar.
4. Konu-odaklı Çeviri: Kavrama içeriği adına biçem feda edilir.
5. Betimleyici Çeviri: Metindeki baskın olma özelliği aşırı bir biçimde zorlanmıştır ve metnin tüm olarak çevrilmesi olasılığı akılcı bir biçimde reddedilmiştir.
6. Anlatımcı Çeviri: Bu tür çevirilerde, çevirmenin niyeti ile, çevrilmiş metnin anlatımcılığının örtüştüğü zaman dilimleri farklıdır.
7. Özgür Çeviri: Bu tür çeviri aslında çeviriden çok, bir metni yeniden yazmak ya da üretmektir.

Okuma edimi, sözel dilden zihinsel maddeye aktarılan bir tür çeviridir. Ünlü yazar Borges, sözcüklerin yetersizliğini vurgulamak için, çevirmenlerinden birisine kendisinin ne söylediği değil, ne demek istediğini çevirmesini salık vermiştir. Kuşkusuz bu istek ironiktir, çünkü bir yazarın iletişim niyeti hiçbir biçimde saydam ve açık-anlaşılır değildir. İletişim hangi düzlemde olursa olsun, olası bir etkinliktir, hatta "bütünsel bir iletişim" bir yokluk içinde ve herhangi bir iletişimsel eylem bir yitimi doğurur. Her türlü iletişimsel eylem, her türlü çeviri sürecini de kapsayarak hiçbir zaman tam değildir, her zaman kayıp verilir: iletinin bir bölümü gideceği yere ulaşamaz.

Çevirmenler toplumsal varlıklardır, çünkü çeviri yapmak, iletişim kurmak demektir. Onlar ayrıca kültürel varlıklardır, daha önce söylendiği gibi çeviri, her şeyden önce bir kültürün bir başka kültüre aktarılmasıdır. Çeviri kuramı da bir anlambilimsel aktarım kuramıdır. Çeviri sürecinde çevirmen kendi kişiliğini dışlayamaz, çünkü onun okuması yalnızca kişisel bir ilgi değil, daha geniş bir okur kitlesince metnin kullanımını önceleyen olarak alınmalıdır.

Çeviri sürecinin ilk aşaması çevrilecek metnin okunmasından oluşur. Yaygın kullanımı ile metin Latince TEXTUS sözcüğünden üretilmiştir. Okuma edimi öncelikle ruhbilimsel edincin altında yer alır, çünkü bu edim algılama dizgesine ilişkindir. Okuma edimi yazmaktan çok farklı olarak zorunlu bir biçimde bireysel bir eylemdir. Okuma, çeviri gibi çoğunlukla bir bilinçaltı sürecidir. Yalın bir biçimde söylemek gerekirse, metin okuma eyleminin ken-

disi bir bakıma bir çeviri eylemidir. Okuma eylemi sürecinde, okuduğumuz sözcükleri zihnimizde depolamayız. Okuma edimi, okunan metin için bir kültürel bağlamda yer bulma girişimidir bir bakıma. Bir metni okumak göstergebilimsel bir eylemdir: okur anlamı metinden çıkarır, bir metin çok okumalıdır. Okuma bir metnin kendi konusunda, dünya hakkında, öteki metinler hakkında ne söylediğinin ışığında yapılan ardıl yorumlamalardır. Metinlerin anlamı, tıpkı tarih gibi, bir ucu açık değişikliklerle akan bir olgudur.

Çevirinin en önemli yanı anlam aktarımıdır. Anlam ise, bir tür sihirdir, yani içsel bir şey gibi görünür, sihirli bir biçimde onu deneyen sözcükle bağlantılıdır. Yorumlama ise ağırlıklı olarak bireyin zihinsel süreçlerine bağlıdır. Anlam, kişinin söylemek istediği şeydir. Bireyin dilbilimsel eylemi gerçekleştirirken demek istediği şeydir. Anlam dizgesi içinde bir şeyin yeridir: bir sözcüğün anlamı ancak onu çevreleyen sözcüklerle olan ilişkisi ile anlaşılır. Çevrilebilirlik ise temelde anlam aktarmaya ilşkindir. Kimi anlamların çevrilecek dilde bire bir göstergesi olmayabilir.

KAYNAKÇA

Eco, U., (1979) The Role of Reader: Explorations in the Semiotics of Texts, *Bloomington, Indiana University Press.*

Göktürk, A., (1986) Sözün Ötesi, *İnkılap Yayınevi, İstanbul.*

Holmes, C. S., (1988) Translated Papers on Literary Translation and Translation Studies, *Amsterdam, Rodopi.*

Jacobson, R., (1987) Language and Literature, Ed. Krysyna Pomorska Stephen Rudy, *Cambridge.*

Sara Laviosa

İngilizce'den Çeviren: Esra Özkaya

Çeviri ve Çeviri Olmayan İngilizce İçerisinde Oluşum Aşamasındaki Avrupa

Bu çalışma çevrilmiş ve orijinal İngilizce gazete makalelerinde Avrupa'nın gösterimine dair pilot bir çalışmadır. Nihai amaç Avrupa, ülkeler ve milliyetler ile ilgili bir dizi anahtar sözcüğün eşdizimsel yapısını, siyasi söylem ve tek bir metin türü içerisinde İngiliz kültür kimliğini ve İngilizce çevirilerde yansıtıldığı biçimiyle diğer Avrupa ülkelerinin kültürel kimliklerine ait bir birtakım unsurlar arasındaki benzerlikler ve farklılıkları araştırmak ve incelemektir. Çalışmanın nesnesi 27.5.93 ile 30.11.95 tarihleri arasında The Guardian *ve* The European*'da yayınlanmış orijinal ve çeviri makalelerden oluşan Karşılaştırmalı İngiliz Bütüncesi'nin (Laviosa-Braithwaite 1996) bir alt-bütüncesidir. Analizi gerçekleştirilen sözcük seti Avrupa, Avrupalı, Avrupa Birliği, AB ve Birlik sözcüklerinden oluşmaktadır. Çalışma birincil olarak bütünce-temelli eleştirel dilbilimin kuramsal ve metodolojik anlayışlarını temel almakta ve çeviride ideolojiye dair metindilbilim araştırmalarını tamamlamaktadır. Kemppanen'in çeviri ve çeviri olmayan Fin tarih eserleri içerisindeki anahtar sözcükleri araştırdığı çalışması (Kemppanen 2000; 2001) ile birlikte betimleyici Bütünce-Temelli Çeviribilim alanında yeni bir araştırma sahası sunmaktadır.*

1. Önceki Çalışmalar

Bütünce temelli eleştirel dilbilimin temelleri İngiliz dilbilimci John Rupert Firth (1890-1960)'in toplumsal anlambilimine dek uzanmaktadır. 1935 yılında Firth betimleyici dilbilimcilerin çalışmalarının bağlamsal olarak tanımlanmış homojen metinlerden oluşan bir dizinin derlenmesi ile başlaması gerektiğini ve sözkonusu tanımlamanın, cümlelerin ve sözcelemlerin bağlamları içerisinde nasıl anlam kazandıklarını açıklamak olduğunu öne sürmüştür

(Firth 1935, 1957a, 1957b). Firth anlamın bağlam içerisindeki işlev olduğu kavramını ortaya koymuştur. Ona göre herhangi bir dilsel unsurun iki tür bağlamı vardır. Bunlardan ilki dizge içerisinde yer alan olası seçeneklerden oluşan paradigmatik (ya da kümelenme) bağlam ikincisi de 'bir sözcüğe eşlik eden' sözdizimsel bağlamdır (Firth 1957b: 11, 14). Firth (1935: 40, 45, 51) aynı zamanda 'merkez ya da kilit sözcükler' şeklinde de nitelendirilen 'sosyolojik açıdan önemli sözcüklerin' dağılımının 'gündelik hayatın kalbindeki' farklı bağlamlarda incelenmesini önermiştir. Bu türden sözcüklere örnek olarak bütün birleşmiş ve türemiş şekilleriyle *iş/çalışmak, işgücü, ticaret, istihdam etmek, kaplamak/işgal etmek, oynamak, boş zaman, zaman, saatler, vasıta, öz saygı* gibi sözcükleri vermek mümkündür. Bu türden bir çalışma temelini, dilin bir davranma ve başkalarını da davranmaya itme yolu olduğuna ve bu sayede de kültürün iletilmesinde temel bir rol oynadığına dair genel varsayımdan almaktadır. Dili toplumsal bir olgu, kümelenme ile eşdizimlilik kavramlarını da bağlamın birbiriyle bağıntılı biçimsel özellikleri olarak kabul eden bu görüş, Firth'in kuramsal çalışmasını -sonraki bölümlerde değinilecek olan- 80'ler ve 90'lardaki bütünce-temelli eleştirel dilbilimde yapılan görgül araştırmalar ile birleştiren bağdaşık bir düşünceler dizisini oluşturmaktadır.

Williams'ın (1976) "anahtar sözcükler" kavramı, Firth'in merkez ya da kilit sözcükler kavramıyla benzerlik göstermektedir. 20 ciltten oluşan *Oxford İngilizce Sözlüğü*'nde aktarılan alıntılar Williams tarafından, topluma ve toplumun nasıl algılandığına atıfta bulunan 110 anahtar sözcükten oluşan bir sözcük grubunu tarihsel çerçevede incelemek üzere kullanılmıştır. Seçilmiş olan sözcükler toplumsal organizasyon, örn: *birey, aile, eğitim, istihdam, toplum, ulus*; yüksek kültür, örn: *estetik, sanat, kurgu, yazın*; siyaset, örn: *yabancılaşma, burjuva, kapitalizm, demokrasi, diyalektik, hegemonya, devrim;* ve düşünce tarihi, örn: *felsefe, bilim, bilinç* dışı ile ilgili gruplara ayrılmaktadır. Buna ek olarak Williams (1973) yazınsal eserlerdeki üç anahtar sözcüğü incelemiştir: *taşra, kasaba* ve *kent*. Hepsinin de kendilerine ait hem olumlu hem de olumsuz çağrışımları olduğunu görmüştür. *Taşra* bir yandan kırsal İngiltere'nin güzelliği ile ilgiliyken öte yandan geri kalmışlığını yansıtmaktadır. *Kasaba* ve *kent*, gürültü ve hırsın yanı sıra gelişme ve ileri düşünceyi de akla getirmektedir. Bunun üzerine Williams (1985), 1984-85 yıllarında İngiltere'deki kömür madeni işçilerinin grevine ait haberlerde *ekonomik, yönetim, hukuk düzeni* ve *toplum* sözcüklerinin kullanımını araştırmıştır. Yaklaşık olarak aynı zamanda Said (1978) de şiirlerde, denemelerde ve idarecilerin, filologların ve karikatürcülerin kullandığı dilde incelediği bir sözcük olarak Şarkiyatçılıkla ilgili eserini yayımlamıştır. Karşılaşılan tipik çağrışımlar, Doğu'nun gizemli olduğu yönündeki stereotipik düşünceyi akla getiren *Doğu atmosferi, Doğu despotçuluğu, Doğu hassasiyeti ve Doğu masalı*ydı.

1990'larda Fairclough, 1985 ve 1988 yılları arasında Dışişleri Bakanı Lord Young'un Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nda yaptığı konuşmalar içerisinde *girişim* sözcüğünü incelemek üzere aynı metodolojiyi benimsemiştir. Sözkonusu zamanda İngiliz Muhafazakâr Hükümeti 'girişim kültürünü' teşvik etmekteydi. Elde ettiği bulgular *istihdam, özgüven, profesyonellik* gibi sıkça beraber kullanılan eş sözcüklerden türeyen olumlu çağrışımları işaret etmiştir (Fairclough 1990, 1992). Birkaç yıl sonra, Stubbs'ın (1996) gerçekleştirdiği ve

Cobuild bütüncesinden elde edilen verileri temel alan bir çalışma iki kategoride toplanan daha geniş bir eşdizimli sözcük topluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu kategorilerden ilki *girişim*in 'iş' anlamına göndermede bulunurken ikincisi de 'maceraperest bir oluşuma katılım' anlamına göndermede bulunmaktadır. Yakın zamanda yaptığı bir çalışmada Fairclough (2000) Thatcher'cı söylemin Yeni İşçi Partisi'nin siyasi gündeminde kilit bir tema olmaya devam ettiğini gözlemlemiştir. Fairclough'un çalışması bütünce-temellidir; 1997-1999 yılları arasında Tony Blair'in yaptığı 53 konuşması incelemekte ve *iş* sözcüğünün önceki İşçi Partisi metinleri ve Karşılaştırmalı İngiliz Bütüncesi ile kıyaslandığında görece olarak daha sık kullanılan sözcüklerden biri olduğunu göstermektedir. Sözcüğün çağrışımları, işi ve devleti kapsayan bir ortaklığa ve ayrıca devletin endüstriye sağlamaya çalıştığı yardım ve desteğe göndermede bulunmaktadır. Serbest girişim dünyası yukarıda bahsedilen çağrışımlar sayesinde olumlu bir imaj kazanmaktadır. Buna ek olarak 'girişimci kültürü', 'girişim kültürü' ve 'girişimsel kültür' gibi anahtar ifadeler Yeni İşçi Partisi metinlerinde ön plandadır. Fairclough'a göre, endüstri ya da iş sektörü ile girişim arasında oluşan bağ, "'girişimci olma' (inisiyatif alma, yaratıcı olma vs.) değerlerini daha az umut vaad eden bir sürece iliştirmeye çabalayan" bir tür anlam mühendisliğidir (Fairclough 2000: 34). Cobuild bütüncesini temel alan diğer bir çalışma da Campanelli ve Channell'in (1994) (İşçi Kurumu tarafından üstlenilen) kök sözcük TRAIN analizidir. TRAIN üç ana bağlamda bulunmaktadır: hayvanlar, sporlar ve meslekler. Dağılımını metin türü -tabloit gazeteler karşısında tam boy gazeteler- ve söylem biçimi -sözlü dil karşısında yazılı dil- etkilemektedir. Değişmez çağrışımlar şu şekildedir: *öğretmen/idare/gençlik/ kadro/askeri eğitim; stajyer mimarlar/otobüs biletçileri/araba tamircisi* ve *stajyer doktor.*

Bu analizlerin merkezinde alışılmış eşdizimli sözcüklerin yinelenen kullanımları aracılığıyla kültürel bir bilgiyi ifade edip aktardığı varsayımı bulunmaktadır. Eşdizimliliğin ideolojinin dilsel yansımalarından biri olduğu (Knowles ve Malmkjaer 1996) ve 'önemli sözcüklerin profilinin oluşturulması için eleştirel dilbilimsel tanımlamada' fayda sağladığı düşünülmektedir (Knowles 1997: 126). Eşdizimlilik ayrıca sözcük kullanımındaki düzenliliğin etkileri ile ilgili iki bağlantılı kavramın da merkezinde yer almaktadır: 'deyim prensibi' (Sinclair 1991) ve anlamsal bürün (Sinclair 1991; Louw 1993; Stubbs 1996). Dil kullanımının organizasyonu ve yorumlanmasındaki norm olan deyim prensibi, doğal söylemde sözcüklerin diğerlerine olan sözcüksel çekimleri (ya da eşdizimlilik düzeni) temelinde yığınlar halinde seçildiğini (ya da eş-seçime uğradığını) ifade etmektedir. Eş-seçime uğrayan sözcükler içlerinde bireysel anlam güçlerinin bir kısmını ya da tümünü yitirdikleri yarı-yapılandırılmış öbekleri oluştururlar. Anlamsal bürün ise belirli bir sözcük tarafından olumlu ya da olumsuz bir yan anlama sahip sözcükler ile beraber oluşma sonucunda edinilen ve anımsatılan olumlu ya da olumsuz anlam alanıdır (aura). Sinclair'e göre, bir anlam biriminin en uç sınırını, anlam ile amaç arasındaki bağı yansıtmaktadır. Anahtar sözcüklerin eşdizimsel düzenini ve anlamsal bürünlerini incelemek için en uygun yöntem bütünce-temelli ya da bütünceye-dayalı olabilir. Bütünceye-dayalı metodoloji, kökenleri bütüncenin kendisinin oluşturulması ile doğrudan bir ilgisi bulunmayan, önceden var olan kuramsal modeller ya da görgül çalışmalardan türetilmiş hipotezlerin geçerliliğini sınamak üzere bir bütüncenin

incelenmesini içermektedir. Örneğin Stubbs (1996) Cobuild bütüncesindeki anahtar sözcüklerin sözlüksel dizilimini incelemek üzere Williams, Said, Fairclough ve Firth'in merkez sözcükler için önerdikleri sistematik incelemeyi temel almaktadır. Bütünce-odaklı bir yaklaşım aşağıdan yukarıya doğru, kendi kendine gelişim gösteren bir metodolojiyi savunmaktadır. Öncelikle analiz, açık olarak belirtilmiş kriterler temelinde seçilen belirli bir sözcüğe ait bir dizi rastgele örneğin temsili ve dengeli bir bütünceden seçilmesi ile gerçekleştirilir. Önce, kümelenmenin, eş dizimliliğin, anlamsal tercihlerin ve anlamsal bürünün geçici bir tanımı yapılır. Kabul edilebilir bir seviye ya da güvenilirlik elde edilinceye dek diğer örneklere bakılarak ince ayar yapılır (bütünce dilbiliminde incelenmesi gereken asgari oluşum sayısının 300 olduğu iddia edilmektedir).

Bu yöntem, hem analiz birimlerinin ve tanımlarının kendilerinin hem de seçilmelerinin altında yatan birincil varsayımların açıklanmasına ve yeniden tanımlanmasına olanak veren ve sürekli bir keşfi içeren döngüsel bir süreci temel almaktadır. Bu türdeki çalışmalara örnek olarak Sinclair'in (1991), Louw'un (1993) ve Stubbs'un (1995 a, b) sırasıyla MEYDANA GELMEK (HAPPEN), KIYIYA İLERLEMEK (SET IN), SEBEP OLMAK (CAUSE) ve SAĞLAMAK (PROVIDE) kök sözcüklerinin anlamsal bürünlerinin incelemeleri gösterilebilir. Bu yöntemlerin arasında bir yerde biçemsel tercihler ve ideolojik içerikler ile ilgili hipotezleri ve içgüdüleri sınamak amacıyla belirli bir yazara ya da türe ait eser(ler)i yansıtmak üzere geçici olarak tasarlanmış küçük bir bütüncenin incelenmesi yer almaktadır. Fairclough'un Yeni İşçi Partisi üzerine yaptığı çalışmanın yanısıra Knowles (1997) ve Knowles & Malmkjaer (1996) tarafından gerçekleştirilen ergen ve çocuk yazını hakkındaki çalışmalar da tipik örneklerdir. Knowles anlatı eserlerinde eşdizimliliğin, okuyucuların karakterleri, durumları ve duyguları zihinlerinde birbirleri ile ilintilendirmelerine yardımcı olan imgeleri ve bağlantıları uyandırdığını gözlemlemiştir. Örneğin, Robert Cormier'in *1. Çikolata Savaşı*'ndaki baş kahramanın eşdizimli ifadeleri, yazarın Tubs Caspar'ı son derece duygusal ve çekimsiz biri olarak betimlemesine ve hakkında olumsuz bir genel izlenim yaratmasına sebep olmaktadır. Knowles ve Malmkjaer'in ondokuzuncu ve yirminci yüzyılın en popüler İngiliz çocuk yazını yazarlarının sözcük dağarcığı ve dilbilgisi kalıplarını inceledikleri kapsamlı çalışması her bir dönemin kültürüne ve ideolojisine ait unsurları ortaya koymaktadır. Örneğin, *Britanyalı* sözcüğünün Viktoryen anlatılarından oluşan bütünce içerisindeki analizi şu eşdizimlilik gruplarına işaret etmekte ve sözkonusu sözcükler Britanyalı kimliğini eylem ve kuvvet ile bağdaştırmaktadır: *denizciler, birlikler, kuvvet, devlet, gemiciler.*

Bu eşdizimli sözcüklerin bir kısmı (*devlet, kuvvetler, birlikler*) aynı zamanda çağdaş dil kullanımında da görülmektedir (Stubbs 1996). Buna ek olarak, iki yeni çağrışım dizisi bulunmaktadır; bunlardan ilki *Havayolları, Uzay ve Havacılık, İmparator, Demiryolu, Telekom* gibi sabit ifadeleri içermekte diğeri de *ordu, şampiyon, şirketler, ekonomi, endüstri* sözcüklerinden oluşmaktadır. Buna karşılık, *İngiliz* sözcüğü sıklıkla, İngiliz halkının kültürel özellikleri, tercihleri, alışkanlıkları, nitelikleri ve yaşam tarzına göndermede bulunan sözcükler ile bağdaştırılmaktadır; örn: *ekstanrik, dil, futbol, edebiyat, miras, Kanal, klüpler, kriket, tarih, ulusal, klas, geleneksel, Oxford* (Stubbs 1996: 186). *İngiliz ve Britanyalı* sözcüklerinin

çözümlemesi Britanya kültüründe yer alan anahtar sözcüklerin irdelendiği daha kapsamlı bir çalışmanın bir parçasıdır. Stubbs sözkonusu anahtar sözcükleri iki esas temadan seçmiştir: bireyin özel ve kamu perspektiflerinden yaşam döngüsü. Kişisel deneyimlere ait sözcükler *doğum, sağlık, hastalık, ölüm, aile, arkadaşlar, ev, eğitim, istihdam* şeklinde karşımıza çıkarken *topluluk, taşra* ile *kasaba, toplum, kültür, ülke* ve *ulus* bireyin toplumsal yönünün bir parçası olarak görülmektedir. Anahtar sözcüklerin seçimi ile ilgili olarak öne sürülen eleştirilerden biri de neredeyse kaçınılmaz olarak geçmişi, tercihleri ve sezgileri tarafından yönlendirilen araştırmacının önyargısıdır. Örneğin Williams'ın anahtar sözcükler sözlüğü Marksist felsefeden alınmış pek çok terimi içermektedir. Bununla birlikte, seçim kriterlerinin açıkça belirlenmesi ve farklı alanlardan uzmanların sosyo-kültürel öneme sahip temel çağdaş temalar üzerinde bir uzlaşmaya varmak için çalışması durumunda ilgili esas sözcüklerin tespit edilme sürecinin daha az gelişigüzel bir hal alabileceği öne sürülebilir.

Bu güçlüğü Stubbs, çağdaş toplum kuramcılarının bildirilerini ve önceden meydana getirilmiş ve özgün olarak Firth'in öne sürdüğü empirik çalışmaları güvenilir hipotez kaynakları olarak kabul etmek suretiyle aşmıştır. Buna ek olarak, toplumsal açıdan önem taşıyan ilgili sözcüklerin tespiti için tümevarımcı metodolojilerin yukarıdan aşağıya yönelimli yaklaşımlarla birleştirilmesi durumunda, bulguların daha geçerli ve daha güvenilir olacağı öne sürülebilir. Sinclair, Louw, Stubbs, Knowles ve Malmkjaer, Campanelli ve Channel, ve Fairclough'un kullandığı gibi bütünce-temelli çözümleme metodları, yeterli seviyede sınanmış bir dizi teknik ile araştırılabilen önemli derecede geniş veri kaynakları sayesinde, araştırmacıların önceki çalışmaların kapsamını zenginleştirip genişletmelerini olanaklı kılmıştır. Dolayısıyla, bu rutinleri geliştirmek ve özel olarak çeviri dilinin incelenmesi için oluşturulmuş bileşik bütünceye de uyarlamak ilgi çekici ve mantıklı görünmektedir. Mevcut çalışmanın mantığını ve analitik araçlarını detaylandırmadan önce, Çeviribilimde ideolojinin çevrilmesi sürecine faydalı bir dilsel içbakış kaynağı sağlayan farklı bir araştırma alanının esas endişelerine değineceğim.

Fowler'in eleştirel dilbilim yaklaşımını (Fowler ve diğerleri 1979) dil incelemesine uyarlayan ilk çalışmalardan biri Knowles ile Malmkjaer'in (1989) Hans Christian Andersen masalı *Der Standhaftige Tinsoldat*'ın dört İngilizce çevirisinin çözümlemesidir. Yazarlar Andersen'in sözcük, noktalama ve söz dizim düzeyindeki biçemsel tercihlerinin, bir kahramanın -duyguları ve arzuları ile harekete geçmiş ve tereddütsüz bir azimle adaletsiz sosyal dünyanın normlarına meydan okuyan oyuncak bir kurşun askerin- gözleriyle algılandığı için kendisine ait değerleri ve inançlarını nasıl yansıttığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın amacı çevirilerin güç, kontrol ve sorumluluk işaretleri ile kaynak metnin değerlendirici nitelikteki imalarını hangi dereceye dek naklettiğini tespit etmektir. Hatim ile Mason (1997) Halliday'in sistemik işlevsel dilbilgisini (Halliday; 1978) temel alarak Halliday'ci söylem çözümlemesi modelinden hareket eder ve söylem içerisinde kodlanmış olan sosyal ilişkiler ile güç ilişkilerinin arabulucu bir süreç olan çeviri yoluyla nasıl nakledildiklerinin çözümlenmesine uyarlanabilecek bir "metin çözümlemesi modelinin temeli"ni (Hatim & Mason 1997: 14) geliştirirler. Sözcük, bağlaşıklık, geçişlilik ve biçem düzeyinde çözümledikleri üç

farklı çeviri (Ayetullah Humeyni'nin bir seslenişi, *UNESCO Courier*'de yayınlanmış bir makale ve E. Le Roy Ladurie'nin *Montaillou* adlı eserinden bir alıntı) minimum ila maksimum uzlaştırma arasında çeşitli derecelerde farklı stratejileri yansıtan biçemsel kaymayı ortaya koymaktadır. Hatim ve Mason gibi Puurtinen de (2000, 2001) analitik çerçevesi olarak Halliday'in işlevsel dilbilgisini ve Simpson'un ideolojiyi toplumsal gruplar tarafından paylaşılan sessiz varsayımlar, inançlar ve değer sistemleri şeklindeki tanımını benimsemektedir.

Deneysel ve kişilerarası işlevlerdeki kaymaların etkilerini değerlendirmek amacıyla örnek olarak orijinal İngilizce metinler (çocuk yazını ve dergi makaleleri) ile bunların Fince çevirilerindeki adlaştırma, pasifleştirme ve önniteleyicili ortaç yapıları gibi bir dizi dilselleştirme ibarelerini incelemektedir.

Mevcut araştırma, daha iyi bir terim olmadığı için bütünce-temelli eleştirel çeviribilim diye adlandıracağım yeni bir araştırma alanı açmaktadır. Bildiğim kadarıyla çeviri ve çeviri olmayan dil içerisindeki anahtar sözcüklerin incelenmesi amacıyla tek dilli ve karşılaştırmalı bir bütünceden faydalanan tek bir araştırma projesi bulunmaktadır. O da, Kemppanen'in (2000, 2001) Karşılaştırmalı Tarih Metinleri Bütüncesi adlı, orijinal ve Rusça'dan çevrilmiş eserlerden oluşan ve Savonlinna Çeviribilim Okulu'nda derlenmiş olan Karşılaştırmalı Fince Bütüncesi'nin bir alt-bütüncesi olma aşamasındaki çalışmasıdır. Bütünce eserlerinin pek çoğu, Fin-Sovyet ilişkilerine olumlu bakan ve bu ilişkileri teşvik eden siyasi bir atmosfer içerisinde akademik düzeydeki Fin tarihi çalışmalarına Marksist yaklaşımın oldukça değer gördüğü 1970'lerde yayınlanmıştır. Kemppanen'in öncül bulguları sözlükbirimsel ve dilbilgisel sözcüklere bölünmüş toplam 50 anahtar sözcükten oluşmaktadır. Buna karşılık sözlükbirimsel maddeler iki anlam alanı oluşturmaktadır: 'arkadaşlık ve işbirliği' ile 'sınıf bilinci'. Bu sözcük öbeklerini elde etmek üzere benimsenen yöntem bütünce-temellidir çünkü bunlar WordSmith Tools'un (Scott; 1998) sağladığı anahtar sözcük kolaylığından faydalanılarak otomatik olarak alıntılanmıştır. Çözümleme KWIC dizin satırları ile A. J. Greimas'ın anlatı yapıları modelini (1980, Kemppanen 2001'de) kullanmaktadır. Özellikle ystävyys (arkadaşlık) sözcüğü çeviri metinlerde oldukça olumlu bir anlamsal bürün sergilerken orijinal eserlerde bunun olumsuz olduğu görülmektedir. Bunun yanısıra, orijinal Fince'de Sovyetler Birliği düşman olarak gösterilirken çeviride arkadaşlık uyum içerisinde çalışan Finlandiya ve Sovyetler Birliği için bir amaç olarak sergilenmiştir.

Benim çalışmam Avrupa ve Avrupa Birliği'ne göndermelerde bulunan ve anlam açısından bağlantılı beş sözcüğün eşdizimsel yapısını incelemektedir. Araştırma, tam sayfa İngiliz gazete makalelerinin tek dilli bir karşılaştırmalı bütüncesi üzerinden yapılmaktadır. Burada amaç, bu anahtar sözcüklerin çeviri ve çeviri olmayan siyaset dilindeki tipik kullanımlarında simgelenen kültürel mesajlara dair birtakım öncül varsayımların oluşturulmasıdır.

2. Metodoloji

Veri kaynağı İngiliz gazete makalelerini ve anlatı metinlerini temsil eden iki milyon kelimelik, çok-kaynak-dilli ve tek dilli karşılaştırmalı bir bütünce olan ECC'nin (*Karşılaştırmalı*

İngiliz Bütüncesi) gazete kısmından oluşmaktadır (Laviosa-Braithwaite; 1996). Gazete alt-bütüncesi 27.5.93 ila 30.11.95 tarihleri arasında *The Guardian* ve *The European*'da yayınlanmış 396 makaleden meydana gelmektedir. Bütüncenin toplam büyüklüğü 163.255 sözcüğe eşittir. Çeviri kısmı (TEC=Çeviri İngiliz Bütüncesi) Roman, German, Slav ve Ural dillerinden çevrilmiş metinlerden oluşmaktadır. Hem çevrilmiş hem de çeviri olmayan metinler (NON-TEC) yurtiçi siyasi meselelere değinmektedir. TEC ve NON-TEC metinlerin sıklık listelerinden (*WordSmith Tools*, Scott 1998 ile elde edilmiştir) iki temel kriteri karşılayan sözcüklere baktım: Britanya'nın siyasi tartışmalarındaki güncel konuların görece biçimde sık kullanımı ve sözkonusu konulara yapılan göndermeler. Her iki derlemedeki liste başlıklarının ön çözümlemesi ortak iki içerik sözcük grubunu ortaya koymaktadır: bunlardan ilki siyasi kurumlar ve eğilimler -*siyasi, parti, hükümet, sağ*- ile resmi siyasi roller -*bakan, baş(bakan), cumhurbaşkanı*- hakkındayken ikincisi de Avrupa ve Avrupa Birliği ile anlamsal açıdan ilgili sözcüklerdir: *Avrupa, Avrupalı, Birlik, AB*. İki bütüncenin de bileşenleri ülkeler ve milliyetler ile ilgili sözcük türlerinde farklılık göstermektedir. TEC'de *Fransa, Fransız, Alman, Rusya, Ülke, Ülkeler* varken NON-TEC'de *Britanya, Britanyalı, Ulusal, Birleşik Devletler* yer almaktadır. Bu sözcüklerin bazıları Britanya kültüründeki anahtar sözcükler sözlüğüne dahil edilmesi amacıyla Stubbs tarafından seçilmiştir (Stubbs; 1996: 181-196). Buna ek olarak, bu sözcük grupları ile Avrupa hakkındaki ortak öbek arasındaki anlam bağlantısı parça-bütün biçiminde tanımlanabilir (*Birleşik Devletler* istisna olmak üzere). Üç sözcük grubu birlikte, Britanya halkının kamu yaşamının bazı önemli unsurlarını yansıtan önemli bir anlam alanı oluşturmaktadır. Pilot çalışmadaki bir sonraki aşama, KWIC dizin satırlarının çözümlemesi ile, yineleyen sözcük çağrışımları aracılığıyla iletilen kültürel mesaj hakkındaki hipotezleri ortaya koymak amacıyla *Avrupa, Avrupalı, Avrupa Birliği, AB, Birlik* sözcüklerinin eşdizimsel yapılanışını araştırmaktır.

3. Bulgular

AVRUPA

Collins COBUILD Learner's Dictionary (1996: 373) *Avrupa*'nın üç anlamını listelemektedir: "1. Kıta ve bu kıtada yaşayan insanlar. 2. Birleşik İngiltere Krallığı dışında Avrupa'nın tümü. 3. AB üyesi olan ülkelerin tümü." 1 ve 3 numaralı anlamın örnekleri TEC ve NON-TEC'de mevcuttur.

Bir kıta olarak *Avrupa*, ya coğrafi alanlar hakkındaki sıfatlar:

orta, doğu, doğulu, güneyli, batı, batılı

ya da benzersiz kültürel mirası hakkındaki adlar ya da sıfatlar ile bir eşdizimlilik yaratmaktadır:

medeni, kültürel kimlik, kültür, Büyük Savaş, bilgi, Nazizmden kurtuluş, halklar, felsefe, canlı, genç

AB üyesi tüm ülkeler anlamındaki *Avrupa* esasen, mevcut ve öngörülen üyelik ya da komşu ülkeleri ile ilgili sözcüklerle bir eşdizimlilik yaratmaktadır:

Arnavutluk, Bonn, sınırlar, Britanya, köşe, ülkeler, Çek Cumhuriyeti, genişletilmiş, Finlandiya, Fransa, Almanya, geniş/daha geniş (Avrupa), Yunanistan, Macaristan, üye

devletler, uluslar, İskandinavya ülkeleri, Polonya, Rusya

Bunun yanı sıra, eşdizimsel yapılanması ek bir anlamı -bir başka deyişle oluşum sürecindeki ayrı, dinamik bir siyasi varlık, güç halinden eyleme geçen siyasi bir proje, toplumsal, siyasal, entellektüel bir etkileşim ve tartışma alanı olarak *Avrupa*'yı- belirsiz kılmaktadır. Eşdizimler şu şekildedir:

başarılar, yaklaşımlar, ... savaşı, inşa etmek, kutlamak, meydan okuyan, oluşum, tartışma, demokratik, gelişmek, keşfetmek, ortaya çıkmak, dönüşmek, evrimleşmek, büyüleyici, federal, esnek, gelecek, büyüme, artan biçimde birleşen, çıkarlar, tanımak, hedefe ulaşmak, mozaik, yeni, açık, doğuya açılmak, organizasyon, siyasi tartışma, öncelik, tanıtmak, gururlu, doğru Avrupa yöntemi, makul, sosyal mücadeleler, ruh, istikrar, konuşmak, birleşik, değerler, vizyon, düzenli, derli toplu

Çeviri olmayan makalelerde Avrupa aynı zamanda ekonomik tartışmaların da merkezinde yer almaktadır.

aktifler, işler, rekabetçilik, katkılar, ekonomi, ihracat piyasası, serbest ticaret, (Avrupa'dan) en iyisini almak, işe yaramıyor, meslekler, işgücü esnekliği, üye bankalar, para, geri kazanım, tek para birimi, Toplumsal Bölüm, ticaret ortakları

AVRUPALI

Cobuild sözlüğü *Avrupalı* kavramında, Avrupa'ya ait ya da Avrupa ile ilgili ya da Avrupa'dan gelen ve Avrupalı kimse biçiminde bir ayrım yapmaktadır. *Avrupalı* kıta olarak Avrupa ile ilgili herhangi bir şeye göndermede bulunduğunda coğrafi ve kültürel sözcüklerle eşdizim oluşturmaktadır:

unsur, başkentler, Katoliklik, şehirler, şehir, kıta, ülkeler, kültür, doğu, doğulu, turist destinasyonları, batılı

Siyasi bir varlık olarak Avrupa'ya gönderimde bulunduğunda siyasi çabalarıyla birlikte ele alınmaktadır.

ilişkiler, anlaşma, anti-, adaylar, medeni haklar, cemaatler, rekabetçilik, oluşum, işbirliği anlaşması, savunma, anlaşmazlık, seçim kampanyası, seçimler, dış politika, çerçeve, fonlar, kurumlar, entegrasyon, müdahele, hatlar, piyasalar, uluslar, komşular, ortak(lar), pasaport, gerçeklik, güvence, sosyalist partiler, sosyalistler, istikrar, yapılar

Bunun yanısıra, eşdizimlerinin pek çoğu Avrupa Birliği'nin çeşitli kurumları ile ilgili sabit ifadeler içinde karşımıza çıkmaktadır:

Ajans, Komisyon, Konsey, Adalet Divanı, Parlamento, parlamento komiteleri

Ayrıca, tıpkı Avrupa'da olduğu gibi, NON-TEC Avrupa meseleleri ile ilgili olarak Britanya siyasetinin ekonomik endişelerini yansıtan bir dizi belirgin terimi ortaya koymaktadır:

banka(lar), bütçe tasarısı, istihdam, ödemeler, tek para birimi, toplumsal bölüm, ticaret bloğu

AVRUPA BİRLİĞİ

Cobuild sözlüğünde *AB* ve *Avrupa Birliği* denk kabul edilmektedir: 'AB Avrupa Birliği'nin kısaltılmış halidir' (1996: 373). TEC ve NON-TEC içerisindeki ortak eşdizimler üyelik ve siyasi faaliyet hakkındadır:

devletler birliği, ortak politikalar, oluşum, çelişmeler, savunma, bağlanma, genişletilmiş,

genişleme, Finlandiya, Yunan parlamentosu, sağlık kuruluşu, insani yardım, İzlanda, katılmak, esas konular, üye devletler, üyelik, olumsuz unsurlar, Norveç, düzenlemeler, toplumsal politika, İsveç, Birleşik Devletler

NON-TEC ekonomik terimlerin yer aldığı farklı bir grup sunmaktadır:

bankacılık hizmetleri, bütçe tasarısı, yarı-zamanlı çalışanlar, tek para birimi, toplam gelir, Birleşik Krallık ekonomisi

AB

Cobuild sözlüğü *AB*'yi 'Ticaret, tarım ve finans gibi konularda ortak politikalara sahip Avrupa ülkelerinin oluşturduğu kuruluş. AB, Avrupa Birliği'nin kısaltılmış halidir' (1996: 373) şeklinde tanımlamaktadır. Eşdizimlilik profili kurumları, üyeliği, siyasi faaliyetleri, ekonomi ve dış politikaları hakkındaki sözcükleri içermektedir:

anti-, bütçe giderleri, vatanadaşlar, işbirliği, Komisyon, işbirliği/siyasi/askeri anlaşmalar, ülkeler, savunma, diplomasi, ekonomik anlaşmalar, ekonomi ve para birliği, genişletilmiş, genişleme, büyüme, büyütülmüş, dış politika, gelecek, lehine, kurumlar, katılmak, makine, üye devletler, üyeler, üyelik, bakanlar, uyruklar, İskandinav ülkeleri, açılım, ortaklar, politika, siyasi sistem, başkanlık, cumhurbaşkanı, yanlı(sı), programlar, Tekli Piyasa, ticaret bölgesi, pakt/lar, zaferler, taburlar

NON-TEC'de ekonomik konulara ağırlık verildiği belirgindir: tarım bakanları, bütçe, katkılar, *açıklar, istihdam, mali çıkarlar, fon sağlama, gayrısafi yurtiçi hasıla, iç piyasa, meslekler, maaş, sosyal politika, standartlar, ödenekler, tütün tarımı, piyasa reformu*

BİRLİK

Cobuild sözlüğünde ayrı bir madde yoktur. BİRLİK esas olarak sabit ifadelerde görülmektedir:

para birliği, siyasi birlik, birlik üyeliği yanlısı, birlik koalisyonu

Üyelik ile bağlantılı sözcükler ile eşdizim oluşturmaktadır. NON-TEC'de *para birliği* sabit ifadesi yaygındır.

Sözcük grupları içerisindeki her bir sözcüğün anlam tercihleri tarafsız anlamsal bürünlerini ortaya çıkarmaktadır. Avrupa'nın, uzlaşmazlık ya da güçlü anlaşmazlıklar olmaksızın açıkça tarafsız bir biçimde yürütülen siyasi ve entellektüel tartışmaların merkezinde olduğu görülmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Yukarıda verilen bulgulardan hareketle, Britanya siyasi bağlamı içerisinde Avrupa ve Avrupa Birliği ile ilgili sözcüklerin kullanımı aracılığıyla aktarılan kültürel mesaj hakkında aşağıdaki çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Bu çıkarımlardan ilki, Avrupa'nın çokanlamlı olduğudur, coğrafi, kültürel ve siyasi bir varlığa karşılık gelmektedir. Sahip olduğu anlamın diğer iki boyutu ise siyasi bağlamda öne çıkmaktadır. Kültürel bir açıdan bakıldığında, Avrupa tek tek ülkelerin ve halkların kendilerine özgü geçmişleri ve kültürel değerlerini aşan benzersiz bir medeniyet olarak yorumlanmaktadır. Siyasi bağlamda, kimliği sürekli olarak şekillenen ve inşa edilen bir gerçeklik, oluşum sürecindeki siyasi bir gerçekliktir. *Avrupa, Avrupa Birliği, AB* ve *Birlik, Avrupa*'nın temelinde yer alan siyasi boyut-

tan farklı bir siyasi boyutu paylaşmaktadır. Farklı derecelerde olsa da hepsi, çeşitli organlardan ve kurumlardan oluşan resmi Avrupa Birliği'ne ait bir dizi uluslararası ve yerel faaliyet ile bağlantı içerisindedir. Bu bulgular hem çeviri hem de çeviri olmayan dili ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bunların, bir uzlaşı süreci olarak çeviri aracılığıyla bütüncede temsil edilen farklı kültürlerin ortak bir özelliği olduğu ve en azından iki ulusal Britanya gazetesi okunduğunda edinilen Avrupa imajının, sözkonusu haber metinleri ister orijinal ister çeviri olsun, oldukça tutarlı olduğu varsayılabilir. Çeviri içerikleri orijinal yazım için seçilen ana başlıklara uyum sağlamaktadır. Buna karşın, Britanya'nın iç işleri hakkındaki orijinal metinlerin çözümlemesi spesifik bir Avrupa bağlamında ele alınan yurtiçi ekonomik meseleler ile ilgili eşdizimler öbeği aracılığıyla ifade edilen ve tüm sözcük dizisinin temelinde yatan oldukça önemli bir başka boyuta, Avrupa'nın ekonomik yönüne, işaret etmektedir. Bu bulgu Britanya kamu yaşamının endişelerinden bir tanesini, topluluk politikalarının ülkenin ekonomisinde bırakacağı etkiye dair endişeyi, ortaya koymaktadır. Bunun da, Avrupa hakkında çeviri ve orijinal bağlam yoluyla aktarılan kültürel mesaj arasındaki farklılık olduğu görülmektedir.

Yöntemsel açıdan bakıldığında sözkonusu çalışmanın kısmen bütünce-temelli kısmen de bütünceye-dayalı bir çalışma olduğu söylenebilir. Başlangıç noktası sıklık listelerinin tümevarım ile elde edilmesidir fakat anahtar kelimelerin araştırılması mevcut tanımlar ve seçim kriterleri tarafından yönlendirilmiştir. Bu çerçevede mevcut proje, bireylerin mevcut kamusal endişeleri hakkındaki sözcüklerin çözümlenmesine odaklandığı ve eşdizimsel yapılanma, anlamsal tercih ve anlamsal bürün kavramlarını anahtar sözcüklerin kullanımı içerisine gömülü ideolojik anlamları elde etmek üzere kullandığı için, Stubbs'un (1995a, b) günümüze kadar olan çalışmaları ile tutarlıdır ve bu çalışmaları tamamlar niteliktedir. Kemppanen'in (2000, 2001) araştırmasıyla paralel olarak sözcük grubundaki her bir maddenin anlatısal ve kümeleniş yapısına bakılarak daha ileri fikirler elde edilebilir. Son olarak da, ilk aşamada seçilen diğer anahtar sözcüklerin oluşturduğu iki sözcük grubunun incelenmesi, sözkonusu araştırmanın diğer dillere ve metin türlerine de genişletilebileceği sosyolojik açıdan önemli sözcüklerin oluşturduğu büyük sözcük öbeği hakkında da derli toplu bir fikre sahip olunmasını sağlayacaktır.

mirora®

"Tüm çevirmenlere ve [Ç.N.] ekibine hayatımıza ekledikleri yeni tatlar için teşekkür ediyoruz.
E-posta: info@mirora.eu Tel: 0216 3847246."

Aforizmalar Tanımlar Saptamalar

Çevirmenler çileci kişilerdir. Genlerine mazohistlik karışmış olmalıdır. Okuma-anlama, yorumlama, yazma konusunda -bazen- üstün beceriler geliştirmiş olmalarına karşın, ömür boyu zevkle okuma, yorumcu olma, yazarlık yapma gibi daha doyurucu uğraşları seçmezler de, başkalarının ürettiği metinlerle uğraşıp durmak gibi -pek de akıllıca görülemeyecek- bir uğraşı seçerler. Bu seçmeyi neden yaptıklarını, çevirmenlere ancak kendileri -ya da ruh doktorları- açıklayabilir.
Yurdanur Salman

Çeviri, onaylamaya da, objektif benimsemeye de yön verir... Uzun soluklu çalışmalar olarak gerçekleştirilen çeviriler bulunmasa, bu hırslar ve bu duygular ancak yarı yarıya tatmin edilmeye veya aksine, belirsizliğe ve anlaşılmamaya sürüklenmeye mahkum olur.
Arthur Miedzyrekct

Çeviriden şunu anlıyorum: çevrilen eserin yüzde yüz Türkçeleştirilmesi değil, yani çeviri romanı okuduğun zaman, sanki onu bir Türk yazarın yazdığını sanmayacaksın. Bilakis onu hangi milletin, hangi dönemdeki yazarı yazmışsa o milletin, o dönemdeki o yazarını okuduğunu anlayacaksın. Yani çeviride bir Rus yazarı ile bir Fransız yazarı çeviriyi yapan Türk yazarının diliyle değil, kendi dilleriyle konuşacaklar.
Nâzım Hikmet

Çeviri, sözcük sözcük çeviri yapmak gayretiyle, dilin yapısına uygun bir çeviri yapmak

ÇEVİRİ ATÖLYESİ

Çeviri Atölyesi (Nev)
Bir Kitap Çevirelim
Pİ ARTWORKS
http://www.piartworks.com/

Ek bilgi için lütfen tıklayın:
http://www.bigglook.com/biggistanbul/kultur/aktv_detay.asp?aa_id=9&aktv_id=10515&subof=

ÇEVİRİ ATÖLYESİ

Yüzde 10 Sanat, Yüzde 90 Araştırma;
İlgi Duyanlara Yüzde 100 Zevk

Along our Spiritual-Physical Journey, this gate of communication adventure towards "understanding others by knowing ourselves-and-expressing what we understand, is AÇIK (OPEN) to housewives, students-teachers, employees-managers of private or public establishments, shortly all individuals-old and young, female or male, native or foreigner-who want to advance in the art of expressing their perceptions in their own way.

o

Tinsel-Tensel Yolculuğumuzda, "kendimizi tanıyarak başkalarını anlama-ve-anladığımızı anlatma" iletişim serüveninin bu kapısı, ev kadınları, öğrenciler-öğretmenler, özel-resmi kuruluş çalışanlarıyla yöneticileri, kısacası, algıladıklarını kendisine özgü biçimlerde ifade etme sanatında ilerlemek isteyen yaşlı-genç, kadın-erkek, yerli-yabancı herkese OPEN! (AÇIK!).

Bir Yazar da, Kendi Duygu ve Algılarının (Kendi Şiirinin)
Bir Çevirmeni, Bir Dile-Dökücüsüdür.

Ek bilgi için: nevzaterkmen@gmail.com o www.neverk.com